

**KAŞKAY TÜRKLERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI
ÜRÜNLERİ VE BU ÜRÜNLERİN ÇOCUK GELİŞİMİ
ÜZERİNE ETKİSİ**

Ghazal KHORSHİDİ

Yüksek Lisans Tezi

**Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER**

2017

(Her Hakkı Saklıdır)

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

KAŞKAY TÜRKLERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ VE BU
ÜRÜNLERİN ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ

(The Effects Of Qashqai Turks On Child Literature Products And Child
Development Of These Products)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ghazal KHORSHİDİ

Danışman: Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER

ERZURUM

Ocak, 2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER danışmanlığında, Ghazal KHORSHIDI tarafından hazırlanan “Kaşkay Türklerinin Çocuk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Çocuk Gelişimine Etkisi.” başlıklı çalışma 16/01/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

20 / 01 / 2017

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kaşkay Türklerinin Çocuk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Çocuk Gelişimi Üzerine Etkisi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

20.10.11.2017

G. KHORSHIDI

Ghazal KHORSHIDI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAŞKAY TÜRKLERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ VE BU ÜRÜNLERİN ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ

Ghazal KHORSHİDİ

2017, 126 sayfa

İran'ın merkezi ve güneyinden Fars, Huzistan, İsfahan ve Buşehr eyaletlerinde yaşayan Kaşkay Türkleri dil ve kültürlerini korumaya çalışan bir Türk topluluğudur. Türkçe eğitim öğretim yasak olduğundan ve yazılı bir tarihe sahip olmamalarından dolayı Kaşkay sözlü edebiyatı ne yazık ki gün geçtikçe unutulmaktadır. Çocukların anadillerinden uzak kalmaları sonucunda Kaşkay Türkçesinin eski anlatı türleri unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu sözlü kültür ve geleneği canlandırmak için çocuk eğitimine yönelmek gerekir.

Bu araştırmada, İran'ın Şiraz çevresinde bulunan göçebe Kaşkay Türkleri, Kaşkay çocuk edebiyatı anlatım türleri ve bu edebiyatın unutulmaya yüz tutmasına sebep olan faktörler incelenmiştir.

Araştırmada Kaşkay sözlü çocuk edebiyatı ürünleri derlenmiştir. Çalışma Kaşkay sözlü edebiyatı ve çocuk seviyesinde ayrıntılı bir incelemeyi içermektedir. Araştırmamız Kaşkay Türk edebiyatı ürünlerinin çocuk edebiyatı ürünleri kısmına yoğunlaşması bakımından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu incelemelerle Kaşkay çocuk edebiyatı hakkında sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Sözlü kültür ürünlerinin yazıya geçirilmesi ve bu ürünlerin kaybolmadan sonraki nesillere aktarılması oldukça önemlidir. Bu sebeple yapılan bu çalışmada yitirilme tehlikesi altında bulunan Kaşkay Türk kültürünün sözlü ürünleri ele alınmış ve bu ürünler tanıtılıp yazıya geçirilmiştir.

Kaşkay sahasında Şiraz ve ilçelerinin gezilmesi sırasında ninni, masal, tekerleme ve oyun gibi sözlü ürünler kaynak kişiler tarafından derlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında Özet, Ön Söz, İçindekiler ve Kısaltmalar bölümleri bulunmaktadır. Çalışmada Giriş ve Sonuç bölümlerinin dışında alan derleme sahası olan Kaşkay sahası hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaşkay Türkleri, çocuk edebiyatı, sözlü kültür.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF QASHQAI TURKS ON CHILD LITERATURE PRODUCTS AND CHILD DEVELOPMENT OF THESE PRODUCTS

Ghazal KHORSHIDI

2017, 126 pages

In fact, it is necessary to start the Turkish language training to children for the revive of this oral culture and tradition. In this research we were investigated Qashghai's Turks, Qashghai's children literature and the factors led this literature to be forgotten. Moreover, we were compiled Qashghai's oral children literature products. The study includes Qashghai's oral literature and the detailed examination at the child's level.

In addition, we were focused on children's literature and the variation of Qashghai's Turk from other studies. It is very important to convey oral culture products to written form in order to protect and transfer to the next generation.

All in all, the survived oral products of Qashqai civilization is concerned and concentrated by this research trying to challenge and defend this oral culture from extinction. During a visit to Shiraz and nearly the districts of Qashqai, oral products such as lullabies, fairy tales, rhymes and games gathered from aged tribal characters and old men and women so it can be called oral history of Qashqai.

Conclusively, this paper is consisted of abstract and introduction, Qashghai's Turks who are living in the south of Iran want to preserve, record and broadcast their language and culture, but Turkish language teaching is forbidden in Iran's schools furthermore they really lack written history. Most of the Turk's children are far away from their mother tongue increasingly, as a result, the old narrative forms of Qashghai language were forgotten.

Analysis, tokens and abbreviation. In the main body of the research the geographical placement of Qashqai tribe, habits and customs specifically the children subjects has been discussed and informed.

Key Words: Qashqai Turks, children's literatur, oral culture.

ÖNSÖZ

Her toplumun kabullendiği ve geliştirdiği değerler, inançlar, sanat, edebiyat vs. maddi ve manevi değerlerin tümü, o toplumun kendine özgü kültürünü oluşturmaktadır. Kültür toplumu ayakta tutan en önemli değerlerdendir ve toplumu bir arada tutmaktadır. Bundan dolayı toplumların kültürel değerlerinin tespit edilip kayıt altına alınması ve ayrıntılı bir biçimde incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada da unutulmaya yüz tutmuş Kaşkay Türk kültüründe gelişen çocuk edebiyatı ürünleri derlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesini Fars Eyaletinin Şiraz çevresinde bulunan göçebe Kaşkay ilinin çocuk edebiyatı anlatım türleri ve bu edebiyatın unutulmaya başlamasına sebep olan faktörler oluşturmuştur.

Bu çalışmada Kaşkay sözlü çocuk edebiyatı üzerinde duracağız. Dolayısıyla Kaşkay sözlü edebiyatı ve çocuk seviyesinde ayrıntılı bir incelemeyi içerecektir. Sözlü kültür ürünlerinin yazıya aktarılması ve bu ürünlerin kaybolmadan sonraki nesillere aktarılması oldukça önemlidir bu sebeple yapılan bu çalışmada yitirme tehlikesi altında bulunan Kaşkay Türk kültürünün sözlü ürünleri ele alınacak ve bu ürünler tanıtılıp yazıya geçirilecektir. Yapılan bu çalışmaya benzer bir çalışma literatür taramalarından bulunmamıştır. Bu sebeplerden ötürü hem alana katkı sağlamak hem de Kaşkay kültürüne bir nebze fayda sağlamak amaçlanmaktadır.

Kaşkay sözcüğünün kökeni ile ilgili görüşlere yer verilmiştir ve Kaşkay Türkleri ile ilgili genel bilgiler başlığı altında eldeki mevcut diğer kaynaklardan yola çıkılarak Kaşkayların nereden ve ne zaman gelmiş olabilecekleri, kim oldukları, kökenleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kaynak şahısların çocuk edebiyatı ürünleriyle alakalı görüş ve inanışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise çalışmanın asıl kısmını oluşturan çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk gelişimi üzerindeki etkisi başlıkları altında derlemeler esnasında kaynak şahıslardan toplanan bilgiler aktarılmıştır. Her malzemenin sonunda kaynak şahsın adı ve mensup olduğu tayfanın adı verilmiştir. Çocuk edebiyatı ürünleri kendi içlerinde tasnif edilmiş ve incelenmiştir.

Son olarak da genel değerlendirmenin yapıldığı Sonuç bölümü, derlemeler esnasında çekilen Fotoğraflar bölümü yer almaktadır. Çalışma esnasında yararlanılan kaynaklar da yazar soyadına göre alfabetik olarak verilmiş ve böylece Kaynakça bölümü oluşturulmuştur.

Çalışmamın yürütülmesi ve yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER'e teşekkürlerim sonsuzdur.

Türkiye'ye gelmeme vesile olan ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Ali KAFKASYALI'ya ve çalışmamdaki kaynak şahıslara ulaşmamda bana kılavuzluk eden Sayın Arsalan MIRZAI, Sayın Dr. Menuçehr KEYANI, Sayın İskender CÂHEDİ, Sayın Homa BEHMENİ ve Sayın Pervin BEHMENİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Bu yoğun tez sürecinde benden desteğini bir an bile esirgemeyen değerli arkadaşım, Nihal Elif GÜRBÜZ'e ve yine çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her aşamada yanımda olan sevgili annem Uranus BEHMENİ'ye, değerli babam Ferhad KHORSHİDİ'ye, abim Siyaveş KHORSHİDİ'ye ve çalışmam sırasında yardımını esirgemeyen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum 2017

Ghazal KHORSHİDİ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Derleme Bilgileri.....	5
2.2. Kaynak Şahıs Bilgileri	5
2.3. Kaşkay Türkleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	11
3.1. Araştırmanın Modeli	11
3.2. Veri Toplama Araçları	12
3.2.1. Kaynak Şahıslar Listesi	12
3.3. Veri Analizi.....	13

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUMLAR	14
4.1. Kaşkay Türkleri Hakkında Genel Bilgiler	14
4.2. Çocuk ve Çocuk Edebiyatı Ürünleri	16

4.3. İran Kaşkay Türklerinde Çocuk Edebiyatı Ürünleri	17
4.3.1. Masallar	17
4.3.1.1. Masal metinleri	19
4.3.1.1.1. Qır At	19
4.3.1.1.1.1. Kır At (Çeviri)	23
4.3.1.1.2. Mâlek Şah	28
4.3.1.1.2.1. Malek Şah (Çeviri)	30
4.3.1.1.3. Qärä Dağınğ Ala Canavarı	33
4.3.1.1.3.1. Karadağın Alacanavarı (çeviri)	39
4.3.1.1.4. Tilkiynän Qarğa Qonaqlığı	45
4.3.1.1.4.1. Tilkiyle Karga Misafirliği (çeviri)	47
4.3.1.1.5. Ağsaq Ceyran	49
4.3.1.1.5.1. Topal (Aksak) Ceyran (çeviri)	53
4.3.2. Tekerlemeler	56
4.3.2.1. Tekerleme çeşitleri	57
4.3.2.1.1. Masal tekerlemeleri	57
4.3.2.1.1.1. Masal başı tekerlemeleri	58
4.3.2.1.1.2. Masal ortası tekerlemeleri	58
4.3.2.1.1.3. Masal sonu tekerlemeleri	59
4.3.2.1.2. Oyun tekerlemeleri	60
4.3.2.1.2.1. Oyun daveti tekerlemeleri	64
4.3.2.1.3. Tören tekerlemeleri	64
4.3.2.1.3.1. Tören tekerleme metinler	64
4.3.3. Bilmece	65
4.3.3.1. Bilmece metinleri	65
4.3.4. Çocuk oyunları	69
4.3.4.1. Oyun metinleri	70
4.3.4.1.1. Şutulu oyunu	70
4.3.4.1.2. Leyley (Leylek) oyunu	71
4.3.4.1.3. Kule oyunu	72
4.3.4.1.4. Kap (Aşık) oyunu	72
4.3.4.1.5. Ağaç top oyunu	73

4.3.4.1.6. Hārāng hārāng oyunu.....	74
4.3.4.1.7. Qārā qāçār (Beştaş) oyunu.....	74
4.3.4.1.8. Ceyran ceyran oyunu.....	75
4.3.5. Parmak oyunları.....	75
4.3.5.1. Parmak oyunları örnekleri.....	76
4.3.6. Ninniler.....	76
4.3.6.1. Ninni metinleri.....	77
4.3.6.1.1. Ninni I.....	77
4.3.6.1.2. Ninni II.....	78
4.3.6.1.3. Ninni III.....	78
4.3.6.1.4. Ninni IV.....	79
4.3.6.1.5. Ninni V.....	79
4.3.6.2. Destanlı ninniler.....	80
4.3.6.2.1. Destanlı ninni metinleri.....	80
4.3.6.2.1.1. Havar bibi lalası (Ninnisi) ve şekillenmesinin destanı.....	80
Ninni I.....	81
4.3.6.2.1.2. Lala Bahman (Bahman ninnisi) ve şekillenmesinin destanı.....	81
4.4. Kaşkay Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kültürel Gelişimi Üzerindeki Etkisi.....	84
4.4.1. Dil.....	84
4.4.2. Din.....	87
4.4.3. Örf, adet ve gelenekler.....	88
4.4.4. Sanat ve edebiyat.....	89
4.4.5. Düşünce ve ahlak.....	91
4.5. Kaşkay Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi.....	92
4.5.1. Masalların çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi.....	93
4.5.2. Tekerlemelerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi.....	93
4.5.3. Bilmecelerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi.....	94
4.5.4. Ninnilerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi.....	94
4.5.5. Kelime hazinesi.....	95
4.5.6. Telaffuz.....	97
4.5.7. Dinleme becerisi.....	97

4.6. Kaşkay Türkçesinde Yazılan Çocuk Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme	98
4.6.1. Kuşlara taş atan oğlan	98
4.6.2. Uşaklar ay uşaklar	100
4.6.3. Ay gülüm say gülüm	101

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ	103
-----------------------	------------

KAYNAKÇA	105
-----------------------	------------

EKLER	109
--------------------	------------

EK 1. DERLEME FORMU	109
---------------------------	-----

EK 2. FOTOĞRAFLAR	110
-------------------------	-----

ÖZ GEÇMİŞ	113
------------------------	------------

KISALTMALAR DİZİNİ¹

C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
yay.	: Yayınlar, yayınlayan
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

¹ Kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu'nun 2016. Baskısı esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu tanıtılmış, problemi tanımlanmış, ilgili literatüre ait çalışmalara değinilmiş, araştırmanın amaçları ifade edilmiş ve önemi belirtilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin toplamıdır (Yalçın, Aytaş 2005: 17). Toplumda üretken zihne sahip bireylerin yetişmesinde, aile ile başlayan eğitim sürecinde çocuk edebiyatının rolü inkâr edilmez bir gerçektir (Akbaş, 2008: 1). Yayımlanan her ürün belli bir okur kitlesine hitap eder. Geleceğin yapı taşlarını oluşturan çocuklara hitap edecek eserlere dünya genelinde özellikle eğitim amacıyla daha özverili yaklaşılmaya başlanmıştır. Tüm dünyada çocuk edebiyatı büyükler tarafından anlatılan masallar ve hikâyelerle başlamıştır denilebilir. Dünya edebiyatlarında olduğu gibi Kaşkay Türk edebiyatında da çocuk edebiyatının ürünleri sözlü geleneğin içinde yer almıştır. Tekerlemeler, ninniler, şiirler, masallar, destanlar, kıssalar, halk hikâyeleri hep bu sözlü geleneğin içinde yer almış olan birer anlatı türüdür.

Türk nüfusu açısından değerlendirildiğinde Türkiye'den sonra dünya üzerinde en fazla Türkçe konuşan nüfusa sahip ülkenin İran olduğu bilinmektedir. İran'da Kuzeydoğu İran, Kuzeybatı İran ve Güney Merkezi İran olarak adlandırılabilir üç bölgede yoğunlaşan (Blaga, 1997: 276) Türk nüfusu içerisinde Kaşkaylar, Güneydoğu İran'ın Fars Eyaleti'nde özellikle Şiraz çevresinde yaşayan konargöçer bir Türk topluluğudur.

Kaşkay Türkleri en eski Türk göçebe devletinin son örneği olan geleneksel idare teşkilatını devam ettiren bir Türk halkıdır (Kafkasyalı, 2011: 75).

Hiç bir Türk komşuya sahip olmayan, çoğunlukla Fars Eyaleti'nde yaşamakta olan Kaşkay toplumundaki çocukların kendi kültür ve ana dillerine gittikçe yabancılaştığı görülmektedir. Günümüzde kullandıkları Türkçe ise birçok Farsça kelime ihtiva etmektedir. Kaşkay sözlü edebiyatı ne yazık ki gittikçe unutulmaktadır. Çocuklar okullarda Farsça eğitim gördüklerinden dolayı gitgide anadillerinden uzak kalmakta, Kaşkay metinlerinin okunması onlar için oldukça zor bir iş olarak görülmektedir. Bu durumda Kaşkay toplumunun gelenekleri ve inanışları kaybolmaya yüz tutmaktadır. Unutulmak üzere olan geleneğin yeniden canlandırılması için çocukların eğitiminden başlamak gerekir diye düşünmekteyiz.

Kaşkay edebiyatında ne yazık ki diğer alanlarda olduğu gibi çocuk edebiyatı hakkında bugüne kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

İran'da bugüne kadar hiçbir kurumda Türk edebiyatı eğitimi kurulmamış, Türkçe eğitim öğretim yasak olduğundan sözlü edebiyat ile devam eden Kaşkay Türkçesinin eski anlatı türleri zaman içerisinde unutulmuştur. Bugün için Kaşkay edebiyatının en önemli eksikliklerinden biri birkaç yeni eser dışında yazılı eserinin olmayışdır. Bu durum Kaşkay edebiyatında özellikle de çocuk edebiyatı konusunda araştırma yapacak olanların önünde önemli bir zorluk olarak durmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Günümüzde Kaşkay edebiyatı ve değerleri kaybolmaktadır. Bu araştırmanın amacı Kaşkay çocuk edebiyatı ve değerlerini kayıt altına alabilmek, yeniden canlandırmak ve Kaşkay büyüklerinin hafızasındaki sözlü geleneğin anlatı türlerini toplayarak yazılı hale getirip bunu bütün Türk dünyasına sunmaktır.

Çoğunlukla Fars Eyaletinde yaşamakta olan Kaşkay çocukları diğer çocuklarla okulda ya da dışarda Farsça iletişim kurmaktadırlar. Çevrelerindeki Fars toplumun içerisinde küçük bir azınlık oldukları için Türkçe konuşmaktan çekinmektedirler. Kendi kimliklerini gizlemekte olan Kaşkay çocukları için böyle bir ortamda ne yazık ki Türk olmak bir eksiklik sayılmaktadır fakat bu aileden aileye değişmektedir. Eski Türk geleneklerini devam ettiren ve çocuklarına Türk kültürünü aktaran ailelerin çocuklarında durum farklıdır ancak bu aileler de oldukça az sayıdadır. Bu araştırmanın

önemi Kaşkay Türklerinin kültür, gelenek ve göreneklerini, yeni nesil çocuklara sunabilmektir.

Kaşkay sahasında Şiraz ve ilçelerin gezilmesi sırasında kaynak kişiler tarafından söylenen ninniler, masallar, tekerlemeler ve oyunlar gibi sözlü ürünlerin unutulmaması amaçlanarak derlenmeye çalışılmıştır.

Geleceği şekillendirecek olan çocukların yetişmesinde çocukluk çağında okudukları kitapların önemi herkes tarafından kabul edilmiştir (Çıkla, 2005: 5). Anadillerinde ve Türkçe kökenli kelimelerin kullanılması amaçlanarak yazılan kitapların Kaşkay çocuklarınca okunması önerilmektedir. Bu çalışma doğrultusunda; unutulmaya yüz tutmuş Kaşkay Türkçesi sözlü eserleri yazıya dökerek bir araya getirmek, Kaşkay çocuklarına ve bütün Türk dünyasına Kaşkay edebiyatının sözlü ürünlerini tanıtmak amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sözlü edebiyat geleneği, toplumların hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Sözlü edebiyat ürünlerinin aracılığı ile bir toplumun gelenek-görenek, örf, adet ve inançları kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Derlenen Kaşkay sözlü edebiyatı ürünlerinde, Kaşkay Türklerinin konargöçer hayatı sürecindeki acıları, ayrılıkları, tarihi vak'aları ve sürgün edilen bir toplumun hayatı gözlemlenip yazıya geçirilmiştir. Kaşkay sözlü edebiyatı ürünleri aracılığı ile Kaşkayların gelenekleri açık bir şekilde ortaya konulmuştur fakat ne yazık ki Kaşkayların yeni kuşaklarının şehirleşmesiyle birlikte Kaşkay Türk kültürünün sözlü ürünleri kayıt altına alınmadığından Kaşkay Türklerinin gelenek ve görenekleri unutulmaya başlamıştır. Bundan dolayı Kaşkay Türklerinin kültürel değerlerinin tespit edilmesi ve kayıt altına alınması büyük bir önem arz etmektedir. Derlenen metinlerimizde özellikle ninnilerde Kaşkay Türklerinin tarih boyunca sıklıkla karşılaştıkları zorluklar yansıyıp ayrılık ve özlem motifleri ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Yapılan bu çalışmaya benzer bir çalışma literatür taramalarından karşımıza çıkmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmamız niteliği ve muhtevası bakımından önem kazanmaktadır. Hem alana katkı sağlamak hem de Kaşkay kültürüne bir nebze fayda sağlamak amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma, İran Fars Eyaletinin merkezi şiraz ve Firuzabad, Abade, Mervdeşt, Semirom ve Zargan gibi pek çok ilçenin çevresinde bulunan göçebe Kaşkay tayfaları ile sınırlıdır.
2. Araştırma, Kaşkay sahasında sözlü edebiyatı ve çocuk edebiyatının anlatım türleri ve bu edebiyatın unutulmaya yüz tutmasına sebep olan faktörler ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Derleme Bilgileri

Derlenen sözlü kültür ürünlerinin yazıya aktarılması ve bu ürünlerin kültür unsurlarının belirlenmesi oldukça önemlidir bu sebeple yapılan bu çalışmada Kaşkay Türk toplumunun unutulmak üzere olan kültürel değerleri ve unsurları tespit edilip ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

2.2. Kaynak Şahıs Bilgileri

Çalışmada öncelikli olarak kaynak şahıslara, aralarında bulunuş nedeni açıklanmış ve çalışmanın amacı anlatılmıştır. Araştırma konusuna bağlı olarak, Kaşkay sahasında yaklaşık bir ay süresince derleme yapılmış, Kaşkay kültürü ve günümüz Kaşkay çocuk edebiyatı hakkında bilgiler edinilmiştir. Bu derleme süreci özellikle doğal ortamında derlenen ninni, masal ve çocuk oyunları gibi ürünlerin nasıl gerçekleştiğini görmemize imkan sağlamış ve daha sağlıklı bilgiler almamıza sebep olmuştur.

Derlememizde kaynak şahıslara yöneltilen sorular kişiye göre değişkenlik göstermektedir. Çocuk oyunları ve tekerlemeler daha çok yaşça küçük kaynak şahıslardan, masallar ve ninniler yaşça büyük ve çoğunlukla kadın kaynak şahıslardan derlenmeye çalışılmıştır. Alan araştırması esnasında pek çok kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Ninni ve masal gibi çocuk edebiyatı ürünlerinde diğer boylarda da görüldüğü üzere tarih boyunca kadınlar tarafından söylenmesi ve anlatılması sebebiyle çoğunlukla kadın kaynak şahısların anlatılarından yazıya geçirilmiştir. Ancak daha çok erkeklerin icra ortamında gerçekleşen oyunların derlenmesinde erkek kaynak şahıslara başvurulmuştur.

Çalışmanın “Kaynak Şahıslar Listesi” başlıklı bölümünde bu kaynak şahısların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumu ve mesleği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Kaşkay Türkleri altı büyük tayfadan oluşmaktadır. Tayfaların farklı yerlere dağılmaları ve kimilerinin şehre yerleşmesinden dolayı bu tayfaların tamamında alan araştırması yapmak bu kısa süre içerisinde imkâsız gibi görünse de araştırmamızda birçok tayfanın kaynak kişilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kaşkay Türk kadınlarının cesur, savaşçı, özgür ruhlu ve aynı zamanda sanatçı olması dikkat çekmektedir. Kaşkay Türklerinin yuvası, Kaşkay kadınlarının elleriyle dokuduğu çadırlar, doğanın vahşi ve sıra dışı güzelliğinden ilham alarak işledikleri desenler ve doğal bitkilerden yapılan boyalardan yapılmış iplerle dokunulmuş halı ve kilimlerden oluşur. Bütün bunlar Türk kadınlarının sanatçı ruhlarını sergiler. Derleme için gittiğimiz çadırlarda bu hususlar dikkat çekmektedir. Asil ve sade Kaşkay Türk kadınlarının kamera karşısında bilgilerini rahatlıkla ve cömertçe paylaştığı, şarkı ve ninni söylemelerine kimsenin engel olmadığı görülmüştür. Bu kadar doğallık ve sadeliğin doğanın kalbinde yaşamalarından kaynaklandığını düşünüyorum. Kaşkay kadınları kapısı olmayan çadırlarında kadın erkek farketmeksizin insanları misafir etmekten hiç çekinmeyip tabiatın göbeğindeki doğal mutfaklarında hazırladıkları her ne yemek varsa misafirine sunmayı seven bir topluluk olması Kaşkayları, diğer geleneksel ve kapalı düşünceli toplumlardan ayırt etmektedir.

Kadim zamanlarda Kaşkay Türklerinin eğitim imkanları yetersiz olduğu için Kaşkayların eğitim seviyesinin düşük olduğunu bilmekteyiz. Fakat her tayfanın beyi olarak ifade ettiğimiz İlhanların ailesindeki çocuklara özel dersler verilirdi. Diğer ailelerde ise Kaşkay çocuklarına, İmâm tarafından Kur'an-ı Kerim'in okunuşu ve Kaşkay sözlü edebi metinler öğretilirdi. Zaman içerisinde Göçebe İşleri Bakanlığı tarafından Fars, Hemedan, Kaşan, Kermanşah ve Hürremabad sınırları içerisinde bulunan tüm göçebe toplumlarda çadır okulları kuruldu. Görüldüğü üzere kaynak şahısların çocukluğu konargöçer bir Kaşkay obasında geçmiş ve eğitimleri çadır okullarında obayla birlikte konup göçerek tamamlanmıştır.

2.3. Kaşkay Türkleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar

İran'da Kaşkay Türkleri ile ilgili yapılan ilk çalışma Menuçehr Keyanî'nin hazırladığı “Siyah çadırha” kitabıdır (1991). Bu eserde araştırmacı, Kaşkay halk edebiyatı ve kültürü ile ilgili genel bir derleme yapmıştır. Eser 19 bölümden

oluşmaktadır ve Kaşkay Türkleri ile ilgili yapılan en kapsamlı çalışmadır. Yazar, eserin derlemesine İran İslam devriminden önce, Kaşkay çadır okullarında öğretmen görevinde iken başlamıştır fakat siyasi nedenlerden dolayı 1991 yılına kadar eserin yayımlanmasına izin verilmemiştir. Farsça yazılan kitapta Kaşkayların halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri çeşitli açılardan incelenmiştir. “Geraylı”, “Tarih-i Mübarizat-ı Merdum-i İl-i Kaşka-i ez Sefeviye ta Pehlevî”, “Kûç ba Eşk-ı Şakayık”, “Nigâh-i be İl-i Kaşka-i Ba’d ez Şehriver-i 1320”, “Efsânehâ ve Kıssihây-ı Merdum-i İl”, “Tıp ve Tebibân-ı Sünnetî”, “Siyâsetmedârân ve Hünermendân-ı İl” yazarın bu alanda yazdığı diğer eserleridir.

Arsalan Mirzaî (2009) tarafından kaleme alınan “Uzak Yol” kitabı Kaşkay Türkçesiyle yazılan şiirlerden oluşur. Çalışmamızın “Kaşkay Türkçesinde Yazılan Çocuk Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme” bölümünde yer alan “Uşaklar Ay Uşaklar” şiiri, 2011 yılında Kaşkay çocukları için bu yazar tarafından yazılmıştır. “Denâ’dan Haydar Babaya Selam” ise bu yazarın diğer eserlerindendir.

İran’da bu konu ile ilgili diğer bir çalışma, Esadullah Merdanî Rahimî’nin derleyip yazıya geçirdiği Atalar sözü “Darbu’l-meselha-yı Türkî-i Kaşkaî” kitabı olmuştur. Eserde Kaşkay atasözleri Kaşkayca-Farsça (Türkî-Farsî) karşılıklı olarak verilmiştir. “Zabân-ı Türkî ve Şive-i Negariş-ı Ân”, “Destûr-ı Zabân-ı Türkî-i Kaşkaî” ve “Farhang-ı Lügât ve İstilâhât-ı Türkî-i Kaşkaî” yazarın bu alanda kaleme aldığı diğer eserleridir.

Pervin Behmeni (2015) “Aslı ve Kerem” kitabında, Türk dünyasında değişik varyantlar ve lehçelerde tanınmakta olan Aslı ve Kerem hikâyesinin Kaşkay varyantını tanıtmaktadır. Pervin Behmeni yegâne Kaşkay Türk kadın araştırmacı ve hânendesi olarak Kaşkay kültürü ve zengin musikisini bütün Türk dünyasına tanıtmaktadır.

Ali Kafkasyalı (2011) “İran Coğrafyasında Türkler” kitabının ikinci bölümünde Kaşkay Türklerine yer vermiştir. Bu kısımda yazar, Kaşkayların cesur ve savaşçı bir Türk boyu olduğuna, İran-İrak savaşı’nda Kaşkay Türklerine en büyük zayıfın verildiğine değinmiştir. Kaşkayların menşei, coğrafyası, nüfusu, yerleşim yerleri, boyları, kadınları, aile ve ocak düzeni ile ilgili bilgileri aktarmıştır. “İran Türkleri”, “İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik”, “İran Türkleri Âşık Muhitleri”, “İran Türk Edebiyatı Antolojisi I-VI” yazarın Kaşkaylardan bahsettiği diğer eserleridir.

Ali Kafkasyalı tarafından yazılan “göçebe Kaşkay Türklerinin toy merasimlerindeki maddî kültür unsurlarının arka planındaki dinî ve millî motifler” adlı makalesinde, Kaşkay Türklerinin düğün merasimlerinde kız isteme faslından gerdek sonrasına kadar, düğün sürecinde idrak edilen tüm motif ve işletilen maddî kültür unsurları incelenmiştir.

Muhittin Çelik (1997) Kaşkay Türkçesi ile ilgili yapmış olduğu doktora çalışmasında, Kaşkay metinlerini esas alarak dialektoloji çalışmalarındaki metod, fonetik ve morfolojik özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Yazar, çalışmasının giriş bölümünde ise Kaşkayların coğrafyası, siyasî tarihi ve folkloru hakkında bilgiler aktarmıştır.

Muhittin Çelik Kaşkayların yaşadığı İran’ın Fars bölgesindeki çalışmalarının sonucu oluşturduğu “Kaşkay Türkçesi Metinleri” (2014) kitabında, , Kaşkay Türkçesine ait önemli metinleri derlemiştir. Çalışmanın esasını Kaşkay Türkçesi metinler oluşturmaktadır.

Mehmet Karaaslan (2010) çalışmasında Kaşkay Türklerinde geçiş dönemleri, geçiş dönemleri içerisinde ritüel zenginlik ve her insanın mutlaka başından geçmesi sebebiyle umumi bir perspektif verebilirliği bakımından öne çıkan doğum, evlenme ve ölüm konularını ele almıştır. “Başlangıçtan günümüze kaşkay dili ve edebiyatı üzerine değerlendirmeler” başlığı altında başlangıcından günümüze gelene kadar Kaşkay edebiyatının geçirdiği dönemler ve önemli Kaşkay şairleri hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Mehmet Gündüz (2010)’ün yaptığı yüksek lisans çalışması, Esadullah Merdani Rahimî’nin Atalar Sözü “Darbu’l-meselha-yı Türkî-i Kaşkai” adlı eseri esas alınarak yazılmıştır. Çalışmada 2564 atasözü Kaşkay Türkçesiyle tasnif edilip Türkiye Türkçesindeki karşılığı verilmiştir.

Kaşkay Türklerinde Atasözleri ile ilgili yapılan diğer yüksek lisans tez çalışması, Akbar Anavrian Aghdam’in (2009) çalışmasıdır. Bu çalışmanın esas metnini, Esadullah Merdanî Rahimî’nin derleyip yazıya geçirdiği “Atalar sözü” kitabı oluşturmaktadır. Eserde deyimler ve halk şairlerinin özlü biçimde söyledikleri, anonimleşmiş şiir parçalarına da yer verilmiştir. Bu çalışmada Kaşkay atasözleri, dil özellikleri bakımından da incelenmiştir.

Valiollah Yaghoobi (2001) yüksek lisans çalışmasında, Kaşkay Türklerinin 19. yüzyıl şairlerini, klasik ve halk nitelikli şiirlerini ve Şahbaz Şahbazî tarafından otuz beş yıllık bir derleme faaliyetinin sonucunda bir araya getirilerek Kaşkaî Şiiri veya Aş'ar-ı Şu'ara-yı Kaşka'î adı altında basılan eseri incelemiştir.

Moslem Rezaei Amaleh (2016) tarafından yapılan yüksek lisans tez çalışmasında, Kaşkay Türklerinden Mansur Şah Muhammedi'nin şiirleri Kaşkay Türkçesinin dil bilgisi özellikleri bakımından incelenmiştir. Çalışmada Mansur Şah Muhammedi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiş ve şiirleri imlâ, ses ve şekil bilgisi yönünden incelenmiştir.

Emel Enkin (2011), “Kaşkay Türkçesinde Farsça Etkisi” adlı yüksek lisans çalışmasında, Kaşkay Türkçesinin, içinde bulunduğu bölgede hâkim dil olan Farsçadan hangi ölçüde etkilendiği incelenmiş ve “Allıncak Ulduzu” adlı eser üzerinden Kaşkay Türkçesinin yazılı dilde Farsçadan hangi gramer bilgileri bakımından değişime uğradığı konusu araştırılmıştır.

Şehrâm Ahûr (2001), yüksek lisans çalışmasında İran'da yaşayan Kaşkay Türkleri'nin sosyo-kültürel yapısını konu edinmiştir. Çalışmada, konargöçer yaşam sürdüren Kaşkayların soy-oymak teşkilatı ile ilgili bilgiler aktarılmıştır.

Cemal Hüsnü Taray (1963), Cumhuriyet gazetesinde Kaşkay Türk kültürü ve Kaşkailerin askerî uçaklar tarafından bombardıman edildiği ve ikinci dünya savaşı sırasında geçirdikleri bir toptan imha tehlikesi ile ilgili bilgileri aktarmıştır. Taray, bir Türk aşireti olan Kaşkayların İran Şiraz çevresinde dört yüz yılı aşkın bir zamandır yaşadığını belirtmekle beraber, Kaşkay tarihinin pek hazin olduğunu ve daima öldürülmek istenildiklerini dile getirmiştir. Yazar, yazının devamında Kaşkay hayatı ile ilgili değerli bilgiler ve çok önemli tarihî açıklamalar ihtiva eden bir yazı serisi yayımlamıştır.

Muharrem Ergin (1963), Türk kültürü dergisinde, toprak reformu ve aşiretlerdeki silâhların toplanması sebebiyle İran hükûmeti ile Kaşkay kabilesi arasında oluşan derin ihtilafın Türkiye gazetelerine yansıyan haberlerini derlemiş, sonrasında Kaşkay Türk boyunu tanıtmak amacıyla bir yazı sunmuştur.

Kemâloğlu (1963), “Kaşkay bombardımanının Türkiyedeki yankıları devam ediyor” başlığı ile Türk kültürü dergisinde yer alan makalesinde, Kaşkayların

bombalanmasının Türkiye’de büyük bir teessür yaratması ve derin yankılar uyandırmasına değinmekte ve Cemal Hüsnü Taray’ın Cumhuriyet gazetesinde “Kaşkaîler ve karmakarışık işler” başlığı altında 18, 19, 20, 21 Nisan tarihli nüshalarında yazılan makalesini incelemektedir.

Faruk Sümer (1972), “ İran’da yaşayan Türk oymakları” başlığı ile Türk kültürü dergisinde yer alan çalışmasında, Kaşkay oymaklarının siyâsi tarihleri, oymak teşkilâtları ve kültür hayatları ile ilgili hulâsa fakat özlü bilgiler makale halinde sunulmuştur.

Cengiz Orhonlu (1966), Türk kültürü dergisinde, “ İran siyasî hayatında Kaşgaylar ve oynadıkları rol” adı altında yazılan makalesinde, Kaşkayların 19. yüzyılın ortasından itibaren siyâsi tarihleri ile ilgili genel bilgiler aktarmıştır.

Araştırmamız Çocuk edebiyatı konusuna yoğunlaşıp Kaşkay Türklerinin çocuk edebiyatının anlatım türleri konusunda ilk çalışma olarak literatüre geçecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel desende oluşturulmuş. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Metin, 2015: 15).

Alan araştırması güvenilir ve orijinal bilgiler elde etmek amacıyla araştırma yapılan alana gidilerek orada çalışmalar yapılmasıdır. Alan araştırması öncesinde de araştırmacı planını hazırlamalı, kullanacağı teknikleri ve araç gereçleri belirlemeli ve araştırma yapacağı yer ile ilgili bilgiler edinmelidir (Tan, 1997: 79). Dolayısıyla bu çalışmada da alan araştırmasına çıkılmadan önce Şiraz çevresinde bulunan göçebe Kaşkay Türklerinin Karaçadırlarını tespit çabası ile başlamıştır. Bunun için ön görüşmeler yapılmış ve sağlam bilgiler elde etmek için Kaşkayların birçok tayfasına gidilmeye çalışılmıştır.

Kaşkay edebiyatında var olan çocuk edebiyatı ürünlerinin yazılı olmaması ve dilden dile aktararak gelmesinden dolayı bu bilgilere kaynaklık edecek kişilerle görüşme şeklinde araştırmanın verileri toplanmıştır. Bu araştırmanın amacı daha önce de ifade edildiği üzere Kaşkay çocuk edebiyatı ve değerlerini kayıt altına alabilmek, yeniden canlandırmak ve Kaşkay büyüklerinin hafızasındaki sözlü geleneğin anlatı türlerini toplayarak yazılı hale getirip bunu bütün Türk dünyasına sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda doğru yöntem ve tekniklerin seçilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada gerçekleştirilen alan araştırmasında yazılı eserlerin olmaması nedeniyle Kaşkay edebiyatında özellikle de çocuk edebiyatı konusunda araştırma yapmayı daha da zor hale getirmektedir. Bu araştırma tamamen sözlü geleneğe dayalı olan edebiyat ürünlerinin Kaşkay büyüklerinden dinlenerek yazıya geçirilmesiyle oluşturulduğundan yöntem olarak gözlem, görüşme ve derleme teknikleri kullanılmıştır.

Görüşme ve gözlem yöntemini Mustafa Metin şu şekilde tanımlamıştır: “ belli bir konu hakkında ilgili kişiler hakkında bilgi toplamak amacıyla en az iki kişi(ler) arasında sözlü olarak yürütülen bir iletişim sürecidir. Görüşme bireylerin neyi nasıl düşündüklerini anlamamıza olanak sağlar ancak gerçekte araştırma konusu ile ilgili olayların nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi vermekte etkili değildir. Ancak gözlemler olayların doğal ortamlarında nasıl gerçekleştiğini görmemize imkân verir” (Metin, 2015: 339,355). Bu sebepten görüşme yöntemi dışında gözlem yöntemi de çalışmamızın esasını teşkil eden yöntemlerden biri olmuştur.

3.2. Veri Toplama Araçları

Kaşkay Türkleri çocuk edebiyatı ninni, bilmece, masal ve oyun gibi sözlü geleneğin ürünleri şeklinde tasnif edilmiş ve bu şekilde araştırmaya bulgu ve sonuçlarıyla katkı sağlamıştır. Kaşkay çocuk edebiyatı ürünlerini toplamak amacıyla Kaşkay büyüklerine gidilerek kaynak kişiler videoya alınmış, söyledikleri arşivlenmiştir. Hazırlanan görüşme formunda (formdaki sorular ekte bulunmaktadır.) Kaşkay çocuk edebiyatını tanımaya yönelik çeşitli sorular yer almıştır. Kaşkay kaynak kişilerinin bu sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilip analiz edilmiştir. Görüşme sonrasında Kaşkayların kültür ürünlerinin fotoğrafları çekilmiş ve ekler bölümünde verilmiştir.

Derlemeler esnasında görüşülen kaynak şahısların alfabetik olarak sıralandığı Kaynak Şahıslar Listesi aşağıda verilmiştir:

3.2.1. Kaynak Şahıslar Listesi

1. Alırza Malahmadî, 1949, Firûzabad, lisans, emekli öğretmen.
2. Nesrin Khalilî, 1960, Firûzabad, ilkokul, ev hanımı.
3. Cahantâb Şarifi, 1950, İklîd, ilkokul, ev hanımı.
4. Davoud Borbori, 1947, Zarghan, ortaokul, emekli memur.
5. Roshan Cahangiri, 1964, Şiraz, ortaokul, ev hanımı.
6. Oranous Behmenî, 1964, Kale Muhtarhan Semirom, lise, ev hanımı.
7. Mâhbas Âzarikîş, 1935, Âbade, eğitim şartları olmadığından resmî okulda eğitim görememiş fakat büyük babası tarafından eğitim almıştır, ev hanımı.

8. Ferhad Khorshidi, 1955, Hüsrev Şirin İklid, lise, emekli memur.
9. Afsar Behmenî, 1956, Pamukçu, okuma yazması yok, ev hanımı.
10. İran Khorshidi, 1952, Firûzabad , ilkokul, ev hanımı.
11. Ferûhleqa Emîrahmedî, 1946, Semîrom, okuma yazması yok, ev hanımı, şeşbluk tayfası.
12. Hosein İmanî, 1947, Firûzabad, okuma yazması yok, hayvancılık
13. Azar Gorginpour, 1947, Firûzabad, ortaokul mezunu, Ev hanımı.
14. Damun Şeşboluk, 1980, Şiraz, lisans, araştırmacı.
15. Menuçehr Nacafî, 1938, Firûzabad, lise mezunu, emekli memur.
16. Menuçeh Keyanî, 1940, Semîrom, doktora, akademisyen.
17. Arsalan Mirzaî, 1977, Semîrom, yüksek lisans, şair ve yazar.

3.3. Veri Analizi

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden görüşme tekniği kullanılarak araştırma verileri toplanmıştır. Kaşkay edebiyatında var olan çocuk edebiyatı ürünlerinin yazılı olmaması ve dilden dile aktarılarak gelmesinden dolayı bu bilgilere kaynaklık edecek kişilerle görüşme şeklinde araştırmanın verileri toplanmıştır. Araştırmanın yöntemi tamamen sözlü geleneğe dayalıdır ve bu alan araştırma doğrultusunda, gözlem, görüşme ve derleme yöntemleri ile araştırmanın verileri toplanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUMLAR

4.1. Kaşkay Türkleri Hakkında Genel Bilgiler

Cesaretleriyle ün kazanmış Kaşkay Türkleri, İran'ın güneyinde, Zagros dağlarından Basra körfezine dek uzanan alanda yaşayan konargöçer bir Türk halkı olarak bilinmekte ve nüfus konusunda İran'da Azerbaycan Türklerinden sonra en kalabalık Türk topluluğudur. Kaşkay toplumunun son otuz yıl içerisindeki hızlı değişimi, göçebe hayatını terketmesi ve buna bağlı olarak konargöçer yaşantıya özlem duyması pek çok kaynak kişi tarafından ifade edilmiştir.

Kaşkay Türklerinin tam olarak ne zaman ve hangi bölgeden İran'a geldikleri ve ne zaman Fars eyaletine göç ettiklerine dair sorular henüz tam anlamıyla cevaplanmış değildir. Kaşkay reisleri nesilden nesle aktararak elde ettikleri sözlü rivayetlere dayanarak atalarının İran'a Hülagü ya da Timur'un öncü kuvvetleriyle birlikte Orta Asya'dan geldiklerine inanmaktadırlar (Yanar, 2016: 156).

Kaşkaylar İran'ın kısmen göçebe hayat süren, oldukça büyük ve kalabalık bir Türk halkıdır. Mevsime göre en çok muhtaç oldukları göç sahasını plânlamış, diğer İran göçebe kabileleri ile sulh içinde yaşama tarzını da ayarlamışlardır (Ergin, 1963: 55). Diye ifade eden Ergin'de Kaşkayların ülke içindeki barışa katkısını vurgulamıştır.

Kaşkayların yurtları Fars eyaletinin kuzeybatısından başlayıp güneydoğuya doğru uzanmakta ve Şeş nahiye, Çehârdanke, Kâmfirûz, Ardahan, Kâzerûn, Ferrâşbend, Mahalerbaa, Fîrûzâbâd, Meymend, Efraz, Hunc ve Mahûr Milânî yörelerini içine almaktadır. Bunlardan ilk beşi yaylakları, diğerleri de kışlaklarıdır (Sümer, 2002: 21).

Yazılı bir tarihe sahip olmayan Kaşkay Türklerinin adının kökenine ilişkin pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Bir çok kişiye göre bu topluluğun at yetiştiriciliğinden hareketle "Kaşka" (alnı beyaz at veya alnında beyaz benek olan at) kelimesiyle bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Kaşkayların eski zamanlarda dış ülkelere ihraç

edecek kadar çok at yetiştirmesi ve herkesin çok küçük yaşta at binme eğitimi alması bu görüşün bir kanıtıdır.

Faruk Sümer, Kaşkay adının kökenini şöyle açıklamaktadır: Kaşkay adının nereden geldiği kat'iyetle malûm değildir. Türkçe'de kaşka; at, koyun ve sığır gibi hayvanların alnındaki akıtma demek olduğu gibi, Çağataycada parlak ve yiğit anlamlarına da gelmektedir. Kaşkay adının bunlardan biri ve bilhassa birincisi ile ilgili olması muhtemeldir. Buna karşılık kelimenin “kaçmak”tan geldiğine dair Kaçar devri müverrihlerinin sözlerini tasdik etmek mümkün değil gibi görünmektedir (Sümer, 1972: 14).

Kaşgarlı Mahmut “Dîvânü Lûgat-it Türk” adlı eserinde “kaşga” kelimesi ile ilgili verdiği iki maddenin birincisinde; “kaşga koy: başı ak, başka yerleri kara olan koyun” ikincisinde; “kaşga at: yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at”; bunun bir adı da “peçeli at”tır. Başının ortası ak olan deveye de böyle denir.” demektedir (Kaşgarlı, 2006: 426).

Kaşkayların oymak teşkilâtı, diğer Türk ellerininkinden farksız idi. Yani bu el de boylara (tâ'îfe), boylar obalara (tîre), obalar da ailelere (türkçe ocak) ayrılmakta, elin başında İl Han, boyların başında Gelânter (boy beği), obaların başında da kethûda ünvanlı reisler bulunmaka idi. Kaşkay elinin başlıca hususiyetlerinden biri de kuvvetli bir töreye sahip olmasıdır. Elin her konu ile ilgili meseleleri kaidelerle bağlanmış olup handan basit bir kaşkay'a kadar bütün el halkı bunlara titizce riayet etmekle mükelleftir. Kaşkayların kudretli bir el olmaları da buradan gelmektedir (Sümer, 1972: 14).

Birçok tanınmış Türkmen oymağının Afgan hâkimiyeti esnasında kendilerini onlara karşı korumak için kuvvetli Şahilu oymağının etrafında birleştikleri ve bu ili meydana getirmiş oldukları tahmin edilmektedir. Şahilu oymağı ise Sâve yöresindeki Halaçların Fars eyaletine göç etmiş bir kolu olup daha sonra Lur, Kürd ve Şullar'a mensup bazı küçük oymaklar da bu topluluğa katılmıştır (Sümer, 2002: 21).

Bu yol gider Tebrize/ Qânatı² rize rize/ Tarı³ bir yol ver bize/ Biz gidek ülkemize şeklindeki Kaşkay anonim şiiri sahadaki pek çok kaynak kişiden dinlenmiştir. Bundan yola çıkılarak Kaşkayların Azerbaycan sahasından ayrıldıkları ve güneydeki daha eski

² Küçük çay, çeşme.

³ Tanrı, Allah

Türk topluluklarıyla bir araya gelerek farklı bir Türk boyu olduklarına ilişkin bilgiler kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

4.2. Çocuk ve Çocuk Edebiyatı Ürünleri

Çocuk ve çocuk edebiyatı ile ilgili kaynaklarda çocuk kavramı birbirinden farklı tanımlarla ifade edilmiştir. Örneğin çocuk kavramı Atalay Yörükoğlu tarafından şöyle tanımlanmıştır: “iki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz erinlik dönemine erişmemiş kız veya erkek”. (Yörükoğlu, 1992: 13). İki yaşında başlayıp ergenlik döneminin başlangıcına kadar olan süreç çocukluk dönemidir.

Çocuk edebiyatı, çocuğun yaş grubuna göre hayal ve yeteneklerine hitap ederek eğlenmeyle beraber eğitimi amaç edinen sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır. Çocuk edebiyatı en incelikli yazarlık biçimidir ve çocukların büyüme ve gelişme çağlarına uygun, çocuksu dili yansıtan, çocuğun hoşuna giden bir anlatım biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir türdür.

Çocuk edebiyatı, çocuklara çocukluğu ya da çocuğu anlatan sınırlı bir edebiyat değildir ve her yaştan okurun ilgisini çekmelidir.

Çocuktaki zihni gelişimin bölümlerinden biri olan dil gelişimi, çocuk tarafından ilk kelimelerin telaffuz edilmesiyle başlar. Bazı araştırmacıların tespitine göre ilk kelimeler 8-10. Aylarda duyulmaktadır (Özgür, 1979: 113). Çocuk, duyuların dilinden sözel dile ulaşmaya çalışırken önemli aşamalardan geçer. Taklit yoluyla çıkarılan sestten kelimeye ve giderek cümleye varır. Ancak kelime, tek boyutlu ve somut bir anlam içerdiği zaman çocuk tarafından anlaşılabilir (Şimşek, 2007: 15).

İnsanın en önemli iletişim aracı olan dil kişinin bilgi, duygu ve eğilimlerini farkedip aktararak kendisi ve çevresiyle anlaşmasına olanak sağlar.

Dilin kazanılması doğrudan çocuğun bilişsel gelişimine dayanır. Çocuğun algısının bir sırası vardır ve bu sıra dil sırasını etkiler. Dil gelişimi, zekâ yani zihin gelişimiyle doğru orantılıdır. Zihin faaliyetleri gelişmeden dilin gelişmesi imkânsızdır. Somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçebilmek, kavramları ilişkilendirebilmek, düşünceyi ortaya koyabilmek, ancak zihinsel gelişimin yeterli

oluşuyla mümkündür. Çocuk soyut kavramlara sahip oldukça zekâsı da gelişir. Çocuğun kullandığı dili inceleyecek onun zekâ gelişimi hakkında bilgi sahibi olabiliriz (Şahin ve diğerleri, 2007: 7).

Dili kullanma eylemi olan konuşma, düşüncenin gelişmesine hız kazandırır. Çevresindekiler tarafından çocukla konuşulması çok önemlidir. Ancak bu konuşma çocuğun eksik ve yanlış kullanımları eğlence unsuru olarak kabul edilerek yada onun yaşına uygun bebeksi konuşmalarla değil yetişkin diksiyonu olmalıdır. aksi takdirde çocukların dili kullanmada geciktiği gözlenir.

4.3. İran Kaşkay Türklerinde Çocuk Edebiyatı Ürünleri

Çocuk edebiyatının ilk ürünlerinin sözlü olarak başladığına kesin gözüyle bakabiliriz. Yazılı edebiyatın gelişerek, çocuk edebiyatında kullanılır duruma gelmesine kadar geçen süreçte, sözlü edebiyat ürünlerini, daha sonra derlenerek çocuk edebiyatının ana malzemeleri hâline getirilmiştir (Yalçın, Aytaş, 2005: 19). Kaşkay Türklerinde, diğer toplumlarda da olduğu gibi, halk hikâyesi, masal, bilmece, tekerleme ve ninni gibi sözlü edebiyat ürünleri çocuklar için bir kültürel ve sosyal hazine niteliği taşımaktadır fakat ne yazık ki Kaşkayların yeni kuşaklarının şehirleşmesiyle birlikte Kaşkay Türk kültürünün sözlü ürünleri yitirilme tehlikesi altındadır.

4.3.1. Masallar

Masal Arapça “mesel” kelimesinden gelmektedir. Kâmûs-ı osmânîye göre, masal, “mesel”in değişmiş şeklidir. Divânü Lûgati’t Türk’te “ödkünç” diye geçer. Çağatay Türkleri masala “tutmak”, Kerkürk Türkleri “matal”, Azeriler “nağıl”, Teleüt Türkleri “çerçok”, Kırgızlar “ezteg”, Şor Türkleri “libak”, Balkan Türkleri “ masal”, Yarkent ve Kaçkar Türkleri “çöcek” (Demirel, 2010: 147) ve Kaşkay Türkleri ise “Matal” derler.

Sözlü edebiyat geleneğinin en eski ürünlerinden biri olan masal, genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâyedir (TDK, 2005: 1349). Kaşkay Türklerinde ise ağızdan ağıza geçen masallar genellikle kadınlar tarafından anlatılır ve eski inançlarına göre masalın anlatıldığı günün sabahında yağmur yağarmış.

Biyolojik ve psikolojik gelişimi içerisinde diğer yaş gruplarından farklı ve özel bir yaş dönümü özelliğine sahip olan çocuğun karşılaştığı ilk edebi tür masaldır. Anlatıma dayalı ve kendine has bir mantığı olan masal, hemen bütün milletlerde çocuk edebiyatının ilk ve en önemli kaynağı olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, masallar yardımıyla hayalden gerçeğe geçer, gerçeği hayalleri ile mukayese ederek somutlaştırır (Yalçın, Aytaş, 2005: 60).

Masalda orijinal bir anlatım tarzı, dili kullanma becerisi, canlandırma yeteneği çocuğu etkilemektedir. Masal okuyan veya dinleyen çocuk, kendi hayal dünyası ile anlatılan dünyayla birlikte yaşama fırsatı bulur (Yalçın, Aytaş, 2005: 60).

Bütün anlatım türlerinin temelini oluşturan masalı diğer anlatı türlerinden ayırt eden en önemli özellik evrensel olmasıdır. Birbirinden farklı toplum ve kültürlerde masalların ortak bir yapı ve motifler üzerinde kurulduğu tespit edilmiştir.

Pertev Naili Boratav' göre masal, düzyazı biçiminde söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerinden bağımsız, tümüyle düş ürünü, gerçeğe ilgisiz, anlattıklarına inandırma savı (iddia) olmayan bir anlatıdır. Sonrasında da hayal ürünü sözünü sadece olağanüstü şeyler anlamına gelmediğini ifade eder (Boratav, 1969: 84). Masallar insanların hayal gücünün sınırsızlığı ile şekillenmesine rağmen inandırıcılıktan tamamen uzak değildir.

Masal öncelikle insanların duyuş, düşünüş, inanış ve hayallerinin kimliği hakkında bilgi vermektedir ve bu nedenle masallar anonim türler içerisinde en zengin kültür kaynağı olarak kabul edilebilir. Masallarda insanlar hayatta bir türlü yenemediklerini kendi hayal dünyalarında olağanüstülüklerle yenmeye çalışmışlardır.

Kaşkay masal türleri birçok çeşitlilik göstermektedir. Bazı masallar, dev ve tılsım gibi gerçektirliklerle gelişen bir hayal ürünüdür. Bazı masallar ise gerçektir fakat dinleyicinin ilgisini çekebilmek için birçok mübalağa sanatıyla süslenmiştir. Bazı masallarda ise tarihi unsurlar ağırlıklıdır fakat çocuk edebiyatına dahil olmadığı için bizim çalışmamızda yer almamaktadır.

Masalları üç ana bölümde değerlendirmek mümkündür:

- 1- **Tekerlemeler bölümü:** Her masalın başlama sırasında dinleyicinin ilgisini masala çekmek için kelime oyunlardan meydana getirilen giriş, döşeme olarak adlandırılmaktadır.
- 2- **Asıl masal bölümü:** Bir geçiş bölümü ile birlikte masalın ana omurgasını oluşturan olayların anlatıldığı bölümdür.
- 3- **Sonuç:** Masalların sonu başlangıç gibi bir tekerlemeden oluşur.

Masalların çocukların zihinsel faaliyetlerine önemli bir katkısı vardır. Masal anlatımı esnasında çocuklar masallardaki karakterlerle özdeşleşir ve bu çocuğun kendi kişiliğini oluşturmada inanılmaz bir rol üstlenir.

Aşağıdaki masal örneklerinde, bahsedilen bölümler görülecektir:

4.3.1.1. Masal metinleri

4.3.1.1.1. Qir At

Bir varıdı bir yoxodo Tarıdan ayrı heçkäs yoxodo. Bir gün bir padeşahıdı bir oğol variydi. Padeşahing arvadı öldı bu uşaq nänäsiz qaldı. Padeşah genädän ävländı. Bir gün oğol mädresä yolundä bir qärri arvad gördö. Qärri arvad beläsına diyär qir ating doğdıgı daryadadır, ged daryadän qir ating qulununu (uşaqını) götür gäl böyg ed. Oğol getdı qir ating daryadä dogdigini aldı gäldı. Gündä qırx män noql o qırx qoyun südünü verirdı quluna vā xolasa ono böyg etdı. Zämānlär gäçtı yo oğol böyg olanda padeşah arvadı onä aşiq oldı. Hār nā täläş etdı ke oğolo älä gätirä başarmadı. Oğol ke çaräsiz qalmışdı xodadan mädäd siyär. Bir täräftän dä qir at oğola demişdı har moşgelä bärxord etding dön öz yanımä ta belängä kömäg edäm.

Bir gün qir at oğola xəbär verär bugün bu qäza ke belängçi gälir yemä ke yemäli içində zähr var. Oğol qəzayı yemär tökär köpäg jelonä, köpäg säqqät olar. Baba arvadı ke bu nəqşasında movəffəq olmaz gedär bir margir yanına, margir bir ejdeha gətirär ke bu oğolo yatdig çağında uta vā canını ala. Qir at genä burda oğling dadınä gälär, diyär: bu gecä räxtı xabingı götür at mänım dalıma elä burda yat. Şam yatdig çağı qir at gördö ilan fişşılaya fişşılaya gälir, bedune bu ke qoya oğol oyana iki äyäqiynän getdı ilan üstünä, ilanı öldördı o bir cuval dä atdı ilan üstünä ta oğol oyananda görmiyä qorxä.

Sähär bādcens baba arvadı oyandı gördö ilan ölmüş, dedı ke bu nāqşaları xonsa edān varı bu qır at başı altındadır.

Baba arvadı, padeşah ämvälindän verdı täbıblärä, täbıblär ona bir darman verdelär ke çäkä varı bādānıñ hätta gözö içinä ta sararä vä padeşah fekr edä ke arvadı çok saxt mārızdır va täbıblär dä eläm edärlär ke bu mārızlığınğ darmanı qır ating cigärıdır. Padeşah ke ilärke arvadını dä äldän vermişdı varı täläşını edirdı ke arvadını necat verä. Padeşah oğlonä diyär qoy bu qır ating üragını çaqardag veräg anang yiyä, sän här cur at bu dönyada siyäng munıng yerenä belängçı allam. Oğol diyär: qäbul ediräm fäqät bir şart varım. Qır at da oğola demışdı väqti tävilädän belämi çaqarddılar bir kişnäräm (şeyha çakaram), bıçaqı boynomä qoyäandä bir kişnäräm, başımı yerä qoydıglarında dä bir kişnäräm. Gäling gäling, gälmäding män qäçäräm sän mändän sorä gäl. Ayrı tərəfdän padeşah dä mädresäyä sefareş edär ke oğlomo qoymäyিং mädresädän çıxä ke oğlom o sähnäyı görmiyä.

Oğol bir moşt tänbäku , bir moştı dä xurda pul tökär cibinä. Oğol ke mädresädä otormışdı gördö üç kişnä säsi gäldı moälem dedı otor yeringä, häq yoxing mädresädän çıxäng ke oğol bu heyndä bir moşt tänbaku götördı säpälädi moälemı üzünä. Moälem diyär tuting beläsinı qoymäyিং qäçä, Uşaqlar ke düşär qoloncınä, oğol xordä pulları tökär. Uşaqlar mäsşul olär pulları yıqdıgä yo oğol qäçär. Oğol eterär babasınä diyär män bu ating çox zähmätını çäkmışäm, bu bir kuçik qulunumuş män beläsinı böyg etmişäm qäbl az bu ke öldöräyz beläsinı ecazä vering män munıgnän bir dor vuräm (çapam) o gäläm. Elä burda ke getdı atı çapa bir yan däryaydı bir yan şähr, qır at elä dor tutdı ke ras däryaning o tayındä äyäqları gäldı yerä (däryadän attıladı). Qır at ke bir äyäqı biraz yaş olmışdı dedı: “O qoyunläri ke südünü mänä verding biri tay ämcägıdı, coft ämcäg däyldı, ona xatır biraz äyäqım sırrıldı.”

Qır at diyär: sän mänı saxladabilmäng. Biz mäcburäg birbirdän aralanag. Bir qävdä (çäng) yalındän qazdı verdı oğola yo dedı: här väqt kömäg säding bu qıllaring birini alışdır (tutuzdur) ta män gäläm. Oğol da qır atı öpdö, qäşo etdı yo beläsındän ayrıldı. Qır atdän ayrılığdän sorä bir çobana gözö düşdü. Çobana dedı: bir dana bu doarlaringnän mänä sat ätını dä sämiräm fäqät därrısını seräm. Çoban qoyuno sattı. Oğol dä därrıyı tāmız yudu o asdı qurriyä. O qurru darrıyı qoydo başına yo getdı ta eterdı bir bağbana. Oğol ke çox yornaqıdı uzandı bir axar içinä. Ordan gäçän bağban ke

bir bil da äлиндäydı oğola diyär äğär adamızad olmasaydıng vurardım belängi iki kăppä edärdim. Bağban oğoldän xăbär alar sän kimäng? Hardan gälmişäng? Oğol diyär: ğäribäm, burda da heçkäsı yoxom. Bağban diyär: män padeşah bağbaniäm mändä dä olad yox, tak bir qărı arvadımnan derlig ediräm. Tarıdan bir belä oğol sâmişdim, gäl sän bizä olad ol. Oğol qâbul edär o qalar. Bağda oğol har gün bağbana kömäg edirmiş.

Birgün oğol gälär görär bağban çox pākərdır, diyär năsing? Diyär: padeşah demiş bu yalı götöräsing ta bu su gälä bizim şährä sarı. Oğol diyär sâning işing olmasın, man bu işi halledäräm. Qır ating qıllarındän birini çaqardar tutuzdär. Qır atı eterär diyär işing nâdır? Oğol hekayätı angladar, qır at diyär: bilı vur yerä. Bilı yerä vurändä çay suyu dönär şährä sarı. O diyäring padeşahında yeddı qız varımış, birgün kuçik qız qoca bağbana diyär: hozı tāmız yu dorınä dä su sâpälä männän altı bacım seräg burdä suyâ giräg. Oğol bağbana dedı bu işi da qoy mänım ohdämä. Oğol hozı yuär o sudan doldorär. Bu ortançılıqdä özö hävâslänär o suyâ girär. Başındakı Kăçällig dârrısını çaqardär o girär hozä. Padeşahing kuçik qızı görär ke oğol başından dârrıyı götördı o suya girdı. Özönö vurär yerä yo diyär ay daş däydı topoqomä. Bu şekldä seyrmiş oğolo xăbär edä ta sudän çıxä. Bacılar kuçik bacıynän maşqul oldo oğol dä ke sâslärını eşeddı lebasını gäydı, dârrıyı çäkdı başına yo hozdän çıxdı.

Neççä gün gäçdı, padeşahing qızları bağbana dedı üç etermiş, iki yarı etermiş iki etermämış yeddı qarpuz içinä yeddı bıçax vur apar qoy padeşah o vâzir vâkil jelonä. Bağban qarpuzları aparanda padeşah bu işing mânisını xăbär alar. Vâzirläring biri diyär bu iş yäni sâning qızläringing ärä getdigı vâqtıdır.

Şährdä car vurärlär ke padeşah qızları seyr ärä gedä. Härkäs här yandän här nä variymış satirmış o öziyçı bir dâst tazzä lebas alirmış gälirmış şährä ta bälkä qorä düşä adınä. Varıkäs qâsr dâmında yıqılär. Kuçik qızä bir ayrı diyardän elçi gälär. Bu yeddı qız yeddı qırmızı alma alärlär allarınä. Qızläring altısı almaları atarlär vâzir oqollarınınğ döşiyçinä. Kummucä qız almayı atmaz o diyär mänım sâdigım bu meydandä yox. Padeşah diyär daha kem gälmämış? Bağban diyär män dä bir kăçäl oğol var özönö layeq bilmädı gälä. Padeşah diyär ono dä gätiring. Vâqti ke bağban oğlo gälär, padeşah qızı almayı atar oğoling döşönä. Padeşah, qızını qâniyär (săräzaneş edär). Qızı târd edärlär. Qız qoşolär bağbana yo onlärnän zendeganlig edär. Bacıları qızınän yaman olärlär, padeşah dä qızını mirasdän mährum edär.

Birgün padeşah kuräkänlärinä at o tofäng verär ke gedärlär şekala ama kuçik kuräkänä mähäl vurmäz. Kuçik qız gälär babası yanına eyz o eltemas edär ke här nä ola män dä säning uşaqıngam. Padeşah da ürägi yanar o bir qätir dä verär kuçik kuräkänä ta onlärnän belänä gedä şekala. Orta yoldä här käs birbirdän ayrılär o bir yola gedär. Kuçik kuräkän qir atıng bir qılını tutuzdırär. Qir at gälär o oğoling xastasını xəbär alar. Oğol atıng üzünü öpär o diyär seräm ke tāmamı dağlaring şekallärını bir yerä yeqang ta şahing kuräkänlärı başarmiyä şekal vurä yo mänımçı da yeddı şekal amadä edäng. Qir at oğola diyär gözöm üstüna vä oğoling dediglärını ecra edär. Ayrı kuräkänlär här nä gäzärlär tāk şekal dä vurabilmäzlär. Dönändä vāqti görärlär bağban oğlo yeddı şekal vurmuş zaherdä xoşhal olärlär ama uraglärındä hesadät edärlär. Oğola çox yalvarallar ke bizim här birimizä bir laş ver. Oğol diyär: hazırām belängzä verām fāqāt bir şartä ke här biringzing uyluquna bir mohr vuram. Onlär dä qābul edärlär.

Şekalläring başını kāsändä oğol deyrmış mäsası källä pāçasınä ta şekalläring fāqāt başı dadlı ola (mäzzalı ola). Xolasä här biri bir laş ceyran götörär o kaçäl dä källä paçälärını yığär vä şährä dönällär. Vāqti qäsrä eterärlär şah ke kuräkänlärı älindä laşlärı görär qızlärınä diyär här gün biringzä qonaq. Şekal ätindän bişiring gatiring mänımçı. Qızlärı şekallärı bişirallär ama heç birining yemälisindä heç dad yoxomoş ta nobät eterär kuçik qızä. Padeşah vāqti kuçik qızing qazasını ağzınä qoyär, yemälining mäzzäsındän yaxın olär burmaqlärını dä gämirä. Padeşah ke kuçik qızing yemälisındän çox tārıf edär bacılär hesadätdän kumucä bacılarını ücä yerdän atarlär kotä yo qızing qolo sinär.

Qız narahätligdän ağılyä ağılyä gedär bağban oğloning yanına yo ona şekäyät edär o diyär: päs niyä heç iş görmiräng? Niyä mänı munlär älindän necat vermiräng? Oğol fekrä gedär o genä qir atıng qıllärındän birini tutuzdurär. Qir atı hazır olär. Vāqti oğol hal o hekayätı qir atä diyär, qir at onä diyär heç narahät olma, varı işı düzaddäm.

O güning sähärindä äzan diyän ke gözö düşär bir heybätli qäsr o bargähä Allah o akbar yerenä diyär Allah o yeddı ölöm. Padeşah härasan olär o verär äzan diyäning boynono vurärlär. Vāqti padeşahing öz gözö dä düşär o heybathlı qäsrä bir nāfärı yolliyär görä bu qäsr kimingdir ke öz qäsrındän neççä bārabär böygtärdır. Padeşahing adamlärı ke tähqiqä gedirmış görärlär qäsring jelondä bir qäşäng igid qädäm vurir. Ondan xəbär alarlar siz kimäyz bu şährdä nä iş göriräyz? Bu qäsri näcur bir gecädä düzaddiyz?

Bağban oğlo ke indı daha öziyçi bir qoz şahzadə olmuşomoş diyär män altı qolamımı bu şähr içində itirmişəm ke hər birining uyluqunda bir mohr var. Ağşamançaz beləmçi buläsiyz. Onlär dä gedär tāmamı şährı gāzär vā heç neşän bu dedigı adamlardan bulmäzlär. Mäcbur olärlär şahing vāzirları vā oğollärını dä ehzar edärlär. Vāqti o neşänäläri padeşahing kuräkänläri uyluqunda görärlär şaha xəbär salarlar.

Şah ke konckav olmoşomoş gedär şahzadə (bağban oğlo) yanına o cäryanı ondän xəbär alar. Burdä oğol varı cäryanı şaha diyär. Diyär: män folan padeşah oğliyām vā başından gaçän hekayätinğ varısını padeşahiçi tārıf edär. Padeşah raftarından çox peşman olar vā diyär be cobranı tāmamı bu cäryanlär tāmamı ämvalımı kuçik qızımā bağışleyrām o qırx gecä gündüz cäşn tutär o padeşahlig tacını küçik kuräkän başına qoyär ama oğol diyär män öz diyärimä dönäsım. Padeşahınän sâfär ükünü amadä edärlär o bir karvan bir sürü soqat o cävahıratınän şahzadəyı hāmrahlig edärlär. Şahzadəning babası vāqti görär oğlo belä heybät o şokuhınän gälir çox xoşhal olar. Oğol babasına baba-arvadıninğ xiyanätı cäryanını diyär. Babası da dastur verär ta arvadı aparallar bir biyaban içinä vil edärlär. Oğlono dä özönä caneşin edär vā illärcä birbirnän xoşlig o şadligä derlig edärlär. (Kaynak kişi: Mâhbas Azarîkish ve İran Khorshidi)

4.3.1.1.1. Kır At (Çeviri)

Bir varmış bir yokmuş. Allatdan başka kimse yokmuş. Eski zamanlarda bir padişah ve onun bir oğlu varmış. Padişahın eşi hastalıktan ölmüş. Oğlu annesiz kalınca, padişah yeniden evlenmeye, oğlunu üvey annenin büyütmesine karar vermiş. Günlerden bir gün oğlan okul yolunda bir yaşlı kadına rastlamış. Yaşlı kadın ona denizde bir kır atın doğduğunu ve denizden o tayı alıp büyütmesi gerektiğini söylemiş. Oğlan, yaşlı kadının söylediğini yapıp her gün tayı kırk kilo şeker ve kırk koyun sütüyle besleyip yetiştirmiş. Aradan uzun zaman geçip oğlan büyüdüğünde üvey annesi ona aşık olmuş. Üvey anne genç oğlu elde etmek için elinden geleni yapmış fakat bir sonuca varamamış. Çaresiz kalan oğlan, bir sıkıntısı olduğunda onu çağırabileceğini söyleyen kır attan yardım istemiş.

Bir gün kır at oğlanı üvey annesinin onun yemeğine zehir katacağından haberdâr etmiş. Planı tutmayan üvey anne bu sefer bir büyücünün yanına gitmiş ve büyücü ona oğlanın gece yattığında canını alması için bir yılan vermiş. Kır at yine oğlanın canını

kurtarmaya gitmiş ve oğlana “Bu gece yatağını al ve benim sırtımda uyu” demiş. Kır at gece yılanın geldiğini fark etmiş oğlanı uyandırmadan iki ayağıyla üstüne basıp yılanın canını almış. Öldürdükten sonra oğlanın farketmemesini sağlamak için üzerine bir örtü sermiş. Sabah üvey anne uyandığında yılanın ölüsünü görmüş bütün planlarını kır atın bozduğunu öğrenmiş ve onu ortadan kaldırmaya karar vermiş.

Üvey anne padişahın hazinesinden tabiblere mücevherler vermiş ve onlardan kendinin hasta görünmesi için bir tür ilaç istemiş. Tabibler, gözünün içi dahil bütün vücudunun sararmasını sağlamış ve padişaha sultanın çok hasta olduğunu ve hastalığının geçmesinin tek yolunun kır atın ciğeri olduğunu söylemiş. Önceki eşini de hastalığı yüzünden kaybeden padişah, oğluna, “İzin ver de bu atın ciğerini alıp annene yedirelim, bu dünyada istediğin atı onun yerine sana alırım.” demiş. Oğlan tamam fakat bir şartım var dediğinde, padişah “Ne şartın varsa kabulumdur.” demiş. Plandan haberi olan kır at oğlana “Ahırdan çıkarttıklarında bir kere kişnerim, bıçağı boynuma koyduklarında bir daha kişnerim, başımı yere koyduklarında ise bir daha kişnerim, o zamana kadar gelmezsen ben kaçırım sen de arkamdan gel.” demiş.

Diğer taraftan padişah oğlunun hocasına oğlunun atın öldürölme sahnesini görmemesi için okuldan çıkmaması gerektiğini söylemiş fakat oğlan olabilecekleri önceden düşündüğünden ceplerini bir avuç tütün ve bir avuç bozuk parayla doldurmuş. Oğlan okulda üç kişneme sesini duyduktan sonra çıkmak istemiş, hocası izin vermeyince tütünleri hocasının yüzüne döküp kaçmış. Arkasından hoca çocuklara onu takip edin dediğinde, oğlan bozuk paraları yere dökmüş. Çocuklar peşinden paraları toplamaya çalışırken oğlan kaçmış. Oğlan babasına, bu atı, toyken alıp büyüttüğünü onun için çok emek verdiğini söylemiş ve demişki: “Şimdi senden son isteğim ve tek şartım ona bir kere daha binip koşturmamdır.” demiş. Padişah oğluna önceden şartı ne olursa olsun kabul edeceğini söylediğinden izin vermiş. Oğlan ata binip onu koşturduğunda, kır at denizin bir ucundan öteki ucuna uçmuş ayağının yalnızca biri ıslanınca kır at oğlana “Beni beslediğin koyunların biri tek memeliydi o yüzden ayağımın teki kayıp ıslandı.” demiş.

Bu olaydan sonra kır at oğlana, “Sen beni yanında tutamazsın, bizim birbirimizden ayrılmamız lazım.” demiş. At, yelesinden bir tutam alıp oğlana vermiş ve ne zaman yardımına ihtiyacı olsa kıllardan birini yaktığı halde yanına geleceğini

söylemiş. Oğlan kır atın alnından öpüp ondan ayrıldıktan sonra bir çobana rastlamış. Oğlan çobana, “Koyunlarının birini bana satmanı istiyorum, eti de senin olsun bana sadece derisi lazım.” demiş. Çoban kabul etmiş ve koyunlarının birini ona satmış. Oğlan koyun derisini iyice yıkayıp asmış. Kuruduktan sonra deriyi kafasına koyup yola çıkmış. Yolda dinlenmek isteyip kuru bir su arkına uzanmış. Yoldan geçen bir bahçıvan elindeki kürekle kıpırdayan şeye vuracakken arkta yatanın insan olduğunu farketmiş ve oğlana “Eğer insan olmasaydın seni öldürecektim.” demiş. Bahçıvan oğlanın kim olduğunu ve nerden geldiğini sorduğunda oğlan yabancı olduğunu ve kimsesi olmadığını söylemiş, bahçıvan oğlana, “Ben padişahın bahçıvanıyım, karımla beraber yaşıyoruz evladımız yok. Biz de tanrıdan bir evlat istemiştik, senin de kimsen yoksa gel bizimle beraber yaşa ve evladımız ol.” demiş. Oğlan kabul etmiş ve ondan sonra her gün bahçıvana bahçe işlerinde yardım etmiş.

Bir gün oğlan geldiğinde babasının çok üzgün olduğunu farkedip, ona neyi olduğunu sormuş. Bahçıvan, “Padişah burdaki dağın delinmesi ve suyun şehre doğru gitmesini istedi.” demiş. Oğlan ona, “Sen bu işi bana bırak ben hallederim.” demiş ve yardım istemek için atın yele kıllarının birini yakmış. At hemen gelmiş ve ona nasıl yardımcı olabileceğini sormuş. Oğlan durumu anlattıktan sonra, at ona, “Küreği toprağa vur!” demiş. Küreği yere vurduğu an, su şehre doğru akmaya başlamış ve böylece padişahın isteğini yerine getirmiş. Birgün padişahın küçük kızı, yaşlı bahçıvana altı kardeşiyle havuza girmek istediğini söyleyip havuzu doldurması ve etrafına su serpmesini emretmiş. Oğlan bahçıvana, “Bu işi de bana bırak.” demiş ve havuzu yıkadıktan sonra suyla doldurmuş fakat kendisi heveslenip, başındaki deriyi çıkartıp suya girmiş. Padişahın küçük kızı oğlanın başındaki deriyi çıkarttığını ve suya girdiğini gördüğünde, diğer altı kardeşin oğlanı farketmemesi için kendini yere atıp bağırarak ayağının acıdığını söylemiş. Oğlan padişahın kızlarının gelişini farkedip, deriyi kafasına çekip havuzdan çıkmış.

Günler sonra kızlar bahçıvandan, iki yetişmemiş, iki yarı yetişmiş ve üç yetişmiş karpuz içine yedi bıçak saplamasını ve bunları padişah ve adamlarının karşısına koymasını istemiş. Bahçıvan kızların isteğini yerine getirmiş ve padişah bu işin ne anlama geldiğini sorduğunda padişahın adamları yedi kızının da evlenme çağı geldiğini söylemiş.

Şehirde padişahın kızlarının evlenmek istediğini ilan etmişler. Herkes her taraftan kendine yeni bir takım alıp bu şansın onlara nasip olabileceği düşüncesiyle şehre geliyormuş. Bütün herkes saray karşında toplanmış. Yedi kızdan altısı ellerindeki elmaları padişah vezirlerinin oğullarının göğsüne atmış. Başka diyardan da elçisi olan küçük kız elmasını atmamış ve benim istediğim adam burda yok, demiş. Padişah burda bulunmayan başka kim var dediğinde bahçıvan padişaha, “Benim de bir kel oğlum var ancak kendisini sizin kıza layık görmediği için burda bulunmadı.” demiş. Padişah onu da getirin, dediğinde bahçıvanın oğlu gelmiş ve kız elmayı onun göğsüne atmış. Padişah şaşırıp kızını kınamış, onu evlatlıktan ve mirasından reddetmiş. Kız bahçıvan ve oğluyla beraber gidip ve onlarla yaşamaya başlamış.

Birgün padişah damatlarına birer at ve tabanca verip avcılığa göndermek istediğinde küçük kız padişaha onun kocasını da göndermesi için yalvarmış ve ne olursa olsun onun da kendinin bir evladı olduğunu söylemiş. Padişahın kalbi yumuşamış ve küçük damadına da bir katır vererek diğer damatlarla göndermiş. Yolun ortasında herkes birbirinden ayrılp ayrı yollara gitmiş. Küçük damat, kır atın bir yelesinin kılını yaktığında kır at gelmiş ve oğlun isteğini sormuş. Oğlan atının yüzünü öpüp ona, “Padişahın damatlarının ceylan avlamaması için bütün burdaki dağların avlarını bir yere toplamayı ve bana yedi av hazırlamanı istiyorum.” demiş. Kır at tamam demiş ve oğlanın istediklerini yerine getirmiş. Diğer damatlar bütün çabalarına rağmen tek bir av bile avlayamamış. Döndüklerinde bahçıvan oğlunu avladığı yedi avla gördüklerinde sahte bir gülüşle sevindiklerini göstermişler fakat içten içe çok kıskanmışlar. Oğlana hepimize birer av ver diye yalvarmışlar. Oğlan tamam fakat bir şartım var, hepinizin kalçasına birer mühür vurucağım, demiş. Damatlar kabul etmiş ve küçük damat avladıklarının lezzeti avların paçasında olsun diye damatlar avların başını kestiklerinde, oğlan lezzeti kelle paçasına diyormuş.

Damatların her biri birer ceylan, küçük damat ise ceylanların paçasını alıp şehre dönmüşler. Saraya vardıklarında, padişah damatlarında birer ceylan gördüğünde çok sevinip kızlarına, “ Hergün birinize misafir olacağım, ceylanların etini pişirin ve bana getirin.” demiş. Kızları avların etini pişirip padişaha götürmüşler fakat padişah hiç birinin yemeğini beğenmemiş. Sıra küçük kıza geldiğinde padişah yemeği yediğinde az kalsın parmaklarını da yiyormuş. Padişah küçük kızın yemeğini çok beğenip

methettiğinde, ablaları kardeşlerini kıskanıp onu yüksek bir yerden atmış ve kardeşlerinin kolu kırılmış.

Küçük kız ağlaya ağlaya kocasına gidip onları ona şikayet etmiş ve ona, “Neden hiç birşey yapmıyorsun? Neden beni bunlardan kurtarmıyorsun?” dediğinde, oğlan düşünmüş ve yine kır atın yelesinin bir kılını yakmış. Kır at geldiğinde oğlan ona olan biteni anlatmış. Kır at ona, “Sen üzülme herşeyi bana bırak.” demiş ve gitmiş.

O günün sabahında müezzin, karşısında yeni yapılmış muhteşem sarayı gördüğünde Allahu Ekber yerine Allahu yedi ölüm demiş. Padişah bunun üzerine müezzinin öldürülmesini istemiş fakat padişah da kendi sarayının kaç katı büyüklükte olan bu görkemli sarayı gördüğünde adamlarını bu sarayın kime ait olduğunu öğrenmek üzere araştırmaya göndermiş. Araştırmaya giden padişahın adamları sarayın önünde yakışıklı bir yiğidin yürümesine tanık olup ona kim olduğunu ve burada ne yaptığını sormuşlar. Artık bir şehzade olan bahçıvan oğlu, “Ben kalçaları mühürlü olan altı kölemi bu şehirde kaybettim ve sizden akşama kadar onları benim için bulmanızı istiyorum.” demiş. Padişahın adamları şehrin her yerine bakmışlar ama köleleri bulmamışlar. Sonunda çaresiz kalıp son ihtimal olarak vezirler ve oğullarını da çağırıp kalçalarına bakmışlar, işaretleri padişahın damatlarında bulunca padişaha haber vermişler.

Padişah bu konunun aslını merak edip şehzadeye sormaya gitmiş ve şehzade, başka bir diyarın şehzadesi olduğunu ve başından geçen bütün olayları padişaha anlatmış. Padişah yaptıklarından çok pişman olup telafi etmek için bütün varlığını küçük kızına bağışlamış ve kırk gün kırk gece kutlama yapmış ve şehzadeyi kendi yerine oturtmak istemiş fakat şehzade kendi diyarına dönmek isediğini söylemiş. Padişah, yolculuk gereçlerini hazılayıp kıymetli mücevherler ve hediyeler dolu sandıklar ile şehzadeye eşlik etmiş. Babası büyük bir görkemle şehre giren şehzadeyi o heybetle görünce çok sevinmiş. Şehzade babasına, üvey annesinin başına getirdiklerini anlatınca, padişah, üvey annesini çöllere atıp oğlunu ise kendi tahtına oturtmuş ve yıllarca beraber mutlu mesut yaşamışlar.

4.3.1.1.2. Mälek Şah

Bir varımış bir yoxomoş bir oğolnän bir qız varımış birbirlärini çox seyrләrmış. Oğol çox bıçaräymış, ama qız çox servätmändımış. Qız oğolä diyär gecä yarı ke nänä babam uxuyä getdı män iki at tävilädän çaqarddäm, här nä dä tāla cävaherat varımız götördäm o sän älä çeşmä üstündä tur ta män gäläm. Oğol uxudä qalar. Qız qärängidä eteşär çeşmä başınä çağırär Ähmäd, biri diyär bäle. Qız diyaär: gäl min ata. Yoldä qız görär här nä gedirlär bu oğol heç danışmir beläsiynän, yazzı açıländä (hava işıq oländä), qız baxar görär ey vay ke bu älä o tämbäldır. Diyär xodaya män nic edäm män o oğolı (Ähmäd) çox seyrdim bu tambäl mänä näsib oldo. Qız oğolä diyär män sänä yemäli vermäm özing gedäsing iş göräng. Gälärlär şähring yaxınınä bir äv tutärlär o zendeganlig edärlär. Qız oğoling adını qoymuşdo tämbäl ono yollırdı iş qoloncinä. Oğol getdı bir div mähällinä gördö bir para qärä daş tokolmoş bir para götördı attı cibinä o döndö ävā. Sähärindä dedilər şah seyr gälä bu mäntäqäyü gäzä. Tämamı o şähring xälxi oräyü rängin etdilər ke şah seyr gälä. Tämbäl ke hecnä yoxıydı elä bu daşları ke gätürmişdi gohär-ı şäb çerağıdı. Daşları qoydılar miz üstünä. Vəzir o padeşah gäländä gördölär ke bir qızıdır ke aynan o günä märeğ dileyr gözälligdən. Vəzir dedi biz bu qızı gücünän bu oğol (tämbäl) älindən alabilmäg päs bir nāqşä çäkärlär. Tämbälä diyärlär: sän bu daşları hardan gätürding? Diyär: div mähälläsindən. Vəzir öz yanındä diyär xob!ölär muning başına bir qäza saläg. Vəzir diyär: gedäsing bu daşlardan bir torba gätüräng. Tämbäl qäbul edär o gälär hekayätı qızä diyär. Qız ke çox dänäymış oğola diyär sän vəzirä de ke sän ke mänü yolleyräng bu iş qoloncinä mänim bir qärrı ana vā bir arvad varım, şahing ämval o cävaheratından bunlärä xärclig ver çun momkendır üz bälaya gäläm vā div belämi yiyä. Vəzirä diyär mänä qırx gün mohlät ver ta gedäm o gäläm. Vəzir şartlarını qäbul edär. Tämbäl getdı o getdı ta eteşde div mähällinä ta div xəbär olonänçaz torbayı doldordı o gätürdü vəzirä tähvil verdi. Vəzir ke gördö bu bükülmüş o nāqşası tutmamış, dedi beläsını yolliyäm gol-ı bähbäh o çähçäh qoloncinä, qız diyär negäran olmäying, bu cävaherat varı dönär özömözä. Genä qırx gün mohlät aldı ta gedä vəziring sädigı qoloncinä. Vəzirä genä dedi arvad o anama cävaheratdan ver ta män gedäm o gäläm. Genä düşdö yola vā getdı. Yolda bir qocä gördö, qocä dedi: hara gediräng? Dedi gediräm gol-ı bähbäh o çähçäh gätüräm. Diyär: “äy bädbäxt! O goling äyäsı divdır, qırx dana dä keşikçi varı. Div bir gün ke uxuyä gedir yeddı gün sora oyanır bälke sän o moddät ke div uxuda bir iş göräbiläng”. Div öz qäsrindä bir pari asir

etmişmiş ke heçkäs bu päriyü görmiyä qäsrđän çıxändä qapıyü qofl edirmiş ke päri qaçmiyä. Şişe-ye omrını dā bu qäsr o bârgâh da gizleymiş. Oğol gedär o qäsrđä päriyü görär. Päri oğolä diyär divdā bir şişe-ye omr var ke ägär ono älä gätüräng ikimiz burdā necat bulläg. Div dönändä adamizad ıssı eşedär o diyär:

Adam adam ıssı gälir

Yağlı badam ıssı gälir

Adamizad burda nā gāzär

Oğol turär qarşısınā diyär bax şişeye omring mänım alımdā, yoqā gälsäng şişeye omringi vurdām yerä belängi nâbud etdām yalla hār nā tāla cāvaherat varing tōk torbaya ta aparam. Bu diving qoloncındān bir iki div daha da gälär onläring dā äyāq o qolonı bağliyar o divlärnän düşär yola. Kändä xälx bu mänzäräyü görändä şuru edärlär qaçtigä. Oğol diyär qorxmäying. Şişeye omrı vurar yerä divlär düşär säqqät olär. Xälx dā burda tämbälä, mälek şah läqābını verär.

Väzir ke görär bu genä äli dolo döndi kändä, diyär heç faydası yoxdı. Biz hār nā seräg muning şarındān rahāt oläg, genä dönir gere. Genä dedilər bu sâfär gedäsing şer suduynän fil sudu gätüräng tōkang filing darrısı içinä ta biz burdā sud hozı düzädäg. Genä yolä düşär o elä o qocā jelondān çexir. Qocā beläsınā diyär fillär padeşahining äyāqındā yeddi ildir bir tikan var vā ägär birisi dāysä beläsınā ono tikkā parä edär. Qocā onā yol örgädär o diyär äväl o tikanı çaqardäsing. Gedäsing orä säbr edäng xub ke fil uxuyä getdi bir vasiläynän bu tikanı muning äyāqındān çäkäng yazzıyā. Vāqti ke sän bu tikanı çäkding fil üç nā'rä verär sän qorxmä säbr ed vāqti dedı nänäng sudu hälaling olson hār arezu varing gäl ta bäravärdä edäm.

Mälek şah gedär yanınā yo dedigı işi görär. Fil beläsınā diyär gäl ta sädigingi bäravärdä edäm. Mälek şah dā diyär padeşah mانی yollamış ke iki darrı dolo fil südü vā şer südü aparam. Fil diyär män indı nā'rä çäkäräm ama sän qorxmä, mänım nā'rämnän hār nā fil o hār nā şır var yıqılär ta säning bu xastängi bäravärdä edärlär. Filläring padeşahı ämr edär hār nā şır uşaqı yo fil uşaqı var bu gecä nänälärindän ayiring süd ämmiyärlär ta sähär südlär varı sâqıla iki böyg şır o fil darrısı içinä ta mälek şah apara. Bu işi gördölär o darrılärı süddän dollordılär, başını dā tıkdılär. Mälek şah yola düşdü. Genä padeşahınän väzir görär ke mälek şah äli dolo onläring xastäsını äncam vermiş o

gälir. diyärlär ay gälmäsın bu näyı adamdır härnä yolliräg genä salem dönir gere. Apardı onları padeşah ävinä tähvil verdi o döndi öz ävinä.

Padeşah diyär fäqät bir färman daha qalmış o çaräyı munda görärlar ke mälek şaha diyärlär gedäsiğ o dönyaya bizim ana babamızdän bir namä gaträng bizimçi. Oğol ke indı ävındä bir qärrı nänäsı, bir pariynän o arvadı varımış çox qamgin o narahät gedär ävä yo diyär belämä bucur färman vermişlər. Qızlar diyärlär ged beläsındän qırx gün mohlät al o de här nä gänc väringz veräsiğz mänä ta män gedäm namäyı gätüräm. Padeşah qäbul edär. Mälek şah diyär faqat ana babanızıñ adını varı yazıñg bir namä dä beläläriyçi yazıñg ta män gedäm onlärđän cävab alam gätüräm. Oğol dedi bu kändiğ här nä odun varı yeqiğ dağığ başına mänı da qoyıñ odunlarıñ ortasıñä, odunları otläyiğ. O yandän päri demişdi ot ke şo'le văr oldı män uçaram sänı ot içindän necat verdäm. Xolasä odunları otliyärlär, väzir o padeşah dä xoşhal ke bu adamiğ şarındän rahät olmuşlar indı yo qız vä mal o ämvalä saheb olärlär, bixäbär äz bu ke pari qanatläriynän uçar o ono necat verär gaträr ävä. Qırx gün mohlätındä tämımı bu namäläriğ cävabını onläriğ ana babası dilindän yazarlar ke o dünya nä işdändır, heç dardä däymir här nä var elä bu dönyadä, orda turmuşäyz nedäyz ta bu namä eteşdi gäliğ. Väzirnän padeşah älinä bu namä eteşändä dedilər biz mälek şahı qoydig odunlar ortasına otladig päs bu namälär gärçäğdir. Härkäs äl äyäqını yıqıstırdı yo odunları yıqdılar dağığ başıñä. Padeşah o väzir o adamları gedärlär otorärlär otiğ ortasıñä. Varısı ot içindä yandı. Oğol onlar şarındän rahät oldı o öziyçi bir qäsr o bârgâh düzädı yo iki qızı aqd etdi vä xoş günlär gäçirddı. (Kaynak kişi: Mâhbas Azarîkish).

4.3.1.1.2.1. Malek Şah (Çeviri)

Bir varmış bir yokmuş. On yıllar öncesinde birbirini seven genç bir kızla genç bir oğlan varmış. Bu genç oğlan çok fakir fakat kız çok zenginmiş. Bir gün kız oğlana, “Gece annemle babam uyuduğunda ahırdan iki at ve evdeki mücevherleri alıp sabaha doğru çeşme başında olacağım, sen de orda beni bekle.” demiş. Oğlan uyuyakalmış ve kız karanlıkta çeşme başında Ahmet diye seslenince başkası evet demiş ve kız ona ata bin demiş. Yolda giderken kız, oğlanın onunla hiç konuşmadığını farketmiş. Hava aydılandıktan sonra sevdiği oğlanın yerine tembel oğlanla kaçtığını anlamış fakat Allaha, “Bana sevdiğim oğlan yerine bunu nasip görmüşsün.” demiş. Kız tembel oğlana, “Ben sana yemek vermem, çalışıp kendine bakacaksın.” demiş. Şehrin

yakınında bir ev tutup orada yaşamaya başlamışlar. Kız oğlana tembel diye seslenip onu her gün iş bulmaya gönderiyormuş. Oğlan birgün bir dev mahallesine gitmiş ve yerde gördüğü siyah taşlardan bir avuç alıp cebine atıp eve dönmüş. Sabahında padişahın şehre gelip şehri gezeceğini haber alan şehirliler şehrin etrafını süslemiş. Hediye edebilecek başka birşeyi olmayan tembel, dev mahallesinden aldığı siyah taşları hediyelerin bırakıldığı masaya koymuş. Vezir ile padişah geldiklerinde güzelliğiyle herkesi hayran bırakan tembelin karısını görünce, “Biz bu kızı zorla bu tembel oğlandan ayıramayız” diyip bir plan yapmışlar. Vezir tembele, “Sen bu taşları nerden getirdin?” Diye sormuş ve tembel, vezire dev mahallesinden getirdiğini söyleyince vezir kendi kendine düşünüp onun başını bir belaya sokabileceğini düşünerek oğlana, “Dev mahallesine bir daha gidip bir çuval aynı taşlardan getireceksin.” demiş. Tembel kabul edip olanları karısına anlatmış. Zeki kız oğlana, “Vezirden kırk gün mühlet iste ve ona karın ve yaşlı annenden bahset, oraya gittiğinde başının belaya girebileceğini ve devin seni yiyebileceğinden korktuğunu söyleyip ondan mücevherler iste.” demiş. Vezir oğlanın şartlarını kabul etmiş ve oğlan yola çıkmış. Dev mahallesine vardığında dev farketmeden çuvalı vezirin istediği taşlarla doldurup vezire teslim etmiş. Vezir, oğlanın döndüğünü ve planının tutmadığını görünce bu sefer oğlanı devin gülünü bulmaya göndermiş. Kız oğlan ve annesine, “Merak etmeyin bu servetin hepsi bize dönecektir.” demiş. Oğlan yine vezirden kırk gün mühlet isteyip vezirden isteğini yere getirmesi için mücevherler istemiş. Oğlan yine yola çıkmış ve yolda bir yaşlı adama rastlamış. Yaşlı adam ona nereye gittiğini sorduğunda oğlan gülü aradığını söylemiş ve yaşlı ona, “Ey bahtsız genç! O gülün sahibi devdir ve kırk bekçisi var, ama dev uyuduğunda yedi gün sonra uyanıyor, belki o mühlette gülü alabilirsin.” demiş ve böyle devam etmiş, “Dev sarayında bir periye esir etmiş ve perinin kaçmasını engellemek için saraydan çıktığında kapıyı kilitliyor ve kendisinin hayat suyunu ise aynı sarayda gizliyor.” demiş. Oğlan gittiğinde periyle karşılaşmış ve peri oğlana, “Devin hayat suyunu ele geçirirsen ikimizi de burdan kurtarabilirsin.” demiş. Dev döndüğünde insan kokusunu almış ve:

Adam adam kokusu gelir

Yağlı badem kokusu gelir

İnsanoğlu burda ne arar

demiş. Devlin hayat suyunu ve periyi ele geçiren oğlan devlin karşısına çıkıp, “Bize yaklaşırsan hayat suyunu yere döküp ve seni mahvederim.” demiş ve devlin bütün mücevherlerini çuvala doldurup götürmüş. İki dev daha devlin peşinden geldiğinde oğlan onların da eli ayağını bağlamış ve devlerle yola çıkmış. Şehirdekiler bu manzarayı görünce kaçmaya başlamış fakat oğlan onlara, “Korkmayın hayat suyu bende” demiş ve hayat suyunu yere dökdüğünde onların canı çıkmış. Herkes ondan sonra tembel oğlana, malek şah lakabını vermiş.

Vezir oğlanın yine eli dolu döndüğünü görünce, kendi kendine yaptırdıklarının hiç bir faydası yok, ondan her kurtulmak istediğimde geri dönüyor, demiş. Bu sefer vezir, Malek şahdan şehirde süt havuzu yapması için aslanla fil sütünü fil derisine doldurmasını istemiş. Malek şah yine yola çıkmış ve yolda yine aynı yaşlı adamla karşılaşmış ve adam ona, “Fillerin padişahının ayağında yedi senedir bir diken var ve o yüzden birisi ona yaklaştığında onu parçalayabilir.” demiş ve böyle devam etmiş, “Fil uyuduğunda önce o diken ayağından çıkarman gerek ve sonrasında fil üç defa bağırdığında korkma, bekle ve annen sütü sana helal olsun dediğinde yanına git ve istediklerini ondan talep et.” demiş.

Malek şah gidip yaşlı adamın dediklerini yapmış ve fil ona ne istediğini sorduğunda Malek şah, “Padişah benden iki deri dolusu fil sütü ve aslan sütü istedi.” demiş. Fil ona, “Ben bağırdığımda bütün fil ve aslanlar burda toplanıp senin istediğini yerine getirecekler.” Filler ve aslanlar toplandıklarında, fillerin padişahı “Bu gece bütün aslan ve fillerin yavrularını süt emmesinler diye annelerinden ayırın ve sabahında annelerinin sütünü sağıın ve iki deri dolusu süt doldurup başını bağlayın.” demiş. Söylediklerinin aynısı yapıldıktan sonra Malek şah yine yola çıkmış. Yine padişahın veziri Malek şahı eli kolu dolu, onların isteğini yerine getirmiş şekilde şehre doğru geldiğini gördüğünde onun nasıl bir insan olduğunu kendi kendine sorgulamış. Malek şah deri dolusu sütleri padişaha teslim ettikten sonra eve dönmüş.

Padişah Malek şaha sadece bir emri daha olduğunu söylemiş ve çareyi Malek şahı öteki dünyaya gönderip anne ve babalarından mektup istemekte bulmuş. Evinde kalan yaşlı annesi, karısı ve devlin esaretinden kurtardığı periye gidip padişahın yeni emrine çok üzüldüğünü söylemiş. Evdekiler Malek şahdan, padişah ve vezirinden kırk gün mühlet almasını ve o dünyadan getireceği mektuplar karşılığında mücevherler

almasını istemiş. Padişah Malek şahın istediklerini karşıladıktan sonra Malek şah onlara mektuplarının cevabını almak üzere onlardan anne ve babalarına adlarıyla beraber birer mektup yazmasını istemiş. Malek şah, “Bu şehrin ne kadar odunu varsa toplayıp yakın, beni de içine atın.” demiş. Diğer yandan peri ona uçacağını ve onu ateşten kurtaracağını söylemiş. Odunları toplayıp yaktıktan sonra, perinin Malek şahı kurtaracağından habersiz olan padişah ve veziri, Malek şahdan kurtulduklarını karısının ve onlardan aldığı bütün mücevherlere sahip olacaklarını sanmışlar. Yazdıkları mektupların cevabını da, “Kaldığınız dünyanın hiç bir değeri yoktur, orada kalıp boşuna bekliyorsunuz, bu mektubu aldığınızda bizim yanımıza gelin.” içeriğiyle, anne ve babaları dilinden yazıp padişah ve adamlarına göndermişler. Mektup onlara ulaştığında, “Biz Malek şahı odunlar arasında yakıp öldürmüştük.” Diye çok şaşırp mektupların gerçek olduğunu sanmışlar. Padişah ve yakınlarının hepsi toplanıp bir dağ başında topladıkları odunların arasında oturup kendilerini yakmışlar. Malek şah ve ailesi onlardan kurtulmuş kendilerine bir saray yaptıktan sonra, Malek şah periyle de evlenmiş sonsuza dek mutlu mesut yaşamışlar.

4.3.1.1.3. Qärä Dağing Ala Canavarı

Bir varımış bir yoxomış bir mir şekarımış bir dämpur varıymış. Dämpurını asmış bir golmixä vä deyrmiş bu dämpuru heçkäs al vurası дәyl ta mänım oğlom böyg ola va äli eterä bu golmixä vä dämpurı burdan götörä. Zäman gäçär mirşekar ölä o oğlo böyg ölä. Oğol nänäsindän xäbär alar mänım babaming işi näymış de ta oning işını alam älmä. Nänä ke qorxırmış oğlo babasınıng mirşekar oldığını bilä vä gedä qärä dağing ala canavarı şekarınä oğlona yalan deyrmiş. Oğlonä diyär säning babang işi oğlağ otardıgıdı. Ävälkı gün ke oğol gedär oğlağ otardıgä älindäkı sopaynän vurär bir oğlağing äyäqını qırrär. Oğlaqläring äyäsı uşaqı diyär sän ged babang işını al älingä, sänı na oğlağ otardıg? Oğol gälär nänäsına diyär sän mänım babaming işını düz demamışäng. De göräm mänım babaming gärçäg işi naydı? Nänä genä uşaqını alladar o diyär babang işi gäççı otardıgıdı. Oğol sähärında gedär o bir gäçınıng qolono qırrär. Gäççılaring äyäsı diyär uşaq äving abad oldı bu işlär säning işing дәyl ged babang işını al älingä. Gälmiş dönnälmış nänäsı üstünä diyär sän mänı başa yayräng. Bu säfär dä uşaqını başından edär o diyär saning babang işi sıqır oratdıgıdı. Sähärında gedär sıqır otara ordä dä vurär bir sıqıring äyäqını qırrär. Onläring äyäsı uşaqı häyxırär ke ged

babang işını al älingä bu işlär saning işing дәyl. Uşaq bu säfär nänäsına diyär ya babaming gärçäg işını mänä de ya mänı bir daha görmäng. Nänä ke qorxär uşaiqını bir daha görmiyä uşaqınä babasınıng mirşekar oldığını diyär. Oğlo xəbär alar näynän şekal vurırdı? Nänä diyär: bir dämpurnän ke babang ono asmış bir golmixä ama dedı härväqt ke oğloming boyo o golmixä eterdı oning şekala getdigi vāqtıdır. Oğol gedär o görär äli golmixä eteşmir bir para vāsayel qoyär äyāqı altınä yo nänäsını alladar diyär boyom o mixä eteşdı yo dämpuru aldım. Nänä dä oğlonä diyär päs babang işını älingä alliging vāqtı gälmiş. Sähärındä nänäsınä diyär mänımçı biraz çoräg amadä ed ta män gedäm şekalä. Nänä azuqäsını amadä edär o oğlonä diyär fäqät babağing bir näsihätı varıdı ke belängnän seräm babang gäpını iki etmiyäyng. Oğol diyär olson de. Nänä diyär o iraqda Qärä dağing alacanavarı var babang näsihätı buydı ke oğlom orä getmäsın ke o dağa här adamızad gedir alacanavar ono yeyr. Oğol qäbul edär o diyär olson nänä o dağa getmäm. Kändän aralanıgdän sorä oğol konckav olar ke qärä dağing canavarı näcur zaddır. Yolda neççä şekal vurär vāqtı Qärädağa eterär görär heç şekal o quş dän xəbäri yox varısını elä bu alacanavar utmuş. Oğol görär alacanavar gälir, dämpur ke doliymış yıqlär oğling doşı içinä o tir dāyär alacanavaring allınä yo düşar. Alacanavaring dä näfäsı oqriyär ogoling üzünä oğol da haldän gedär. Oğol ke bir häftäyänçaz bihuş düşmüşımış nänä diyär bälkı oğlo ölmöş. Oğliyçı mārasem tutar o bir kossalä dä ke variymış öldörar o kändäki xälxi dāvāt edär oğloning häftäsını verär. Hänuz xälxä yemälı vermämış görärlar dağ üstündän mirşekar oğlo qärä dağing alacanavarını almış dälınä yo gäterir şaha görsädä. Varı kās nänädän moştoloq säyär ke oğlo dağdan salem bükülmüş. Oğol eterändä gedär şahing qapısına yo alacanavarı tahvil verända şahdän bir än'am alar. Şah vāzir o vākili yıqär o diyär bu canavaring dārrısı çox qıymätlıdır buning dārrısını çaqardäsiyz. Vāzir o vākil qärä dağing alacanavarını öldörän mirşekarı nabud etdigıçı nāqşä çäkärlär o diyärlär ono bir yola yolliyäg ta daha gere gälmiyä. Şaha diyärlär alacanavaring dārrısını çaqarddigıçı şır südüynän şır uşaqı olası. Şah xəbär alar ono kim gätiräsi? Vāzir o vākil şoralaşär o diyär elä qärä dağing alacanavarını vurän gätiräsi. Şah mirşekar oğlono säyär o ämr edär ke gedäsing şır uşaqı yo şır südü gätiräng. Mirşekar oğlo gälär hekayätı nänäsiyçı teref edär. Nänä diyär ayrı diyardä bir qārrı var gedäsing oning yanına ta o säna yol görsädä. Oğol gedär o qārrı ono vāzir o vākil nāqşäsındän äğäh edär. Mirşekar oğlo şaha diyär naqad çağaz vāzir o vākil malındän olası ta män bu işi äncam veräm belä rahät iş дәyl. Şah da onlärden alar o

verär mirşekara. Oğol genä gedär qärrı yanınä yo ona dä bir sähmi verär ta qärrining uragını dä şad edä. Qärrı diyär gedäräng folan bişäyä, şırlaring şahı älnä bir çat tikanı batmış göyärmış şaxä olmoş älä ordä girdır. Gedäräng bir bixçıynän bir käsär götördäng bixçıynän käsäräng, käsärnän dä tutdäng çağarddäng, burda belä edändä şır huşdän gedär, huşdän gedändä takanläräng çaqarddäng. Gäçäräng gedäräng oqandä(yaxınlärdä) bir yerdä qaym olläng. Oyanändä şır biraz tup o täsär edär o huşa gäländä vâqti ke görär necat bulmuş and uçär äli üstünä diyär: äli başınand olson ensäng?censäng? här näyäng gäl här mätläb varing hasel edäräm. Ondä qorxmäng o gedäräng yanınä. Mirşekar oğlo dä belä edär o şır älini başı üstünä qoyändä vâ and uçändä şırä yaxınläşär. Şır diyär: sän näcur zadäng? Mäni näyı necat verding? İndı här mätläb varing de ta hasel edäm. Mirşekar oğlo diyär: şah mändän şır uşaqı yo şır südü sâmiş. Şır diyär män şırlaring şahiyäm nä'rä çäkändä qorxma, şırlaring varısı yıqıländä ämr edäram süd sağarlar iki darrı doldorärlär. Bir dä şır uşaqı verdäm özingnän apardäng şah qapısına fâqät orda girrä salmiyäng räd edäräng gedä. Şer gumburlädigindä bişädän çox şer gälär aman vermaz o diyär iki şering başını kasing o darrılärini doldoring şır südündän, ağzını dä bağlaying. Şerlaring padeşahı diyär bir şer dä çating dälınä. Şer padeşahları mirşekaring dälınä çattığı şerä diyär, şah qapısında sänı tähvil verändä sänı vil edär sän dön gere. Mirşekar oğlo şer südünü yo şer uşaqını aparar şahing qapısına yo şahdan bir vâlm än'am alar. Şerı da tähvil verändä azad edär o şer dönär gere. Şah genädan vâzir o vâkilı ehzar edär o diyär buyuring bu da sadiginzg indı alacanavaring darrısını söking. Vâzir o vâkil ke nâqşaları tutmamış genä şoralaşarlar o padeşaha diyärlär bu iş belä rahätligä дәyl o padeşahdan bu sâfär genä ayrı zad säyärlär padeşah diyär nämänä olası? Diyärlär: fil sümigı. Padeşah genä mirşekar oğlonı säyär o diyär: fil sümigı dä olası. Mirşekar oğlo genä gedär qärrı nänä yanına yo ona diyär mändän genä bu sâfär fil sümigı sâmişlär. Qärrı diyär ged şaha de buqadda çağaz vâzir o vâkil malından veräsing ta män gedäm bu iş qoloncinä bu iş heç rahät дәyl. Padeşah vâzir o vâkildän bir vâlm pul alar o gälär genä qärrı nänäsınä bir sähm verär o qärrining uragını şad edär. Qärrı genä ona yol görsädär o diyär nänä canım bir zärf doldoräräng qirdän, hara çağazda bir çeşmä var apardäng tökäräng çeşmäning içinä yo özing geddäng arallannäg. Zohr çağı olanda fillär gälärlär tökölärlär çeşmä başına qırlı sudän içärlär o çeşmädä äqniyärlär o cümlä çatlıyärlär. Ondä ke görding burrusı çatlamış gedäräng tutäräng silkäliyäräng burru sümigı tökölör yıqıştırdäng bir zärfä yo gälläng. Mirşekar oğlo dä elä bu işi görär. Fil

gälär qırlı sudän içäro çatlaşır oğol da gedär silkäliyə o zärfını fil sümigındän doldorär o zärfi atar çininä yo aparar şah qapısını. Şaha diyär padeşah bu da ämr ediginğz fil sümigi. Şah fil sümigını aparar vāzir o vākiliçı diyär bu dā fil sümigındän indı geding dārrıyı çaqarding. Diyärlar şah başı sagolson buning hānuz dā âdāb varı. Diyär nādır? Diyär çelkörre madian daydologiynän (qırx körräsiynän) olası. Padeşah diyär ono kim gätiräsi? Diyärlar: qärä dağing alacanavarını gätirän, şer südü yo şer uşaqını gätirän, fil sümigını gätirän elä mirşekar oğlo gätiräsi. Padeşah genä mirşekar oğlono ehzar edär o oğol genä gedär qärrı nänä yanınä yo diyär hekayät genä bucurdur. Oğol bu sâfär bir vālm vāzir o vākil mālindän säyär ta bu işi āncam verä. Şah bu sâfär da onlārdän alar o verär oğolä. Oğol dā hār sâfärkı tākın bir meqdarını verär qärrıyā yo qärrı genä ona yol görsädär. Qärrı diyär: “bir dāhänä (ating agzinä bağlanan) , bir moräsāh hāgär (zin) o bir aynāynän gedäräng haraçagazda bir çeşmä var. Ävväl çeşmäning yanındä bir göy ağacä aynāyı tākıyā verdäng vāqti çilkürre madian daydoloğing celondä agzını vurdu çeşmäyā äksı düşär aynaning içinä görär nā gözäldır başını qozär o diyär bāh nā qāşängäm. Diyäräng ägär qoysäyding bir dāhnä vurām ağzingä ondä qāşanglığingı görärding”. At diyär gäter vur. Ondän sorä diyär häyā engar indı qasängtārām. Genä diyär ägär qoysäyding bir moräsāh hāgär qoyām üstüngä ondä qāşanglığingı görärding. Gärçägdän dā beläymış, at hāgärlı vā dāhnalı çox qāşängtārımış. Elä belä edär o hāgärlı qoyär üstünä baxar o diyär bāh bāh indı çox qāşängäm. Genä diyär ägär qoysäyding minām o bir rekab edām ondä qasänglığingı görärding. Qärrı demışdı çeşmädän çox bārı bir aq daş var aq daşançaz gere baxma ägär baxsäng dāydoloqlär bōr yiyär gālmaz. Ägär baxmading dāydoloqlär qolonciğnānçaz gälär ama daşdan sora gere baxsang mäsälä dāyl. Oğol rekab edär o gere baxmaz vā daydoloqlar bölönmāz. Şaha gälär o diyär bu dā çelkörre madian, daydoloqıynän tāhvilingä. Padeşah genä vāzir o vākılını çağırar o diyär bu da çelkörre madian. İndı daha dārrıyı çaqarding. Genä şoralaşarlar o diyär şah, bu dārrıyı fāqāt folan diyärdäki padeşahing qızı çaqardabilär ondän ayrı hečkäs başarmaz. Diyär bu sâfär kim bu işi göräsi? Diyärlar qärä dağing alacanavarını gätirän, şer südü yo şer uşaqını gätirän, fil sümigını gätirän, çilkürre madianı gätirän elä mirşekar oğlo gätiräsi. Genä mirşekar oğlo ehzar olonär o oğol genä qärrıning dediginä qolaq asaro padeşaha diyär bu daha canavar dāyl bu şah qızıdır, vāzir o vākildän çox mal o molk säyär o şah da na qalmışmış alar o verär oğola. Qärrıya genä bir sāhm verär o qärrı ona yol görsadar. Qärrı diyär: “yoldä gedändä neççä yoldaş dā giringä gälär o

härkäs sädı belängnän gälä yanığa al". Yoling başındä görär bir yerdä bir pambuxdor. Bu pambuxing başındä bir adamdır pambuxing boynını elä pişo edir o pişoynän ono göyardmış. Gedär yanınä görär adam çürreyr o axar dolo su gedir. Mirşelar diyär: "äving yandı elä bu çürrämägiynän, ading nädır?" adam diyär: "äving dä yandı caning dä çıxdı adım häsän-ı kam şaşdır". Mirşekar oğlo diyär: "çox yedig çox içtig çox çürradig da honärdır?" adam diyär päs namänä honärdır? Mirşekar diyär: "qärä dağing alacanavarını vurdig, şer südünü, şer uşaqını, fil sümigı yo çilkürre madianı gätirdig honärdır. bu da honärdır?" və diyär: bu elä mänım kakamdır. Häsanı kam şaş diyär: "seräm ke äkın başı üzü qolo göyärä, man da elä bir belä adam gäzirdım män da qoşoldäm sänä". Belänä düşärlär yolä o yoling ilärtärində görärlär bir adamdır gäççı yanındä ney çalır gäçning şaxı gedir quyruqunä, quyryqu gälir şaxınä, Mirşekar diyär: "ading nädır säning? Adam diyär: "häsanı neyçi". Mirşekar diyär: "äving yansın bu ney çaldigiynän ney çaldig da honärdır?" adam diyär: "äving yandı caning da çıxdı, päs nāmänä honärdır?" Mirşekar diyär: "qärä dağing alacanavarını vurdig, şer südü yo şer uşaqını, fil sümigı yo çelkörre madianı gätirdig honärdır." häsanı neyçi diyär: "seräm ke gäçnin şaxı qurru qala män da bir belä adam gäzirdım." və o da qoşolar bunlärä. Gedärlär o bir yerdä bir dāyırman varımış görär har na ük ügüdir bu elä buleyr suya yo qoyr ağzınä. Mirşekar diyär: "äving yansın bu yedigignän ading nädır?" adam diyär: "äving dä yandı caning dä çıxdı, adım häsanı kām xärc". Mirşekar diyär: "çox yedig, içdig dä honärdır?" häsanı kām xärc diyär: "päs nāmänä honärdır?" Mirşekar oğlo genä elä o cavabı verär o Häsanı kām xärc diyär: "seräm ke dayırmanınğ barı üzü o üz olä. män dä säning tākın adam gäzirdım." və o da qoşolär bunlärä. Bunlär öz aralarında danışandä, Aralıqdä (iraqligda) bir adam diyär eşeddım. Gedärlär yaxınınä yo mirşekar diyär: "äving yansın bu qolaqignän biz dağing başındä bir gäp çallig, bunu dağ başındän eşeddig da honärdır?" Häsanı guşı diyär: "päs namänä honärdır?" Mirşekar oğlo genä elä o cavabı verär o häsanı guşı dä bāqıyası tākın diyär män da saning täyı adam gäzirdım o qoşolar bunlärä. Yoldä iki nāfär daha dä qoşolär bunlärä yo olärlär yeddı nāfär. Xolasä eteşärlär şahing qäsırınä yo onä qonaq olarlär. Bunlär dä bir ucä yerdä bala xanädä qalirlärmış nahar çaqındä häsanı kām xärc diyär: "siz yeying". Baqısı yiyär o tox olär qalanı da häsanı kām xärc qoyär ağzınä. Mäcmäyı (sini) uxardan vil edär kotä yo şaha diyär acındän öllöm bu näyı yemälıdır? Şah diyär baqışläyng män bilmädım sizing xärcingz bir belädır şam cobran eddäm. Şam diyär yeddı qoç öllöring, yedde qazandä ke

här biri üz badban düğü tutär dämä vuring bunlär mänım başımä bir bäladır. Bişirällär o şam härkäs neçça tikkä yiyär o hasanı kām xärc varısını dolär dilinä. Gena mäcmäyı atar kotä yo diyär şahliging başinga yandı acındän öllöm. Şah genä özr xahlig edär o vädäye sabah naharı verär. Padeşah vāzir o vākılını yiqār şoralaşarlar o diyär: bu mänım başımä gälmiş bir bäladır göring nä fekr edäsingz? Vāzirläring birini yolliyar onlärä yo onläring mänzurını xəbär alar? Diyärlär: “şahing qızıyçı gälmişäg. Ya qızı biza versın sähär aparag ya da şahı öllördäg o qızını da apardäg”. Şah o vāzir o vākıl şoralaşarlar o görärlär buning daha yol yoxodor. Diyärlär: “sabah naharda zähr tökäg naharlärinä yiyärlär o çatlasınlär, biz dä şärlärindän rahät ollag”. Şah qabul edär o sähärindä gäza bişirällär o içinä bir vālm zähr tökärilər. Häsanı guşi onläring gäpını eşedär o kakalärını onläring nāqşāsındän xəbärdar edär. Nahar gäländä häsanı neyçi, neynän säs salanda zährlı nahar gedär şah tarafınä, tazza nahar da gälär bunlarıçı. Bir neçça şahing adamlärindän biraz bu qāzadän yiyär o qırılär. Görällär daha faydä yoxo. Şah diyär: “bunlär tarı bälasıdır bizı nabud edärlär, mänı dä şahligdän atarlär, bir fekr eding”. Vāzirläring biri padeşahä diyär daha yol yoxo şam bunlärä bir vālm yemalı veräg yiyärlär o gecä döşäglärining altınä xāncär otordäg ke yatandä bata cigärlärinä sähärindä dä belälärını atag bir quyuyä. Şah da qābul edär o şamdän sorä häsanı guşi diyär: “eşeddım kakalar bu gecä bir belä nāqşälärı var. Bu mänım öz äyqımä” vā başliyar ney çalligä. Adamlär gälär yeddi döşäg Salar o xāncär otordär döşäglär altınä. Bunlär diyär xob siz geding biz yatarag. Aman vermāz hasanı neyçi neye qoyär ağzınä gomb o gombonän çalar. Döşäglär gedär arālıya (xancar üstündän gedär qıraqä). Sähär gecälın turärlär äyāqä diyärlär: “şahliging bārtārāf oldı” vā Häsanı kām şaşa diyärlär: şährı ver su dāmınä, şah o vāzir o vākıl eltemas edärlär ke şährı beybad etmäying, şah ke görär yol yoxo, diyär: “bu qız qādämingzä pişkeş, qız sizinğ”. Bunlär diyär: “bir, iki at dä veräsiğnz”. Hasanı kām xärc gedär tävilayçınä har ata ke burmaqını basırmış sümiglärı qırılırmış götörirmış yeyrmış ondä deyrmış baxam göräm hanı birisi dāyırdır fāqāt ikisini qoyär qala. birini verär mirşekar oğlonä yo birini da şah qızınä. Minärlär o orta yoldä kakalär har biri yoldän ayrılär o gedär işı dalısıçä, qızı dä mirşekar tāhvil verär şaha. Vāzir o vākıl ke ämvallärindän heçnä qalmāmışdı vāqti görärlär mirşekar oğlo şah qızını dä almış o gäterir arvad uşaqłariynän belänä şahrdän qāçärlär. Qāsr vā varı bu ämvāl qalar mirşekar oğlo vā şah qızıyçı.

yedı içdı mätläb moradinä eteşdı. Göydän üç alma serelli düşdı biri mänım, biri mätälçining, biri dâ qälâm qälâm oldı uşaqłärä. (Kaynak kişi: Davut Borbori)

4.3.1.1.3.1. Karadağın Alacanavarı (çeviri)

Bir varmış, bir yokmuş. Bir avcının tabancası varmış. Vaktiyle tabancasını bir dübele asmış ve oğlu büyüyüp boyu astığı dübele yetişene kadar, kimsenin tabancasına dokunmasına izin vermezmiş. Aradan zaman geçtikten sonra avcı ölmüş. Oğlu babasının mesleğini ele alabilmesi için annesine babasının işini sormuş. Babasının avcı olduğunu ve Karadağ'ın alacanavarını vurmaya gitmesinden korkan anne, oğluna sürekli yalan söylüyormuş. Oğluna “babanın mesleği çobanlık ve koyun otlatmaktır” demiş. Koyun otlatmaya giden oğlan ilk gün elindeki sopayla bir koyunun bacağını kırmış. Koyunların sahibi oğlana “sen git, babanın mesleğini eline al, koyun otlatmak senin işin değil” demiş. Oğlan eve gelip annesine “babamın gerçek mesleğini bana söylememişsin, hadi bana babamın yaptığı işi söyle” demiş. Anne yine gerçeği oğlundan gizleyip ve babasının keçi otlattığını söylemiş. Oğlan ertesi gün keçi otlatmaya gitmiş ve bu sefer de bir keçinin kolunu kırmış. Keçilerin sahibi oğlana “evin yıkılsın keçi otlatmak senin işin değildir, sen git de babanın mesleğini eline al” demiş. Oğlan eve dönmüş ve annesine işin gerçeğini sormuş. Annesi onu yine başından atmak için yalan söylemiş ve oğluna “babanın işi inek otlatmaktır” demiş. Sabah olunca inek otlatmaya giden oğlan, orda da bir ineğin bacağını kırmış. İneklerin sahibi ise diğerleri gibi oğlana bağırarak “git babanın mesleğini eline al, inek otlatmak senin işin değildir” demiş. Oğlan bu sefer eve döndüğünde annesine “babamın yaptığı mesleği bana söylemezsen bir daha beni göremezsin” demiş. Oğlunu kaybetmekten korkan anne, oğluna babasının avcı olduğunu söylemiş. Oğlu annesine babasının neyle ava gittiğini sormuş. Annesi “dübeleğe asılan tabancayla fakat baban derdi ki oğlumun boyu ne zaman dübeleğe yetişirse o zaman ava çıkabilir” demiş. Oğlan elinin dübeleğe yetişmediğini görünce ayağının altına birkaç eşya koyup annesini kandırarak ona boyunun dübeleğe yetiştiğini söylemiş. Annesi oğluna inanmış ve oğluna “o zaman babanın mesleğini eline almanın zamanı gelmiştir” demiş. Ertesi gün oğlan annesine “benim için yiyecek bir şeyler hazırla, ben ava çıkacağım” demiş. Annesi oğlunun yemeğini hazırlamış ve oğluna “babanın bir nasihatı vardı, senden istediğim babanın sözünü iki etmemektir” demiş. Oğlan kabul etmiş ve babasının nasihatını öğrenmek

istemiş. Annesi oğluna uzaklarda Karadağ’nda alacanavarın bulunduğunu ve Karadağ’a gitmemesi gerektiğini söylemiş ve eklemiş: “babanın dediklerine göre Karadağ’a ava çıkan insanlar bir daha geri dönmemiş ve babanın sana söylememi istediği tek nasihatı bu idi” demiş. Oğlan annesine o dağa gitmeyeceğine söz vermiş. Köyden ayrıldıktan sonra alacanavarı merak etmiş ve yolda birkaç hayvan avladıktan sonra Karadağ’a gitmiş. Karadağ’da avlamak için hiçbir hayvan olmadığını ve hepsini alacanavarın yediğini fark etmiş. Oğlan alacanavarın gelişini gördüğünde eli ayağı birbirine dolaşmış ve tabanca oğlanın göğsünde sıkışıp ateş almış. Oğlan alacanavarı alnından vurmuş ve onu düşürmüş. Alacanavarın da güçlü nefesi oğlanı bayıltmış. Bir hafta baygın düşen oğlandan haber gelmeyince annesi oğlunun öldüğünü zannetmiş ve oğluna cenaze töreni yapmış. Evindeki koyunu kesmiş ve köydekileri çağırıp oğlunun haftasını yapmış. Daha cenaze töreni yapılmadan, köydekiler dağ başında avcının oğlunu alacanavarın leşiyle görmüşler ve oğlun annesinden bahşış istemişler. Oğlan alacanavarın leşini sırtında padişaha götürmüş ve karşılığında altın para almış. Padişah vezirlerini toplayıp onlara “bu canavarın derisi çok kıymetlidir, bunun derisini çıkartmanız lazım” demiş. Padişahın vezirleri Karadağ’ın alacanavarını öldüren avcının oğlunu ortadan kaldırmak ve bir daha geri gelmemesi üzerine plan yapmışlar. Vezirler padişaha “alacanavarın derisini almamız için aslan sütü ve aslan yavrusunun olması gerek” demişler.

Padişah onu kimin getirmesi gerektiğini sorduğunda vezirler “Karadağ’ın alacanavarını vuran avcı oğlunun getirmesi lazım” demişler. Padişah avcı oğlunu çağırarak ondan aslan sütü ve aslan yavrusunu getirmesini emretmiş. Avcının oğlu gelip annesine padişahın isteğini anlatmış. Annesi oğluna başka bir diyarda yaşlı bir kadının olduğunu ve ona yol gösterebileceğini söylemiş. Oğlan yaşlı kadına gittiğinde, yaşlı nine ona vezirlerin onun için yaptıkları plandan bahsetmiş. Yaşlı nine ona padişahın bir miktar altın para alması karşılığında yapması gerekenleri söylemiş. Avcı oğlan padişaha “bu işin karşılığında vezirlerinizden altın para isterim, benden istediğiniz iş kolay değildir” demiş. Padişah ise vezirlerinden alıp avcı oğlana vermiş. Avcı oğlan yine yaşlı nineye gitmiş ve onu sevindirmek için ona biraz altın para vermiş. Yaşlı nine ona “Dağların arkasındaki çalılıkta, aslanların padişahının eline bir diken batmış. Diken büyümüş ve bir ağacın dalı gibi olmuş. Eline bir bıçkıyla bir orak alıp çalılığa gidersin. Bıçkıyla kesip orakla vurursun. Böyle yaptığında aslan bayılır ve sen bu hengâmede aslanın ayağındaki dikenini çıkartırsın. Sonrasında yakında bir yerde saklanırsın. Aslan

kendine geldiğinde biraz bağırdıktan sonra dikenden kurtulduğunu fark edince eli ve başı üzerine yemin eder ve senin kim olduğunu sorduktan sonra senin isteğini yerine getirir” demiş. Avcı oğlan ninenin dediklerini yapmış ve aslan elini başına koyup yemin ettiğinde korkmayıp yanına gitmiş. Aslan avcı oğlana “Sen nasıl bir insansın? Beni nasıl kurtardın? diye sormuş ve ona ne isteği varsa yerine getireceğini söylemiş. Avcı oğlan aslana “padişah benden aslan sütü ve aslan yavrusu istedi” demiş. Aslanların padişahı oğlana “Ben aslanların padişahıyım, bağırdığımda bütün aslanlar burada toplanacak. Onlara iki deri süt sağmaları için emrederim. Sana bir aslan yavrusu da bırakırım fakat padişahın kapısında teslim ettikten sonra yavruyu özgür bırak” demiş. Aslanların padişahı bağırdığında bütün aslanlar toplanmış. Aslanların padişahı aslanlara şöyle emretmiş: “İki aslanın başını kesin ve derilerini aslan sütünden doldurup başını bağlayın. Sırtına ise bir aslan yavrusu bırakın” demiş. Aslanların padişahı, aslan yavrusuna “padişahın kapısında seni teslim ettiğinde özgür bırakır ve sen geri dönersin” demiş. Avcı oğlu iki deri dolusu aslan sütü ve aslan yavrusunu sarayın kapısında teslim etmiş ve karşılığını aldıktan sonra aslan yavrusunu özgür bırakmış. Yavru aslan yaşadığı yere geri dönmüş. Padişah yeniden vezirlerini çağırıp onlara “Buyurun! İstedığınız geldi. Şimdi alacavarın derisini soyun” demiş. Planları tutmayan vezirler yine toplanmış ve padişaha “Bu canavarın derisini soymak kolay değildir. Bunun için fil kemiği de lazım” demişler. Padişah, avcı oğlunu çağırtmış ve yeni isteklerini ona belirtmiş. Avcı oğlu yaşlı ninesine gitmiş ve onların yeni isteğini ona söylediğinde yaşlı nine yine onu bu işin hiç kolay olmadığını ve karşılığında onlardan para alması gerektiğini söylemiş. Padişah bu işin karşılığını da vezirlerinden alıp avcı oğlana vermiş. Avcı oğlan her zamanki gibi paranın bir kısmını yaşlı ninesine vermiş ve yaşlı nine ona yol göstermiş. Yaşlı nine oğlana “Bir kap alıp içini ziftle doldurursun ve onu uzaklardaki pınarın içine boşaltırsın. Sen pınarın etrafında bir yerde gizlenirsin. Öğlene doğru filler gelip pınar başından ziftli sudan içtiklerinde hepsi patlar. Pınarın başında filler düştüğünde gidip hepsini silkeleyip kemiklerini aldığın kaba doldurursun” demiş. Avcı oğlan dediklerinin aynısını yapmış ve kabına doldurduğu fillerin kemiğini sırtına almış ve padişahın sarayına götürmüş. Avcı oğlan padişaha “Buyurun padişahım! Bu da emrettiğiniz fil kemiği” demiş. Padişah filin kemiklerini vezirlerine götürüp onlara: “Bu da istediğiniz fil kemiği, artık deriyi soyun” demiş. Vezirler padişaha: “Ey padişahım! Deriyi almamız için bir de, dişi atla kırk yavrusunun olması gerek” demişler. Padişah

onu kimin getirmesi lazım dediğinde vezirler: “Karadağ’ın alacanavarını, aslan sütü ve aslan yavrusunu ve fil kemiğini getiren avcı oğlanın getirmesi lazım” demiş. Padişah yine avcı oğlunu çağırıp vezirlerin emrini ona iletmiş. Avcı oğlan yine padişahın vezirlerinden bu işin karşılığında biraz para istemiş ve gene yaşlı nineye gidip bir kısmını ona vererek onların isteğini ona anlatmış. Yaşlı nine yine oğlana yol göstermiş: “Bir gem, bir eyer ve bir aynayla uzaklardaki çeşmeye gideceksin ve en başta çeşmenin yanındaki ağaca aynayı yaslayacaksın. Dişi atla kırk yavrusuna gemi tak. At kendisini aynada görüp ‘ne güzel oldum’ dedikten sonra asıl güzelliğin eyeri taktıktan sonra ortaya çıkacak diyeceksin ve o sana eyeri taktıracak. At kendisini aynada görünce söylediğini onaylayacak ve gerçekten de daha güzel olduğunu fark edecek. Sen bu sefer ona ‘sana bineyim, o zaman asıl güzelliğini göreceksin’ diyeceksin ve o bunu da kabul edecektir” demiş. Yaşlı nine ayrıca oğlana, çeşmenin diğer tarafında bir beyaz taş olduğunu ve beyaz taşa kadar geriye bakmaması gerektiğini söylemiş. “Eğer bakarsan atın kırk yavrusu birbirinden ayrılır ve dağılır. Taştan sonra geriye bakmada bir mesele yoktur” demiş. Avcı oğlan ninenin söylediklerini birebir yapmış ve padişaha dişi atla kırk yavrusunu teslim etmek üzere saraya gitmiş. Padişah atı teslim aldıktan sonra vezirlerini çağırarak ve “Bu da dişi atla kırk yavrusu. Artık alacanavarın derisi soyun” demiş. Vezirler yine toplanmış ve padişaha “Padişahım, bu canavarın derisini uzaklar diyarındaki padişahın kızından başka kimse soyamaz” demiş. Padişah yine vezirlerine “Bu sefer bu görevi kim yerine getirecek?” demiş ve vezirleri şöyle yanıt vermiş: “Karadağ’ın alacanavarını, aslan sütü ve aslan yavrusunu, fil kemiğini ve dişi at ile kırk yavrusunu getiren avcı oğlanın getirmesi gerek” demişler. Padişah yine avcının oğlunu çağırarak ve yeni isteklerini belirttikten sonra avcı oğlan padişaha “Bu talebiniz diğerlerine benzemez. Benden istediğiniz padişahın kızı ve bunun karşılığında vezirlerinizden birçok altın para ve arazi isterim” demiş. Padişah vezirlerin servetinden oğlana vermiş ve böylece avcı oğlan onların servetininin büyük bir kısmına sahip olmuş. Avcı oğlan yaşlı ninesine bir pay vermiş ve nine yine ona yol göstermiş. “Yolda birkaç yol arkadaşı bulursun, seninle gelmek isteyenleri kabul edip yanına al” demiş. Yolun başında bir yerde pamukların başında işlemekle onu sulayıp büyüttüğünü görmüş. Biraz yakınlaştığında su kanalının bir adamın işlemesinden akıp gittiğini görünce adama “Evin yansın bu işemenle, adın nedir” demiş. Adam oğlana “Evin de yandı, canın da çıktı, adım az işeyen Hasan’dır” demiş. Avcı oğlan ona “Çok yiyip içip işlemek de

maharet midir?” demiş. Adam peki ney maharettir diye sorduğunda avcı oğlan ona “Karadağ’ın alacanavarını vurmak, aslan sütüyle aslan yavrusu, fil kemiği ve dişi atla kırk yavrusunu getirmek maharettir ama sen benim dostumsun” demiş. Az işeyen Hasan “Ektiklerim aşağıya doğru büyüse de ben de senin gibi bir adam arıyordum” demiş ve onunla beraber yola çıkmış. Yolun biraz ilerisinde bir adam ney çalıyormuş ve çaldığında keçinin boynuzu hayranlıktan kuyruğuna kadar eğilip yine kuyruğundan yukarı çıkıyormuş. Avcı oğlu adamın adını sormuş: “Adım Neyci Hasan” demiş. Avcı oğlan ona “evin yansın, bu ney çaldığınla, ney çalmak da maharet midir?” demiş. Adam “peki maharet nedir?” diye sorduğunda avcı oğlan ona “Karadağ’ın alacanavarını vurmak, aslan sütüyle aslan yavrusu, fil kemiği ve dişi atla kırk yavrusunu getirmek maharettir ama sen benim dostumsun” demiş. Neyci Hasan “keçinin boynuzu hareketsiz kalsa da ben de senin gibi bir adam arıyordum” demiş ve onlarla beraber yola çıkmış. Yolun ilerisinde bir yerde bir değirmen varmış ve ordaki adam öğütülen tahılların hepsini suya bandırıp ağzına koyuyormuş. Avcı oğlan “evin yansın bu yediğinle, adın nedir?” adam ona “evin de yandı canın da çıktı, adım Az Harcayan Hasan” demiş. Avcı oğlan ona “Çok yemek, içmek de maharet midir?” demiş. Adam peki ney maharettir diye sorduğunda avcı oğlan ona diğerlerine verdiği cevabın aynısını vermiş ve Az Harcayan Hasan ona “değirmenin bir ucu diğer ucuna gelse de ben de senin gibi bir adam arıyordum” demiş ve onlarla beraber yola çıkmış. Bunlar kendi aralarında konuştuklarında, uzakta biri “duydum” demiş. Yakınlaştıklarında avcı oğlu adama “evin yansın bu kulağınla, adın nedir?” adam ona “evin de yandı canın da çıktı, adım Kulak Hasan” demiş. Avcı oğlan ona “Biz dağ başında kendi aramızda konuştuk, bunu dağ başından duymak da maharet midir?” demiş. Adam peki neyin maharet olduğunu sorduğunda avcı oğlan ona diğerlerine verdiği cevabın aynısını vermiş ve Kulak Hasan da diğerleri gibi ona “ben de senin gibi bir adam arıyordum” demiş ve onlarla beraber yola çıkmış. Yolda iki kişi daha bunlara katılıp ve yedi kişi beraber yola çıkmışlar. Uzun bir süre yol aldıktan sonra padişahın sarayına gelmişler ve ona misafir olmuşlar. Padişah onları yukarıda balkonlu bir yerde ağırlamış. Öğlen yemeğinde Az Harcayan Hasan arkadaşlarına “siz yiyin” demiş. Her biri birkaç lokma almış. Yemeğin kalanını da Az Harcayan Hasan bir lokmada ağzına koymuş ve tepsiyi yukarıdan aşağıya atmış ve padişaha “açlıktan öldüm bu nasıl bir yemek” demiş. Padişah cevabında “bağışlayın sizin bu kadar yiyeceğinizi tahmin edemedik akşam yemeğinde telafi edeceğiz” demiş.

Padişah hizmetçilerine “akşama yedi koç kesin ve yedi kazanda pilav yapın. Bunlar benim başıma beladır.” demiş. Akşam yemeği hazırladıklarında yine herkes birkaç lokma almış. Yine Az Harçayan Hasan hepsini bir lokmada ağzına koymuş ve tepsiyi yukarıdan aşağıya atıp padişaha “Sarayın başına yıkılsın açlıktan öldüm” demiş. Padişah yine özür dilemiş ve ertesi günün yemeğinin daha güzel olacağına söz vermiş. Padişah vezirlerini toplamış ve onlara “bunlar benim başıma gelmiş bir beladır, bunlardan kurtulmamız için bir nasıl bir çözüm bulabiliriz” demiş. Vezirlerin birini misafirlerine göndermiş ve onların tam olarak ne istediklerini sordurmuş. Onlar da “Padişahın kızı için buradayız. Ya kızı bize verip yarın bizimle gönderirsiniz ya da padişahınızı öldürüp kızını alırsınız” demişler. Padişah ve vezirleri yine toplanmış ve onları öldürmekten başka bir çare bulamadıklarına karar vermişler. Ertesi gün yemeklerine zehir katıp öldürmeye karar vermişler. Kulak Hasan seslerini duyduğunda arkadaşlarını onların planından haberdar etmiş. Öğlen yemeği servis edildiğinde Neyci Hasan ney çaldığında yer yerinden oynamış ve zehirli yemekler padişahın çalışanları tarafına gönderilmiş. Padişahın birkaç çalışanı zehirli yemeklerden yiyip ölmüş. Padişah vezirlerine “Bunlar tanrının belasıdır ve bizi yok etmeye gelmişlerdir, bir çare bulun” demiş. Vezirlerden biri padişaha “akşam bunları doyurduktan sonra yataklarının altına bir direk yerleştirelim. Yattıklarında ciğerlerine batsın ve sabahında hepsini bir kuyuya atarız” demiş. Padişah bu planı onayladıktan sonra misafirlerine hayli miktarda akşam yemeği verilmiştir. Yemekten sonra Kulak Hasan arkadaşlarına “bize bu gece yapmak istediklerini duydum” demiş. Padişahın adamları misafirlerin yataklarını hazırladıklarında kısa kılıçları yatakların altına yerleştirmiş. Misafirler padişahın adamlarına “peki siz çıkabilirsiniz biz birazdan yatacağız” demiş. Neyci Hasan ney çaldığında yataklar hançerlerin üzerinden kaymış. Misafirler biraz dinlendikten sonra sabaha doğru padişaha “padişahlığının devri sona erdi” demişler ve Az İşeyen Hasan’a “şehri sele ver” dediklerinde padişah ve vezirleri onlara yalvarıp “şehri yok etmeyin, kızı alıp gidebilirsiniz” demişler. Avcı oğlan ve arkadaşları onlardan iki tane at istemiş. Az Harçayan Hasan ahıra gitmiş ve daha güçlü atı bulmak bahanesiyle parmağını bastığı her atın kemiklerini kırıp yiyormuş. En son sadece iki atı sağ bırakıp birini avcı oğlana ve diğerini padişahın kızına vermiş ve yola çıkmışlar. Avcı oğlanın arkadaşlarının her biri yoldan ayrılmış ve yaptığı işin peşine gitmiş. Avcı oğlan ise kızı teslim etmek üzere padişahın huzuruna çıkmış. Servetinden hiçbir şey kalmayan vezir ve ailesi, avcı

oğlanın padişahın kızını alıp geldiğini görünce, şehirden kaçmışlar. Saray ve onların bütün serveti avcı oğlan ve padişah kızına kalmış.

Yedi içti maksut ve muradına yetişti. Gökten üç elma düştü. Biri benim, biri masalcının, biri de dilim dilim oldu çocukların.

4.3.1.1.4. Tilkiynän Qarğa Qonaqlığı

Bir tilki dağdän başı aşığı gəlirdi. Qarğa eteşdi beläsinä. Dedi: Ay tilki kaka, hayana gediräng? Dedi: qarğa kaka, sändän nä gizliyäm, gediräm bu känding dorona bälkä bir toqi, xurus, bir yäti yemäli göräm girimä gälmäz? Qarğa beläsinä dedi: tilki kaka gäl mänä qonaq ol.

Tilki dedi: män çox acam başardäng tez belämi tox edäng? Qarğa dedi: gözüm üstünä. Tilkiyi apardı bir bottä äyäqinä beläsini otorddı. Özö getdi bir azcä boğda gätirdi tökdö bottaning üstünä tilkiyə dedi: büyüring! Tilki gäldi yiyä, tikan batdı dilinä, getdi oyandän yiyä tikan batdı beläsinä. Qarğa dedi: doyding? Gäl bu yana ta män dä yiyäm. Tilki getdi qırağä. Qarğa dimdigiyän boğdayı sächdi, tox yedi yo tilkining yanındä durdo. Tilki öz yanındä dedi: bir babangı yandıräm ke hüz edäng! Dedi: Qarğa kaka, saba sän gäl mänä qonaq ol. Dedi: gözüm üstünä. Tilki getdi bir qärridän biraz un aldı gätirdi, kaççı qayırdı o qarğayı çağırdı: Ay qarğa kaka, gäl ke yemäli hazırdır. Qarğa dedi: harda yiyäg? Dedi gedäg o sorsoräg üstünä: käl Ali bändä ävining başındaki sorsoräging äyägində otordı. Kaççıyı başdän tökdı, Qarğayä dedi: buyur! Qarğa neçça dimdig vurdo sorsorägä, dimdigı ayıldı ama heçnä ağzınä gälmädi! Tilki gäldi sorsoräging äyägindän yaladı ta getdi başınä. Qarğa öz yanında dedi: bir babagı qäynädäm ke daha belä qonaqlıq vermiyäng. Dedi: tilki kaka. Dedi: can? Dedi indı ke xub qonaqlıg vermişäng gäl min qanadım üstünä ta belängı aparam gäzdıräm. Dedi: olson. Tilki mindi qarğayä, qarğa qozandı, uçdı getdi göyä. Dedi tilki kaka nicädi? Dedi: gözingä dönäm. Bilmirdım dönya bir belä gözäldı. Dedi: kändi göriräng? Dedi: häyä. Getdi uxartär, dedi: tilki kaka kändi naqad göriräng? Dedi bir avuşça. getdi uxartär, dedi indı naqad göriräng? Dedi: daha heç görmiräm. Qarğa qanadını açdı, tilki düşdü. Här nä tälüş etdi ke qarğaning äyäqindän yapışa tutä başarmadı. Dedi: dädäm yandı, ägär män burdän gedäm yerä düşäm xurd o xämır oldäm. Ägär düşäm xarmänä ya gülä momkendı can çaqardam. Dedi: ya gülä ya xarmänä, ya gülä ya xarmänä...

Käl Häbib qaya altındä nāmaz oxırdı, gördö göydän birzad säsünän gälir aşağı: (ya gülä, ya xärmänä...) äli äyāğı dağıldı mohr o ca nāmaz o paltarını bıraxdı o kännä sarı qaçdı. Tilki, gäldi düşdö paltaring üstünä, çox xoşhal oldı ke äyāq o qolı sinmädi. Paltarı gäydı, mohr o ca nāmazı qoydı cibinä, täsbihi dā aldı älinä o vurdo yolä. Bu yandän bir qurd başı uxarı gedirdi, eteşdi tilkiyə. Dedi: hay tilki kaka, hayana gediräng? Bu nädır gäymişäng? äl çäkdı paltara dedi: bunu hardän gätirmişäng? Dedi bu paltarı atam hörmüş älbätä özöm dā höräbiliräm. Biz cäd bär cäddımız paltar höränäg. Qurd dedi: kaka, bir dā mänımçı hör. Dedi: gözöm üstünä. Sän mänä qırx quzzu gätir, paltaringı al o ged. Qurd dedi: olson. Tilki getdi yuvasındä otordo, qurd dā dayandı quzzu gätirdigä. Hər gecä bir quzzu kändän oğorlırdı, gäterirdi verirdi tilki yiyä. Dedi: tilki kaka yaxındı? Dedi: “daha faqat qıraq bucağı qalmış” qurd baş çaxardmadı nāmänä deyr. Elä apardı tilki yedi yo xəbär aldı, tilki genä o cäväbı verdi beläsına. Bir gün daha qurdun taqatı taq oldı. Dedi: äving yandı tilki, känding quzzusu tāmam oldı, päs haçan bu paltar hörölär? Tilki dedi: äcälä etmä, hörölär, sän ged ayrı känlär soraqınä, üräging böyg olson. Qurddän gizli getdi Bayram Ali ämi yanınä. Üz eltemas etdi ke mänımçı bir gerrä hör, başını da belä dar hör ke açılmıyä. Bayram Ali ämi ürägi yandı beläsına. Dedi: sähär gedäräm çay kämındän burux yıqäräm gätirdäm. Sän üç gündan sorä gäl gerranı apar. Üç gün gäçdi tilki getdi gerrayı aldı çininä apardı qoydı qayaning başınä. Qurd gäldi tilkining yuvasining dämına tilki çağırdı: qurd kaka gäl ke paltaring hazırdır. Qurd qäçä qäçä gäldi qayaning başına, gözö düşdü girrâyä, dedi: tilki kaka bu ke gerrâyä bängzir? Tilki güldö dedi gäl ged buning içinä göräm belängä yaraşır? Mänımkı dā elä ävvälı bucurudo. Qurd getdi gerraning içinä. Tilki başını qoydo üstünä bağladı. Toqorladı aşağı. Çağırdı: hay çoban: qurd gäldi, çobanlar käning başında doar yayırdılär, gördölär bir girrä başı bağlı, dağdan başı aşağı gälir. Yığıldılar çomağläriynän girräning başını açdılär, gördölär bir qurd, onun içindädi. Elä vurdolar ke qurd ölmägä yaxın oldı. Özönö vurdo ölmägä. Çobanlar bıraxdılär getdılär. Qurd neççä saat ordä qaldı. Az az cana gäldi, yolä düşdü. Getdi getdi ta eteşdi bir dägırmanä, gördö ke dägırmançı yoxdo. Getdi içäri ta başarırdı yedi. Dägırmanın altındä, bir däligh tapdı özönö gizlatdı. Daha qurding işı elä buydo. Bir gün tilki o daliging kämındän gäçirdi. Qurdu orda gördö. Dedi: hay qurd kaka sän burda nä iş göriräng? Dedi: ay äving yanmış tilki sän seyrding mänı ölömä veräng! Tilki dedi: mәнnan sän ämi oqlıyag, bu nä gäpdır çaliräng? Sän taqät etmäding tәkan yeding, düşting aşağı. Äğär man eteşmämışdım,

çobanlär sänı öldörärdılär. Män gäldım yäxına çobanlär sänı bıraxdıläär götördılär mänım dälımdän. Qurd allandı yo tilkinıñ sözlärınä inandı. Dedi: ämı oğlu gäl ta gedäg un yiyäg. Apardı asagı tutdo uxarı tilki yedı tox oldı. Gäldı asagı tutdı älinä dedi: qurd kaka indı sän ged ye. Qurt elä ke dilinı apardı asaging altınä, tilki bıraxdı qäçdı. Dägirmançı gäldı qurdu gördö. Äl etdı ağaca düşdö qurding canınä, elä vurdo ke canı çıxdı. Quırygundän tutdo, apardı atdı yazziyä qurt ölmamışdı, özönö vurmuşdo ölmägä. Qarğa ke tilkiyı atmışdı aşağı, göydä gäzirdı. Gördö bir laş, dägirman yanına düşmüş. Gäldı qondo laşing üstünä, gördö bir qurddır, ama hälä can varı. Dedi: canım çıxsın, niyä belä günä düşmüşäng? Qurd başınä gälänı anğlatdı, qarğa dä tilkinıñ hoqqä bazligındän tarıf etdı. Qurdunan qarğa birbirnän ähd bağladılär daha tilkiynän yoldaş olmyällär. Elä bu lähzä gördölar tilki çox acdı, gäldı bir para qurdä baxdı, gördö öldü. Elä ke sädı yemaga başliyä gördö bir tor düşdü üstünä. Dägirmançı tilkiyı apardı dährısını sökdı satdı. Laşasını dä atdı yazziyä. (Kaynak kişi: Houshang Alizadeh)

4.3.1.1.4.1. Tilkiyle Karga Misafirliği (çeviri)

Günlerden bir gün, bir tilki dağdan aşağıya indiğinde karga onun yanına gelip “Tilki kardeş, hangi tarafa gidiyorsun?” demiş. Tilki: “Karga kardeş senden bir şey gizlemek istemem, köyün etrafında dolaşip belki bir tavuk veya horoz gibi yiyecek bir şeyler bulabilirim” demiş. Karga: “Gel bana misafir ol.” demiş.

Tilki “Ben çok açım beni hemen doyurabilecek misin?” demiş. Karga evet dedikten sonra tilkiyi bir çalının altında oturtmuş. Karga biraz buğdayı çalının üstüne döküp “buyur ” demiş. Tilki yemeğe başlamak istemiş fakat diken diline batmış, diğer tarafından yemek istemiş diken yine vücuduna batmış. Karga: “Doydun mu, kenara çekil ben de yiyeceğim.” demiş. Tilki kenara çekilmiş ve karga gagasıyla buğdayı seçip doyuncaya kadar yemiş ve tilkinin yanında durmuş. Tilki kendi kendine “Sana öyle bir ders vereceğim ki bu yaptığına çok pişman olacaksın.” demiş. Tilki kargaya: “Karga kardeş yarın da sen bana misafir ol” demiş. Karga da kabul etmiş. Tilki gidip bir yaşlı kadından biraz un alıp gelmiş ve unla helva tarzında bir yiyecek hazırladıktan sonra kargayı çağırmış. Tilki ona “Karga kardeş, gel yemek hazır.” demiş. Karga ona “Nerde yiyelim?” demiş. Tilki “Gidip kaydırak üstünde yiyelim.” demiş. Gidip Kel Ali’nin evinin başındaki kaydırak ayağında oturmuşlar. Tilki helva’yı baştan döküp kargaya “buyur” demiş. Karga birkaç kez gagasıyla vurmuş ama ağzına hiç yemek gelmemiş.

Tilki gelip kaydırağın altından başına kadar yalamış. Karga kendi kendine “Bir daha böyle davet vermemen için başını öyle bir belaya sokayım ki asla unutmayasın” demiş. Karga tilkiye: “Beni bu kadar güzel ağırladığın için kanatlarımın üstüne bin, ben seni gezdireyim” demiş. Tilki tamam dedikten sonra karganın kanatlarına binmiş ve karga uçmuş. Karga “Tilki kardeş nasıl, köyü görebiliyor musun?” demiş. Tilki: “Evet, dünyanın bu kadar güzel olduğunu bilmiyordum.” demiş. Karga daha yüksek bir irtifada uçup tilkiye “Tilki kardeş köyün ne kadarını görebiliyorsun?” demiş. Tilki “bir avuç kadar” demiş. Karga biraz daha yukarıya çıkıp aynı soruyu sormuş ve tilki hiçbir şey göremiyorum dediğinde karga kanatlarını açmış ama bütün çabasına rağmen düşmüş. Tilki kendi kendine “Eyvah eğer bu yükseklikten düşersem her tarafım kırılır, bir çiçek veya bir hasada düşersem belki kurtulabilirim. Ya çiçeğe, ya hasada. Ya çiçeğe, ya hasada...” demiş.

Kel Habib kaya altında namaz kılarken gökten hızla bir şeyin aşağıya indiğini fark ettiğinde, seccade ve kıyafetlerini bırakıp köye doğru kaçmış. Tilki, kıyafetlerin üstüne düşmüş ve başına bir şey gelmediği için çok sevinmiş. Üzerine düştüğü kıyafetleri giyip seccadeyi cebine koymuş, tespihi ise eline alıp ve yola çıkmış. Bir yandan bir kurt, yokuştan yukarıya doğru giderken, tilkiye rastlamış ve ona “Tilki kardeş, nereye gidiyorsun, üzerindeki nereden getirdin? ” diye sormuş. Tilki ona “ Bu kıyafetleri babam örmüş ama ben de örebiliyorum.” demiş. Kurt tilkiye “Tilki kardeş bana da bir tane ör” dediğinde tilki kıyafetin karşılığında, kurttan kırk kuzu istemiş. Kurt kabul etmiş ve her gün köyden bir kuzu kaçırıp tilkiye bir kuzu getiriyormuş. Kurt tilkiye “Kıyafetim hazırlanmadı mı diye sorduğunda tilki “ kenar bacağı kalmış ” diye yanıtlamış fakat kurt tilkinin ne demek istediğini anlamamış. Kurt her gün bir kuzu götürmüş ve tilkiye bu soruyu her sorduğunda tilki aynı cevabı veriyormuş. Bir gün kurt takati kalmayıp tilkiye “Evin yıkılsın, köyün kuzuları bitti, benim kıyafetim hazırlanmadı mı?” demiş. Tilki “Acele etme, sen diğer köylerin kuzularını da al getir.” demiş. Tilki kurttan gizli, Bayram Ali amcaya gitmiş ve yalvararak ondan başı sıkı kapanan bir sepet örmesini istemiş. Bayram Ali amca tilkiye acımış ve tilkiye “Yarın ırmağın yanına gidip kamış toplayıp getireceğim. Sen üç gün sonra gel ve sepetini al.” demiş. Kurt, tilki yuvasının kapısına geldiğinde tilki onu “ Kurt kardeş, gel kıyafetin hazır” diye çağırmış. Kurt koşa koşa kayanın üstüne gitmiş ve sepeti gördüğünde tilkiye “Tilki kardeş bu sepete benziyor.” demiş. Tilki kurda gülmüş ve ona “Sen bunun içine

gir bakalım sana yakışıyor mu, benimki de başta öyleydi.” demiş. Kurt sepetin içine girmiş. Tilki sepetin başını üstüne koyup bağlamış ve aşağıya doğru itmiş. Tilki çobanlara seslenip “Hey çoban, kurt geldi.” demiş. Köyün başında koyunları otlatan çobanlar, yukardan kapağı kapalı bir sepetin yuvarlandığını görünce ellerindeki sopayla sepetin kapağını açıp içinde bir kurt olduğunu görünce kurdu ölene kadar dövmüşler. Öldüğünü sanan çobanlar kurdu bırakıp gitmişler. Kurt saatlerce orda kalmış. Yavaş yavaş cana gelip yola çıkmış. Yolda bir değirmen görmüş ve değirmencinin orda olmadığını farkedince içeri girmiş ve yiyebildiği kadar un yemiştir. Değirmenin altında bir delik bulup ve orda gizlenmiştir. Kurdun işi gücü artık bu imiş. Bir gün tilki o deliğin yakınından geçerken kurdu orda görmüş ve kurda orda ne yaptığını sormuş. Kurt ona: “Evin yıkılsın tilki sen beni ölüme sürükledin” demiş. Tilki ona “Senle ben kardeşiz, bu nasıl bir söz, sen dayanamayıp kımıldadığın için aşağıya düştün.” demiş ve böyle devam etmiş: “Eğer ben gelmeseydim çobanlar seni öldürecek. Ben çobanlara yaklaştığımda onlar seni bırakıp benim peşimden geldiler. Kurt tilkiye inanıp ona: “Gel beraber un yiyelim” demiş. Değirmeni yukarı kaldırmışlar. Tilki tok olana kadar yemiştir. Tilki değirmeni elinde tutmuş: “Sıra sende, şimdi sen ye.” demiş. Kurt dilini değirmenin altına koyduğunda tilki bırakıp kaçmış. Değirmenci gelip kurdu gördüğünde, sopasını almış ve kurda vurabildiği kadar vurmuş. Az kalsın kurdun canı çıkıyormuş. Değirmenci kurdun kuyruğundan tutup onu uzak bir yere atmış. Gökte dolaşan karga, kendisini ölmüş gibi yapan kurdu yerde görünce üstüne inmiş fakat kurdun hala yaşadığını fark edince kurda: “Canım çıksın, kurt kardeş neden bu haldesin.” demiş. Kurt başına gelenleri kargaya anlatmış. Karga ise kurda, tilkinin kurnazlıklarını anlatmış. Kurtla karga birbirlerine tilkiyle bir daha arkadaş olmamak üzere söz vermişler. Bunu konuştukları an, aç tilki gelip kurda bakmış ve öldüğünü zanneden tilki un yemeğe başlamak üzereyken değirmenci gelmiş. Tilkiyi alıp derisini soymuş ve leşini ise atmış. Böylece karga ve kurt, tilkinin oyunlarından kurtulmuşlar.

4.3.1.1.5. Ağsaq Ceyran

Bir varımış bir yoxmoş, Bir kocäymış iki üç doar variymış, güdnä doarını aparımış otara, bir gün älä burda ke doarları otarımış görmüş ke bir ip düşmüş, ipi çäkär o çäkär ta görär ipinän bir xordä gäza gälär beläsiyce, gäzayı yiyär görär ipin genä

edamä varı, ipı genä çäkär görär e mesle ke bir säs gälir, qocä qorxär säläm edär. Div diyär:

Adam adam ıssı gälir

Yağlı badam ıssı gälir

Adamızad burda nä gäzär

Säläm vermäsäyding çöp qolingı gämırärdım

Qocä çox qorxär, div diyär nä varing mänä veräng ke belängi vil edäm. Diyär mändä heçnä yox fäqät bu iki üç doardır bir qız oğol dā ävdä varım. Div diyär: xob qizingı veräsing mänä äğär vermäsäng belängi ölördäm, qocä diyär qabul vâli män qızımä näjur häli edäm? Diyär şam ke getding ävä, män bir eşşäg şeklendä gälläm çadiringz qıraqınä (kärkindäm) sän qizingä de ged bu eşşägi vur ta gedä çadırdän iraq olä , ondä män qızı götördäm getdäm. Qocä gälär ävä, arvadınä diyär hay arvad halo hekayät beläkındır, mänım bugün belä başımä gälmiş, mäcburäg qızımızı veräg divä, qizing kakası çadiring qoloncındä qolaq asirmiş gälär bacısınä diyär belä hekayätdır, sännän o män kaka baciyäg män sänı necat veräsım. Bacı diyär xob näyı necat veräng? Kaka Diyär sän bir qablämä su qoy ocaqä sora de män seräm başımı yuäm män säning darağinge götördäm qaçäräm sän düş mänım qoloncımä, bir xordä duz o ingä yo räxt da özingnän götör. Xolasä bu gälär patılı qoyär ocağä nänä diyär seräng nä iş göräng qız diyär seräm başımı yuäm nänä diyär xob. Kakası darağı götörär o bacı dā düşär qoloncınä. Älä belä gedär o kaka bacısınä diyär äğär görding div qoloncındän gälir ävväl ingäyı at sorä äğär görding genä turdı äyäqä duzu tök. Görällär div qolonclärındä gälir qız ingäyı atar, ingä batar div äyäqınä, sora baharlär div şälen şälen gälir genä torbası içindän duzu çaqardar o tökär, duz gedär yarasiyçınä, div ke görär yarasındän qan gälir otorär yerä yarasını yaliyär ta ağırıqı gedä. Kaka bacı neççä dāfä bu işi görällär ta div yorolär, täqib'dän äl çäkär, bunlärä eteşmäz.

Kaka bacı älä gedär ta eterär bir suyä, qız burdä äl o üzünü yuar, başını dariyär o yornaqlıqlarını alarlar. Älä belä ke gedirlämiş yolda bir çoban görarlär, çoban diyär bu sudan içmäying bu canavarlaring'dır, äğär içaynz olaraynz ağsaq ceyran, gälänkı çeşmä adamızadingdır ondän içing. Kaka bacı qabul edärlär o gedärlär ta eterällär ayrı suyä biraz ke uzaqlaşarlär qız diyär ey dad kaka mänım darağım qalmış, Kaka diyär olson sän burda dur män getdäm darağingı gätirdäm, kaka gedär darağı gätirä orda çox suyiz

olər taqət gätirməz sudan içər, qız görər kaka olmuş aqsağ ceyran aqsıyā aqsıyā gəlir. qız şuru edər ağladığa diyər kaka çoban demədı bu sudan içməyinq? Kaka diyər suyızıdım içdim daha çarə yox mən gedərəm dağa sən də bir derəxt başındə zendeganlig edəsing. gedərlər eterərlər bir ayrı suyā, qız o sudan içər o çox ağliyər ke başlarınə belə gəlmiş. O suyiğ başındə bir böyg çınar derəxtı varımış bacı ələ o derəxt başındə zendeganlignə başliyər. Kaka gündüz gedirmiş dağa bir yeməle bulirmiş bacıyçı də şam çağı gətirmiş. Gündə padeşahinq atları gəlirmiş bu sudən içirmiş vāqti atlar gələrlər su içərlər, görərlər atlar rəm edir o su içmir. Vāqti bu ozayı görərlər gedərlər padeşaha xəbər verərlər. Padeşah dälilini xəbər alanda gedərlər təhqiq edərlər bilərlər bir qız bu çınaring başındə zendeganlig edir, padeşaha xəbər verərlər ke ordəki çınar başında bir qız zendeganlig edir əksı düşir su içinə atlar su içmir. Padeşahinq oğlo təsmim tutar gələ baxa görə bu nəyi qızıdır. Vāqti ke o suyā eterər görər bir ay parası qız, gözallıgdən işleyr.

Burda padeşah oğlo aşiq olar qızə. Hər nə edərlər bu qız deraxtdən enməz. Padeşah oğlo dəstur verər çınarı vurərlər. Vāqti qız eşədər ke seyrilər çınarı vurərlər gedər bir yerdə qaym olar. Hər dəfə ke çınarı vurirlərmış, kaka gəlirmiş çınaring vurulduğı yereni yaleyrmış o çınar genə göyərirmiş və bu qız gedirmiş üstünə.. Görərlər bu işinq faydə yoxo. Çarəyi bundə bulərlər ke bir qərrı ke o kəndəymış gäterərlər ke bir yolonan o qızı deraxtdən ennerə. Qərriyə xəbər verərlər ke bu iş səning işinqdır, gedəng bu qızı deraxtdən ennerəng. Qərrı diyər olson mən bu işi həlledərəm. Qərrı bir kər arvad nəqşində iki patıl götürər su başınə ta hamamə gedə. O jcəhətdən bir ot edər o padeşah adamlarınə diyər mən hər vāqt saman tökdöm otə gördingz tüt qozandı bilinq ke mən daha qızı gırrə salmışam. Xolasə qərrı gedər su başına yo ocaq üstünə patılı dəverə qoyər ke qızı allada, qız diyər qərrı niyə patılı dəverə qoyrəng, patilingi düz qoy ocaqa, qərrı diyər qızım ensəng? censəng? Mən gözöm görmir gəl nənəgə köməg ed bu patılı mənımçı qoy ocaqa. qız urəğı yanar o gələr kotə qərrıning patılını qoyər ocaqa yo qərriyə köməg edər başını yuə. Qərrı diyər qızım mən başımı qoyərəm səning dizinq üstünə sən mənım başıma bax. Ələ orda ke başını qoyər qız dizining üstünə qərrı öz tummənini tikər qız lebasına yo saman tökər ocaqa və diyər qızım ot kor oldo. Ot tüt edəndə kəmində otorən padeşah adamları gələrlər qızı aparallar padeşah yanınə. Qız başındən gəçənləri padeşahıçı təref edər. Padeşah diyər mənım oğlom səni seyr, səna aşiq olmoş. qız də qəbul edər o onlar əvlənəllər. Şah həftədə bir dəfə gedirmiş şekala qız

diyär fäqät şekala gedirangz bir aqsağ ceyran var o mänım kakamdır ono vurmäying. Padeşah adamlärinä ğädeğan edär. Qız ke daha padeşah galeniymış uşaqılı olar. Bir kolfat da variymış adı fatma kaçälimış. Fatma kaçäl bu qızınğ gözallığı yo bāxtınā hesadāt edirmış, bir gün diyär daha uşaqınğ seyr dünyayā gälā, gäl belāngı aparam su başına başınğ o raxtingı yuam o belāngı dönnärām. Gälını dā qābul edär o gedärlär. Fatma kaçäl dā älä ordā bir çah bulmuşumuş bir qalı atar o çahınğ üstünā o gälını otordär o qalınınğ üstünā. Gälın varı yerdän bi xābär otorär gälınınğ üstünā yo düşär çah içinā. Fatma kaçäl bir tas bağliyar qarnınā yo gälınınğ lebasını dā giyar o dönär qāsrā diyär fatma kaçäl dedı gedirām kännā bir neççā gün qalam famillarımız ävinā yo dönām, män dā tāk galdım ävä. Şam fatma kaçäl başı qāşşirmış, padeşah oğlo diyär niyā başınğı qāşşirang, fatma kaçäl diyär başımı qāşşimirām män mārızām. Fatma kaçäl özönö vurär mārızligā yo diyär bu dağdākı ağsaq ceyran ke mänım kakamdır onınğ qanı mänım darmanımıdır ono öllorinğ qanını verinğ man içām. Gündā ağsaq ceyran gedirmış o çahınğ başınā. Bacısı ke doqolu uşaqıları çahda dünyaya gälmışimış çah tahındän kakasınā belā deyrmiş:

Bibili can bibili can

İki bıçak itildi

Qanım tāştā tököldı

Şahınğ bir gis morvarısı bu dizim üstündä

Kakol zārisı bu dizim üstündä

Bir rahgozär ke su başındän gāçirmış görär bir ağsaq ceyran gündä gälir bu çah başınā biriynän daneşir. Gälär padeşaha diyär suyinğ yanındā bir çahdır, çahınğ üstündä bir ağsaq ceyran turmuş çahınğ içindä biriynän daneşir. O tarafdän da fatma kaçäl tākıd edirmış ke sārıtär ağsaq ceyranınğ qanını gätiring män içām. Padeşah gälını ke belāsına elham olmuşumuş seyrilər kakasınā öldörällär bāraye ke kakasınā halı edä, çah içindän deyrmiş:

Ağsaq ceyranınğ qanı

Fatma kaçäl darmanı

Xolasä şah adamları eterärlär çah başınā görärlär şahınğ gälını iki uşaqıyän çah tāhindä, kāmänd atarlar onları çaqardärlär. Gälın dā tāref edär ke fatma kaçäl başına belā

gätürmüş. Daha fatma kaçäling bir äyäqını bağliyärlär ac ata bir äyäqını dä suyiz ata yo fatma kaçälü beläyü beyndän aparallar. Gälın dönar qäsrä yo padeşah da ämr edär ağsaq ceyranı da gätürällär qäsrä bacısı yanınä. Daha onlär bir omr birbirnän şad o xorräm derlig edärlär. (Kaynak kişı: Nesrin Malahmadi)

4.3.1.1.5.1. Topal (Aksak) Ceyran (çeviri)

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir yaşlı adam varmış. Adamın da üç koyunu varmış. Her gün koyunlarını otlamaya götürüyormuş. Bir gün koyunlarını otlatırken yerde bir ip görmüş, ipi çekmiş ve iple beraber ona biraz yemek geldiğini görünce yemeği yemiş, ipin devamı olduğunu görünce ipi yine çekmiş ve bir ses duymuş. Yaşlı adam korkarak selam vermiş ve bir dev ile karşılaşmış. Dev:

Adam adam kokusu gelir
Yağlı badem kokusu gelir
İnsan varlığı burda ne arar
Selam vermeseydin sol kulağını çiğnerdim

Dev yaşlı adama; “Bana ne vaeceksin?” diye sormuş. Yaşlı adam çok korkmuş ve birkaç koyunu, bir kızı ve bir oğlundan başka hiçbir şeyi olmadığını söylemiş. Dev: “Tamam kızını bana vereceksin yoksa seni öldürürüm.” demiş. Yaşlı adam kabul etmiş fakat ona kızını nasıl ikna edeceğini sormuş. Dev: “ Akşam eve gittiğinde, ben bir eşek şeklinde çadırınızın yanına gelirim ve sen kızına eşeği burdan uzaklaştır dersin ve o zaman ben kızını alıp götürürüm.” demiş. Yaşlı adam eve geldiğinde, karısına başına gelenleri ve kızını deve teslim etmesi gerektiğini anlatmış. Kızın ağabeyi çadırın arkasından bu konuşulanları dinliyormuş ve gelip kardeşine duyduklarını anlatmış. Seninle ben kardeşiz seni kurtarmam lazım, demiş. Kardeşi: “Nasıl beni kurtaracaksın?” demiş. Ağabeyi ona: “Sen bir tencere dolusu su ocağa koy ve başını yıkamak istediğini söyle, yanına biraz tuz ve iğne de al. Ben senin tarağını alıp kaçacağım ve sen benim peşimden geleceksin.” demiş. Kız ağabeyinin dediklerini yapmış ve kıza annesi ne yaptığını sorduğunda başını yıkamak istediğini söylemiş. Ağabeyi tarağını alıp kaçmış ve kız peşinden koşmuş. Yolda ağabeyi kardeşine: “Devin arkandan geldiğini farkettiğinde önce iğneyi at, peşini bırakmazsa tuzu dök.” demiş. Kız devin arkasından geldiğini fark ettiğinde iğneyi atmış, iğne devin ayağına batmış fakat yine de kızın

peşinden aksaya aksaya gelmeye devam edince tuzu da dökmüş. Yarasından kan akan dev yerde oturmuş ve yarasını yalamış. İki kardeş aynı şeyi birkaç defa yapıp dev yormuşlar. Dev onlara yetişememiş ve peşlerini bırakmış.

İki kardeş bir çeşmeye vardıklarında orda uzanıp ve dinlenmişler. Kız elini yüzünü yıkayıp başını taradığı sırada oradan geçen çobana rastlamışlar. Çoban onlara: “Bu çeşme hayvanların çeşmesidir eğer buradan su içerseniz “Aksak Ceyran” olursunuz demiş ve şöyle devam etmiş: “Bir sonraki çeşme insanlara aittir oradan su içebilirsiniz.” İki kardeş ordan ayrılmışlar ve diğer çeşmeye yaklaştıklarında kız ağabeyine tarağını hayvanların çeşmesinde unuttuğunu söylemiş ve ağabeyi ona: “Merak etme sen burda bekle, ben tarağını alıp geleceğim.” demiş. Kızın ağabeyi tarağı almaya gittiğinde susayıp çeşmeden su içmiş. Kız ağabeyinin uzak yoldan aksayarak geldiğini görünce ağlamaya başlamış ve ağabeyine çoban bize o suyun hayvanlara ait olduğunu söyleyip içmeyin, demişti. “Neden sözünü dinlemedin?” demiş. Ağabeyi çok susamıştım, dayanamayıp içtim artık çare yok, benim bundan sonra dağda, senin de bir ağaç başında yaşaman lazım, demiş. Yola biraz daha devam etmişler ve bir çeşmeye varmışlar. Kız abisinin ve kendisinin başına gelenler için çok ağlamış. O çeşmenin başında büyük bir çınar ağacı varmış. Kız o ağaç başında yaşamaya başlamış ve “Aksak Ceyran” her sabah dağa çıkıp kardeşine yiyecek bir şeyler bulup getirirmiş. Şehrin yakınında olan bu çeşmeden, her gün padişahın atları su içermiş. Bu sefer çeşmenin başındaki çınarda yaşayan kızın yüzünü suda gördüklerinde atlar ürküp o çeşmeden su içmemişler. Bu karmaşayı gören seyisler, padişaha haber göndermişler. Padişah bu işin nedenini öğrenmek üzere adamlarını araştırmaya göndemiş ve adamları çeşme başındaki çınar ağacında bir kızın yaşadığını ve atların onun yüzünü suda gördüklerinde sudan içmediğini öğrenip padişaha haber vermişler. Padişahın oğlu, kızı merak edip çeşme başına gitmeye karar vermiş. Çınar ağacının başında güzellikten parlayan kızı gördüğü anda ona aşık olmuş. Bütün çabalarına rağmen kızı ağaçtan indirememişler. Padişahın oğlu, ağacı kesmelerini emretmiş. Kız şehzadenin emrini duyduğunda gidip bir yerlerde gizlenirmiş. Çınara her vurduklarında ağabeyi “Aksak Ceyran” ağacın yerini yalamış ve yeniden dikilirmiş. Kız ağacın başına geçiyormuş. Bu işin bir sonuca varamayacağını anlayan şehzade köydeki yaşlı kadına gidip ondan kızı ağaçtan indirmesi için yardım istemiş. Yaşlı kadın kabul edip bu işi halledebileceğini söylemiş. Yaşlı kadın bir sağır kadın rolünde yanına iki büyük tas almış, başını yıkaması için çeşme başına gitmiş ve

orada bir ateş yakmış. Şehzadenin adamlarına ise ben ateşe saman dökceğim oradan duman yükselirse kızı ele geçirdim demektir, demiş. Yaşlı kadın çeşme başında ateş yakmış ama her defasında tası ateşe tersine koyuyormuş ve kız bu manzarayı görünce yaşlı kadına: “Nine neden tası tersine ateşe koyuyorsun?” demiş. Yaşlı kadın: “Kızım benim gözüm görmüyor gel başımı yıkamama yardım et.” demiş. Kız yaşlı nineye acıyıp aşağıya inmiş ve ona başını yıkaması için yardım etmiş. Yaşlı nine kıza: “ Kızım ben başımı dizlerin üstüne koyayım sen saçlarımı tara.” demiş. Yaşlı nine başını kızın dizine koyduğunda eteğini kızın elbisesine dikip ateşe saman dökmüş ve kıza: “Kızım ateş söndü, demiş. Ateşten duman yükselince, pusuda bekleyen adamlar kızı alıp padişaha götürmüşler. Kız başından geçenleri padişaha anlatmış. Padişah kıza: “Benim oğlum sana aşık olmuş ve seninle evlenmek istiyor.” demiş. Kız kabul etmiş ve evlenmişler. Padişah ve oğlu haftada bir ava giderlermiş. Kız onlara: “Dağdaki Aksak Ceyran benim ağabeyimdir, onu vurmayın.” demiş. Şehzade adamlarını men edermiş. Artık padişah gelini olan kız şehzadeden hamile kalmış ve “Kel Fatma” adında bir yardımcısı varmış. Kel Fatma, gelinin kaderini ve güzelliğini kıskanırmış. Bir gün ona: “Artık doğumuna az kaldı, gel seni çeşme başına götürüp elbiselerini ve başını yıkayıp gelelim.” demiş. Gelin kabul etmiş ve gitmişler. Kel Fatma çeşmenin yanında bir kuyu bulup üzerine bir halı sermiş ve hiçbir şeyden haberi olmayan padişah gelinini halı üzerine oturtmuş ve gelin kukuya düşmüş. Kel Fatma karnına bir tas bağlayıp gelinin elbiselerini üzerine almış ve saraya döndüğünde kel fatmanın köye akrabalarına gittiğini ve kaç güne kadar geleceğini söylemiş. Akşam Kel Fatma başını kaşıdığında, şehzade ona neden başını kaşıyorsun demiş. Kel Fatma: “başını kaşımadığını ve çok hasta olduğunu söyleyip hastalığının tek ilacı ağabeyim olan Aksak Ceyran’ın ciğeridir.” demiş. Diğer taraftan Aksak Ceyran her gün kuyunun başına gidiyormuş. Kuyuda ikiz çocuğu doğuran kız kadeşine:

Bibili can bibili can

İki bıçak keskinleşti

Kanım yere döküldü

Padişahın bir altın örülüsü bu dizim üstünde

Altın oğlu diğer dizim üstünde

Çeşme başından geçen biri, bir Aksak Ceyran'ın her gün kuyu başına gelip biriyle konuştuğunu padişaha haber vermiş. Diğer taraftan ise Kel Fatma bir an önce Aksak Ceyran'ın kanını alıp içirmeleri gerektiğini vurguluyormuş. Onun için kurulan bu tuzak padişahın gelinin içine doğmuş ve ağabeyine canının tehlikede olduğunu fark ettirmek için kuyudan:

Aksak Ceyran'ın kanı

Kel Fatma'nın dermanı

diye bağıryormuş. Padişahın adamları kuyu başına geldiklerinde gelin ve iki bebeğini kuyunun dibinde görmüşler. İp atıp onları çıkartmışlar. Padişahın gelini Kel Fatma'nın kendisine yaptıklarını anlatmış. Kel Fatma'nın bir ayağını aç ata diğer ayağını da susamış ata bağlamışlar ve onu böylece ortadan kaldırmışlar. Gelin saraya dönmüş ve padişahın emriyle Aksak Ceyran'ı da saraya kız kardeşinin yanına getirmişler ve sonsuza dek hep beraber mutlu ve mesut yaşamışlardır.

4.3.2. Tekerlemeler

Tekerleme, kimi sözcüklerin ya da seslerin yinelenmesi ve ölçülü, uyak gibi öğelere bağlı kılınması yoluyla oluşturulan anlamlı veya anlamsız, belirli bir konusu olmayan söz dizelerine verilen addır. Belirleyici özelliği, herhangi bir ana konudan yoksun olmasıdır. Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirerek, mantık dışı birtakım sonuçlara ulaşmakta ve şaşırtıcı bir etki yaratmaktadır (Duymaz, 2001). Tekerlemeler, masal, hikâye ve bilmece gibi edebî türlerde kafiyeli söyleyişleriyle konuşma yeteneğini ve dil becerisini geliştirir.

Tekerlemeler; sözün gerçeklik, mantık, anlamlılık gibi sınırlamalarına bağlı kalınmadan ses ve söz oyunlarının rahatlıkla yapılabildiği; hayal, düş, aşkınlık, yalan, mizah veya çocuk zihninden kaynaklanan serbest bir yaratıcılığın ürünleridir. Bu bağlamda tekerlemelerde anlamın, gerçekliğin ve mantığın yerini şekli unsurlar (sözün anlamı itibara alınmadan sınırlanması, ses oyunları, tekrarlar vs.) almaktadır (Duymaz, 2002: 28).

Masallar genellikle tekerlemelerle başlar ve biter. Anlatım sırasında ilgi çekmek, anlatıma canlılık katmak için de tekerlemelere yer verilir. Çocuk oyunlarında ebe belirlemek ya da eş seçmek için de tekerlemeler kullanılır.

Tekerlemelerin bir başka özelliği ise içindeki taşıdıkları mizah unsurlarıyla insanları güldürerek asıl konuya çekmeye yönelik olmasıdır. Bu komik sözler, aslında insan belleğinde bıraktıkları izle dil becerilerinin zenginleşmesine sebep olmaktadır. Çocuk edebiyatı açısından bu tekerlemeler çocukların dinleme ve konuşma becerilerini etkiler. Tekerlemelerin başka önemli boyutu, dil becerilerinin ve geliştirilmiş eğitim unsurlarının olumlu alışkanlık haline getirilmesine yaptığı etkidir. Türkçe bazı anlam yapılarının, cümlelerinin, Türkçenin dil özelliklerini, sık sık yapılan tekrarlarla ezber alışkanlığı kazandırılarak çocuğun psikomotor becerilerinin gelişimine katkısı yanında, Türkçeyi telaffuz ve boğumlaması ile bir bütün hâline öğrenmesine büyük katkılar yaptığı unutulmamalıdır (Yalçın, Aytaş, 2005: 75).

4.3.2.1. Tekerleme çeşitleri

Tekerlemeleri masal, oyun ve tören tekerlemeleri olmak üzere üç grupta toplarız. Masal tekerlemeleri dinleyicinin ilgisini çekmek ve kalıcı bir etki bırakmak gibi işlevleri yerine getirmek amacıyla kullanılır. Oyun tekerlemelerinde, hareketler sözle bütünleştirilir. Tören tekerlemeleri ise tabiat varlıklarını etkilemek için söylenen sözlerdir.

4.3.2.1.1. Masal tekerlemeleri

Masalın başında, sonunda ve bazen ortasında söylenen, değişik sözcük oyunlarına verilen addır. Tekerlemeler, tekrarlar ve ses benzerlikleri yoluyla çocukların dil gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Masalların giriş ve sonuç bölümünü oluşturan tekerlemeler, çocukların en çok ilgi duyduğu bölümlerdir ve onların dağılan dikkatini toplamak için hazırlanır.

Tekerlemeler, sözün mantığı ve anlamlılığından ziyade ses ve söz oyunları ile yapılabilen, çocuğun hayal gücü veya zihninde serbest bir yaratıcılık geliştiren ürünlerdir. Tekerlemeler masallar, bilmeceler, ninniler, oyunlar ve hikâyeler gibi çocuk

edebiyatı ürünlerinin içerisinde yer almaktadır fakat tekerlemeler sadece çocuklar arasında değil günlük hayatta da pek çok işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

Masalların tekerleme bölümleri özellikle, olabildiği kadar uzun tutulması ve çocukların bu tekerlemeleri ezberlemelerinin sağlanması dil becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir ders aracı olarak kullanılabilir (Yalçın, Aytaş, 2005: 77).

4.3.2.1.1.1. Masal başı tekerlemeleri

Masalla pek ilgisi olmayan, ama kendi içinde bir düzeni olan, dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş sözlerdir. Masala etkili bir giriş yapma amacı da taşıyan bu tekerlemeler, aynı zamanda masalın gerçek değil, eğlendirme ve ibret dersi verme amacıyla uydurulmuş olduğunu belirtmektedir (Boratav, 1978: 82).

Kaşkay Masallarının başında kullanılan tekerleme örnekleri:

Bir varımış bir yoxomoş, Tarı'dan ayrı heçkas yoxomoş.

(Bir varmış bir yokmuş, Allah'tan başka kimse yokmuş.)

Bir varımış bir yoxomoş, Tarı'ning bändası çoxomoş.

(bir varmış bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş.)

4.3.2.1.1.2. Masal ortası tekerlemeleri

Tekerlemeler masal ortasında, anlatılırken hızlanmanın gerekliliğini belirtmek, uzun zaman aralıklarını ve uzak mesafeleri kısaltmak için kullanılır (Boratav, 1978: 82).

Kaşkay Masallarının ortasında ise çocuk tekerleme örneklerine rastlayabiliriz. Örneğin 'Ağsaq Ceyran' masalında ailenin babası, dev ile karşılaştığında, dev korkunç bir sesle böyle bağırıyor:

Adam adam ıssı gälir

Yağlı badam ıssı gälir

Adamızad burda nä gäzär.

(Adam adam kokusu gelir

Yağlı badem kokusu gelir

İnsanoğlu burda ne arar.)

veya yine aynı masalda, padişahın hizmetçisini tedavi etmek için ağsaq ceyranı avlamak istediklerinde, kız kardeşi onu olaydan haberdâr etmek için atıldığı kuyudan şu tekerlemeyi söyler:

Bibili can bibili can
İki bıçax itildi
Qanım taşta tököldı
Şahing bir gis morvarisi bu dizim üstündä
Kakol zârisı bu dizim üstündä
(Bibili can bibili can
İki bıçak keskinleşti
Kanım tasa döküldü
Padişahın altın örgölüsü bir dizim üstünde
Altın oğlu diğer dizim üstünde.)

4.3.2.1.1.3. Masal sonu tekerlemeleri

Masalcı çoğunlukla masalı ilginç bir şekilde bitirmek için tekerleme söyler. Bu tekerlemeler, masalın ortak niteliğini belirtmek isterler: Masalda anlatılan maceraların herkesin gönlünden geçtiğince mutlu bir sonuca erdiğini anlatmak ve herkese aynı mutluluğu dilemek... (Şahin ve diğerleri, 2007: 71).

Getdem gördöm bir palandır,
altında aşpalandır,
Oxodom gördöm varı yalandır.
(Gittim gördüm bir palandır, altında bir süzgeçtir,
masalı okudum ve hepsinin yalan olduğunu anladım).

Yedı içdı, mätläb o moradınä eteşdı.
Göydän üç alma sereldı düşdı
Biri mänım, biri mätälçining, biri da qäläm qäläm oldo uşaqklärä.
(Yedi içti maksut ve muradına yetişti
Gökten üç elma düştü, biri benim, biri masalcının, biri de dilim dilim oldu çocukların.)

4.3.2.1.2. Oyun tekerlemeleri

Bunlar çoğu kez çocukların kendi uydurmalarıdır, ya da büyüklerle özgü yaratmaları kendi geleneklerine ustalıkla uygulamalarının ürünleridir (Boratav, 1978: 147). Bazı sözlü çocuk oyunlarının tamamı tekerleme söyleyerek oynanır.

Oyun tekerlemeleri bütünüyle ritmik sözlerden oluşur. Her tekerleme bir harekete eşlik eder. Oyun çağında çocukların en çok kullandıkları tekerlemeler, onlardaki ritim duygusunu yansıtır. Duydukları bir ritmi davranışlarıyla da taklit etmeleri ve oyuna dönüştürmeleri bu ihtiyaçtan gelir (Şimşek, 2007: 40). Oyun tekerlemeleri çocuk oyunlarında ebe belirleme, ebe çıkarma ve tarafların seçim esnasında sıkça başvurulmuş ürünlerdir.

Kaşkay çocuk edebiyatında belki de en çok bilinen tekerleme aşağıdaki parçadır:

Mätäl mätäl mätize
İki siçan qaçtı düzä
Biri zardä, biri çärmä
Mindim zärdä dälınä
Çatdım Hutan yolunä
Hutan yolo dävazä
Ayıyı gördöm yer qazä
Ayıyı vurdum ağıladdım
Soğan verdim soğuddum
Alma verdim oğuddum
(Masal masal masalcı
İki siçan kaçtı dışarı
Biri sarı biri boz
Bindim sarı sırtına
Vardım Hutan yoluna
Hutan yolunda kapı
Ayıyı gördüm yer kazıyor
Ayıyı vurdum ağılattım
Elma verdim susturdum.)

Qızım qızım qız xanı
 Gündä toxir üz qalı
 Qälisining qırağı
 İmamzadä çırağı
 (Kızım kızım han kızım
 Her gün dokur yüz halı
 Halısın kenarı
 İmamzadenin çerağı).

Çalağ çalağ suya gedän
 Oduna gedän
 Aş bişirän mänä vermäyän,
 Vur Qärä üzü içinä
 Vur Qärä üzü içinä
 (Şalap şalap Suyu giden
 Oduna giden
 Aş pişiren bana vermeyen
 Vur kara yüzüne
 Vur kara yüzüne.)

Hay gäçi hay gäçi,
 Hanı säning oğlaqing
 Odor qazandä qäyneyr
 Qämär doronda oyneyr
 Qämär dilı qämişdir
 Beş burmaqı gümüşdör
 (Ey keçi ey keçi
 Nerde senin oğlağın
 Orda kazanda kaynıyor
 Ay etrafında dönüyor

Ayın dili kamıştır
Beş parmağı gümüşdür).

Qızımä qurban ilanlar
Qızım haçan dil anğlar?
Qızımä qurban aq atlar
Qızım haçan çaydan atlar?
(Kızıma kurban yılanlar
Kızım ne zaman dil anlar?
Kızıma kurban ak atlar
Kızım ne zaman çaydan atlar?)

Qızım qızım bir babana
Qızımı veräm bir çobana
Çoban gedä mal kazana
Qızım yiyä saçı uzana
(Kızım kızım gel babana
Kızımı verem bir çobana
Çoban gide mal kazana
Kızım yiye saçı uzana.)

Qızım qızım härirä qızım
Şah abasing gälını qızım
Sähär birgün nişan gälär
Kadxoda'dan beş on gälär
(Kızım kızım ipek kızım
Şah Abbas'ın gelini kızım
Yarın öbür gün elçi gelir
Muhtardan beş on gelir.)

Çocuklar murçalık bitkisini bulmak için bu beyti okurmuş:

Murçalıq şeyda çalıq
Kummuca kakam çit arxalıq
(Murçalık cılgın çalık
Küçük kardeşim çit arkalık.)

Kaşkay Türklerinin inançlarına göre Allah herşeyi çift yaratmıştır. Çocuklar mantar bulduklarında onun çiftini ararlarmış. İki taş arasına tükürüp bir yerde bırakırlarmış, inanışlarına göre böylece şeytanın gözü kapanır ve çocuklar böyle söylemiş:

Buldum buldum bud verdim
Yeddı qazan süd verdim
Täpängä vurdum tayingı ver
Tayingı buldum tayingı ver
(Buldum buldum keşfettim
Yedi kazan süt verdim
Tepene vurdum çiftini ver
Çiftini buldum çiftini ver.)

Piş pişä
Piş pişä
Qāzang bālang dārvişä
Dārvişing başı şişä
Uşaqłärä çığrışä
(Piş pişe
Piş pişe
Kaza ve belan dervişe
Dervişin başı şişsin
Çocuklara çığırsın).

4.3.2.1.2.1. Oyun daveti tekerlemeleri

Çocuklar arkadaşlarını oyuna böyle davet edermiş:

Uşaqqlar ay uşaqqlar
 Gəlinğ gedəg oyniyäg
 Səqız alag çäyniyäg
 Pasbanlərä vermiyäg
 Pasban mänım dayımdır
 Arvadı zän dayımdır
 (Çocuklar ey çocuklar
 Gelin gidip oynayalım
 Sakız alıp çiğneyelim
 Polislere vermeyelim
 Polis benim dayımdır
 Karısı benim yengemdir).

4.3.2.1.3. Tören tekerlemeleri

Tören tekerlemeleri; tabiat güçlerini, olaylarını ve varlıklarını etkilemek için söylenen “tılsımlı” sözlerdir (Duymaz, 2002: 61). Yağmur yağması için üretilmiş tekerlemeler ise tören tekerlemeleri içinde yer alır.

4.3.2.1.3.1. Tören tekerleme metinler

Yağış yağsın yağa yağa
 Biz də gedəg oynamaqa
 Oynamaqing vāqtıdır
 Qızılgüling bāxtıdır
 (Şakır şakır yağmur yağa
 Biz de gidelim oynamaya
 Oynamanın vaktidir
 Kızılgülün bahtıdır.)

4.3.3. Bilmeceleler

Adı söylenmeyen bir kavram ya da nesneyi özelliklerinden hareketle tanımaya yönelik sözlü edebiyat ürünleridir. Ölçülü, ritmik sözlerden oluşan örnekler çoğunluktadır (Şimşek, 2007: 46). Bilmece bir konu ve en az bir tanımlayıcı ögeden oluşan geleneksel sözlü ifadedir. Tanıtıcı öge neyi saklamışsa onun bulunması gerekir. Bilmeceleler bir bakıma atasözlerine benzer. En küçük bilmece ve en küçük atasöz, en az bir konu ve bir yorumdan oluşur. Bilmecece cevap gizlidir. Atasözünde ise sözü edilen nesneyi, hem söylenen, hem dinleyen biridir. Bu iki tür arasında işlev bakımından da fark vardır. Bilmece zihni bulandırır, atasözü değerleri aydınlığa kavuşturur. (Dundes, 1975: 77). Şiirsel bir anlatımda ve bazen tekerleme hâlinde sorulan sözlü edebiyat ürünlerinden biridir. Metinde verilen ipuçları sayesinde bulunan genellikle tek bir kelime ile ifade edilen nesne veya ilkedir.

Şükrü Elçin bilmecelele ilgili yaptığı tanım şöyledir: “Bilmeceleler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dînî konu ve motifleri vb. Kapalı bir şekilde, yakın-uzak münâsebetler ve çağırışmalarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. (Elçin, 1970).

Bilmece söylemek ve bilmece çözmek özellikle eskiden çoğunlukla kış gecelerinde yapılan kadınlı erkekli, aile, ahabap, komşu toplantılarında çok yaygın bir halk eğlencesiydi. Eskiden bilmececinin çok ciddi görevleri ve toplumun yaşamında özel bir önemi vardı (Boratav, 1987: 123).

Bilmecelele Kaşkay Türkçesinde “Tapmaca” adı verilmektedir.

4.3.3.1. Bilmece metinleri

Gedär o gere baxar. (Gäççi şaxı)

(Başı gider, o geriye bakar. (Keçinin boynuzu))

Aq hamam ağzı vurulu. (Yumurtâ)

(Ak hamam ağzı kapalı. (Yumurta))

Qärä qıllı mindı nänäng belinä. (Mäşk)
 (Kara kıllı bindi annen sırtına.) (Su Kırbası))

Burdan bulädım qılıcı, Häläbdä oynadı ücı (İllırım)
 (Burdan çektim kılıcı, Halab'da oynadı ucu. (Yıldırım))

Gecä gedär hud hud, Gündüz gedär hud hud. (Çay)
 (Gece gider hud hud, gündüz gider hud hud. (çay akarsu))

Aq papım yere yapışım. (Tüfürcäg)
 (Ak papım yere yapışırım. (Tükürük))

Aq gärdım
 Qırmızı toxodom
 Göy biçdim (Ben Ağacı)
 (Ak giydirdim
 Kırmızı diktım
 Yeşil biçtim. (Ben Ağacı))

Dağda tığıllar, Suda tıpıllar. (Tofäng)
 (Dağda tıkıldar, Suda tıpıldar. (Tüfenk))

Alaca nüzär, dünyayı gäzär. (Göz)
 (Alaca nazar, dünyayı gezer. (Göz))

Gecä akdım noxodı, Gündüz gördöm yoxodı. (Ulduz)
 (Gece ektim nohudu, Gündüz aradım yoktu. (Yıldız))

Qurbanäli häccä gedär, qarnınä qırx cüca gedär. (Nar))
 (Kurbanali hacca gider, karnında kırk civciv gider. (Nar))

Ala göynöm silkindi, Yanğal muncuq tököldö. (Nar))
 (Ala gönlüm silkindi, al boncuk döküldü. (Nar))

Kāmārdān uça qırılmāz, Suya düşsa qırılār. (Kagāz)
 (Uçurumdan uça kırılmaz, suya düşse kırılır. (Kağıt))

Işıl ışııl ışıllar
 İlan tākın fişillər
 İlan dāyl yarpaqdır
 Yatdığı yer torpaqdır. (Qarpuz)
 (Işıl ışııl ışıldar
 Yılan gibi fişildar
 Yılan değıl yapraktır
 Yattığı yer topraktır. (Karpuz))

Çadırşovum çar guşā, İçi dolo kuruşā. (Ulduz)
 (Bohçam dört köşe, içi dolu kuruşa. (Yıldız))

Uzun uzun uzanır, Gälın tākın bāzānır (Xorma Ağacı)
 (Uzun uzun uzanır, gelin gibi süslenir. (Hurma Ağacı))

Aq tas qızıl tas birini götür, birini bas. (Ay və Gün)
 (Ak tas, kırmızı tas birini götür birini bas. (Ay ve Güneş))

Üstü şābdār biçmālı, altı gölab içmālı. (Qoyun)
 (Üstü yonca biçmeli, altı gül suyu içmeli. (Koyun))

Härkäsı bāzār, özö lut gāzār (İğna)
 (Herkesi süsler, kendisi çıplak gezer (İğne))

Äl varı äyāq yoxo, qarnı irtıq can yoxo (Kāpānäg)
 (Eli var, ayağı yok, karnı yırtık canı yok (keçeden yapılan ceket))

Qar altındä qärä yaz (Ot)
(Kar altında kara bahar (Ot))

Doşan gedär rekkenä, çöp dolaşır äyäqınä (Kermân).
(Tavşan dümdüz gider, ağaç dolaşır ayağına (Yün eğirme makinesi))

Üç okkuz goddä yayılır (ocaq)
(Üç okuz hafif bir derinlikte otluyor (ocak))

Dört kaka bir quyu daşleyr (Sıqır ämcäğı)
(Dört kardeş bir kuyuya taş atıyor (İnek memesi))

Kändä süleyman (Xorus)
(Köyde Süleyman (Horoz))

Obada färman (Köpäg)
Tayfada ferman (Köpek)

Ağlar, uşaqlärını yanına yığar (Sämavär)
(Ağlar, yavrularını yanına alır (Semaver))

Uzaddım sänä, xoş Gälsın mänä (Sigar)
(Uzattım sana, hoş gelsin bana (Sigara))

Gecä baxdım çoxıdı, sähar baxdım yoxodı (Ulduz)
Gece baktım yoktu, sabah baktım çoktu (Yıldız)

Yer altındä yaş qämiş (İlan)
(Yer altında yaş çubuk (Yılan))
Kötä gälir işı var, uxarı gedir ükü var (Qaşıq)
(Aşağı gelir işi var, yukarı gider yükü var (Kaşık))

İki dağ, birbirlərini görməzlər (Göz)
(İki dağ, birbirlerini görmezler (Göz))

Ağzı var dili yox, nəfəsi var canı yox, darrısı var qanı yox (Badbadak)
(Ağzı var dili yok, nefesi var canı yok, derisi var kanı yok (Balon))

4.3.4. Çocuk oyunları

Çocuk, zamanının büyük bir kısmını oyunla geçirir. Doğumu izleyen günlerde ortaya çıkan oyun ihtiyacı, çocuk büyüdükçe biçim değiştirerek sürer. Oyun; öğrenme, yaratma, deneyim kazanma, iletişim kurma ve yetişkinliğe hazırlanma aracıdır. Oyun sırasında çocuk pek çok şeyi kendi kendine deneyerek öğrenir (Şimşek, 2007: 170).

Çocuk oyunları çocukların oynadığı, bazen yetişkinlerin de eşlik ettiği veya kendi aralarında oynadığı oyunlardır. Kaşkay Türklerinde de oyunlar çocuklara özel değildir ve yetişkinler arasında açık alanda oynanır.

Çalışmayı çok seven Kaşkay insanı dağlarına vuran güneş ışınları, harika yamaçları ve yemyeşil geniş ovaların onlara armağan ettiği coşkun bir ruh haliyle buldukları tüm boş vakitlerini geleneksel oyunlar oynayarak değerlendirmiştir.

Kış mevsiminde ve göç zamanında bulundukları durumdan dolayı çocukların oyun oynama fırsatı ellerinden alınmıştır fakat kışın sonlarına doğru ilkbahar ve yaz mevsiminde Kaşkay ilinin yaylak zamanında ve ilkbaharın ilk yağmuruyla oluşan temiz havadan sonra çocuklar için oyun oynama mevsimi başlamış demektir.

Oyun, çadırların etrafında düz bir yerde oynanır. Oyun sırasında, ilin büyükleri oyuncuları çevresinde bir halka oluşturup ve grup yarışları şeklinde düzenlenen oyunların katılımcılarını alkışlar.

Oyun sırasında oyuna katılan ilk iki veya üç kişi yüksek sesle bağırarak ellerini ağızlarına kapatıp açarlar böylece sesleri dağlarda yankı yapar ve diğer çadırdaki çocuklar duyar. Kaşkay Türkesinde çocukların bu yaptığına “Hababaq” denir. ‘Hababak’ diğer çadırdaki insanlara haber verip bir yerde toplamak anlamına gelir. Çocuklar Hababak sesini duyduklarında Hababağa cevap vererek oyun sahasına koşup oyuna katılırlar.

Kaşkay Türklerinde oyunlar genelde gruplar halinde şekillenir. Katılımcılar arasından kura çekilerek iki grup oluşturulur. Bu bağlamda iki kişi, her grubun reis veya başkanı olarak seçilir. Başkan olarak seçilen iki kişi diğerlerine nazaran koşu becerisi ve güç yeteneğinde daha üstün olarak bilinir ve aynı zamanda diğerlerinden yaş olarak daha büyüktür. Diğer çocuklar ikili gruplar halinde ellerini birbirinin sırtına koyup seslerinin duyulmaması için başkanın birkaç adım uzaklığında durarak, kendilerine takma isim belirlerler sonra da başkanın yanına gidip:

“Ağalär häley häley” derler ve başkan : “Äleyk täley täley” diye cevap verdikten sonra ikili gruplardan biri: “kim...olmak (olacak), kim...olmak ister (olacak)?” der.

Reis (başkan) lerin her biri kendilerine bir takma isim seçip ve kendi gruplarının oyuncularını ikili gruplardan belirler. Takma isim genelde kahramanlar, vahşi hayvanlar, dağlar veya çiçeklerden seçilir. Bilinen takma isimlere örnek vermek gerekirse cümleler halinde şöyle verebiliriz:

Kim Aslan olmak, kim Kaplan olmak ister?

Kim Rüstem, kim İsfendiyar olmak ister?

Kim dağ dâverän, kim qoşun çaveran ola?

(kim dağı terse çeviren, kim ordu yenen olacak?)

Kim Ak dağ, kim kara dağ olacak?

Grup başkanları takma isimleri kime ait olduğunu bilmeden isimleri çağırarak gruplarının katılımcılarını belirler. Oyuna ilk önce hangi grubun başlamasını belirlemek için bir şans oyunu yapılır. Bu oyun küçük bir taş parçasıyla oynanır. Bir tarafı ıslak, diğer tarafı kuru olan bir taş havaya atılıp düştüğünde üstte kalacak tarafını önceden tahmin eden grup oynamaya başlar. Günümüzde bu oyunun yerini yazı tura oyunu almıştır.

4.3.4.1. Oyun metinleri

4.3.4.1.1. Şutulu oyunu

Oyun zamanı: Mehtap olmayan bir gecede, karanlık bir zamanda oynanır.

Oyuncu sayısı: En az birkaç oyuncuyla oynanır. Oyuncu sayısı arttıkça oyun daha zevkli hâle gelir.

Oyuncu seçimi: Kura çekilişi ile iki eşit grup oluşturulur.

Gruplar arasında kura çekilir ve kurayı kazanan grubun en güçlü oyuncusuna normal bir sopa verilir. Karşı grup üyelerinin gözleri bir bezle bağlanır ve herkes arkasına döner. Elinde sopa olan oyuncu, sopayı güçlü bir şekilde rastgele bir yere fırlatır. Diğer oyuncular sopanın yere düşüş sesini farketmesinler diye sopayı fırlatan grubun oyuncuları gürültü yapar. Sonrasında oyuncular karanlıkta sopayı aramaya başlar. Sopayı nereye fırlattığını bilen ebe, izini kaybettirmek için başka bir yönde ilerleyip diğer oyuncuları sopanın olduğu yerden uzaklaştırmaya çalışır. Oyuncular ise ebenin peşine takılıp sopadan uzaklaşır. Kısa sopayı bulan oyuncu, sopayı elinden kaptırmamak için bulduğunu farketmeyip onu koltuğu altına yerleştirerek rakiplerinden gizlemeye çalışır. Bundan dolayı oyuncu etrafı تنها görünce kimsenin dikkatini çekmeden “deke” denilen yere gider. “Deke” bu oyunda sopanın fırlatıldığı yere denilir.

Herhangi bir oyuncu kısa sopayı bulup deke denilen yere sağlam bir şekilde götürürse sıra ona geçer. Onun sopayı fırlatması gerekir ve oyun böylece devam eder. Bu oyun hız, koşu becerisi, görme gücü ve zekâ gerektirir.

4.3.4.1.2. Leyley (Leylek) oyunu

Oyuncu sayısı: En az birkaç oyuncuyla oynanır. Oyuncu sayısı arttıkça oyun daha heyecanlı hâle gelir.

Oyuncu seçimi: Gruplar arasında kura çekilir ve kurayı kazanan grup halkanın dışında kalır.

Yarıçapı 5 metre olan bir çember belirlenir ve halkanın sınırı ocakların külü ile çizilir. Kura çekilişinde kaybeden grubun oyuncuları halkanın içerisinde yer alır. Kurayı kazanan grubun oyuncuları teker teker, tek ayağı üzerinde sekerken, halka içerisindeki oyunculara saldırır. Saldıran oyuncu kollarını göğsünde birleştirerek, darbeye diğer oyuncuyu halkanın sınırından çıkartması gerekir. Saldıran oyuncunun ayağı sınırdan geçmemesi lazım. İlk saldıran oyuncu yorulduktan sonra sıra diğer oyunculara geçer.

Halka içerisindeki grubun ise halkadan çıkmaması gerek zira grup sayısı azaldıkça diğer grubun yeni nefes oyuncularına yenik düşer ve diğer grup oyunu kazanır. Bu oyun grup hâlinde oynanabilecek bir denge oyunudur.

4.3.4.1.3. Kule oyunu

Oyuncu sayısı: 10 ile 12 kişi arasında oynanır.

Oyuncu seçimi: Gruplar arasında kura çekilir ve kurayı kaybeden grup kuleyi yapmakla görevlendirilir.

Kurayı kaybeden grup kuleyi bina etmeye çalışırken kazanan grup yapılan kuleye saldırması gerekmektedir. Kurayı kaybeden grubun oyuncuları kollarını birbirinin omzuna koyarak halka şeklinde bir kule yapar. Oyun için uzunca, esnek bir ip gerekir. İpin bir ucunu grubun reisi, diğer ucunu ise kule yapan reisin grup arkadaşları elinde tutar.

Kurayı kazanan grup saldırır ve kulenin üzerine çıkmak için harekete geçer. Reis elindeki ipi bırakmadan saldıranları tekmeyle uzaklaştırmaya çalışır. Reisin halkanın etrafında sürekli bir hareket ve faaliyet içerisinde olması gerekir yoksa karşı grup kulenin üstüne çıkar ve grup arkadaşları altta kalabilir. Reis saldıranlara tekme atabilirse oyun onların lehine döner ve onların yerine saldıran grubun burç yapması gerekecektir. Bu oyun hareket, zekâ ve dikkat gerektirecek zirâ eğer saldıran grubun oyuncuları oyunun bir bölümünde reisin dikkatini dağıtabilirse oyuncular hızla kulenin üstüne çıkabilir. Saldıran grup reisten tekme yemeden kolların birleştirilmesiyle yapılan burcun üzerinde oturup eğlenir ve kazandıkları için büyük bir sevinç yaşar.

4.3.4.1.4. Kap (Aşık) oyunu

Oyuncu sayısı: En az üç, en fazla on kişiyle oynanır.

Aşık veya kap oyunu, koyunların ve keçilerin arka bacaklarında bulunan dört yüzlü kemikle oynanan bir oyundur.

Oyuna katılmak isteyen her oyuncunun bir kaç aşık ve tile (eneke)ye ihtiyacı vardır. Oyuna kimin başlayacağını (sıralamayı) tespit etmek için bir kişi herkesin tilesini

toplayıp en yakın konumda hepsini yere bırakır. Kimin tilesi ilk olarak yerde dik şekilde durursa oyuna önce o başlar.

Kap oyununda yaklaşık çapı iki metre olan kül ile bir çember çizilir. Aşık kemikleri her oyuncudan eşit sayıda, çap üzerinde tek sıra halinde dizilir. Daha sonra sıralama oyununu kazanan kişi ellerinde bulunan ve genellikle içi kurşunla doldurulmuş tile (eneke) adı verilen aşıkların daire içinde bulunan diğer aşıklara vurarak çember dışına çıkarmaya çalışır. Dışarı çıkan aşık, atışı yapan oyuncunun olur. Dışarı çıkaramama ya da atışını başarılı bir şekilde yapamama durumunda oyun sırası diğer oyuncuya geçer. Atışlar daire dışından oyuncuların belirlediği bir çizgiden yapılır. Daha sonraki vuruşlarda sırası gelen oyuncu daire kenarından atış yapar. Eğer daire kenarından yaptığı atışla daire içindeki aşıklardan bir veya daha fazlasını daire dışına çıkarırsa oyuncu atış sonrası tilenin kaldığı yerden oyuna devam eder. Oyun bütün aşıklar daire dışına çıkarılana kadar böylece sürer ve her oyunda olduğu gibi kimisi oyunun kazananı, kimisi oyunun mağlubu olur. Kaybedilen aşıklar hiç bir şekilde geri verilmez ve oyuncu atışla vurduğu aşığı sahiplenir.

Kaşkay İlinin her erkek çocuğunda çok değerli olan aşık ve tile koleksiyonunu bulmak mümkündür.

4.3.4.1.5. Ağaç top oyunu

Oyuncular iki eşit grup oluşturacak şekilde ayrılır. Gruplar arasında kura çekilir ve kurayı kazanan grup sıkıştırılmış kumaşla yapılan bir topla oyuna başlar. Herkes kendi grubunun sahasına geçer. Kurayı kazanan gruptan bir oyuncu ebe olarak seçilir. Topa sopayla vuruş yapmak için hazırlanır ve grupların karşısına “Ho” diye bağırdığında karşı grup “Bio” diye cevap verir. Sonrasında ebe olarak seçilen oyuncu topu güçlü bir vuruşla havaya atar fakat topu attığında karşı gruba kaptırmamak için topu farklı yönlerde atmaya çalışacaktır. Ebe yorulduğu durumlarda grup arkadaşlarından birini kendi yerine seçebilir. Karşı grup topu havada tutabilirse ödül olarak tüm alan boyunca ilk grubun omzuna binip alanın sonuna geldiklerinde sıra onlara geçecek ve oyun yeni ebeyle aynı şekilde devam edecektir.

Bu oyun hız, koşu becerisi ve fiziksel güç gerektirir zira vuruş gücü arttıkça karşı takım topu almakta daha da zorlanacaktır.

4.3.4.1.6. Hārāng hārāng oyunu

Oyun en az birkaç oyuncuyla gerçekleşir. Oyun düzgün ve rahat hareket edilebilecek bir sahada oynanır. Her grup kendi arasında bir ebe seçer ve her gruptan birer oyuncu ve iki ebe yerde oturur. Diğer oyuncular onların karşısında bir sıra halinde dizilir. Ebelerden biri kırbaçın bir ucunu sıradaki ilk oyuncu ise kırbaçın diğer ucunu eline alır. İki ebe oyuncuların duymayacağı şekilde ilin ünlü atlarından bir isim seçer, birbirinin kulağına fısıldar ve diğer oyunculardan bu ismi tahmin etmelerini ister. Kırbaçın bir ucunu elinde tutan sıradaki ilk oyuncu: “hārāng hārāng” diye bağırır ve ebe ona “at ne renk” diye sorar. Oyuncu daha önce ebeler tarafından seçilen atın adını tahmin etmeye çalışır, tahmin edemezse sıra diğer oyunculara geçer ve kırbaç diğer oyuncuya teslim edilir. Kırbaç sıradaki oyuncunun eline geçtikten sonra yine oyun aynı şekilde gelişir. Oyun, seçilen atın adı tahmin edilinceye kadar devam eder. Oyunculardan biri doğru tahminde bulunduğu anda ebe oyuncunun tahminî cevabında “vur ve kır” der ve bunu dediğinde kırbaç serbest bırakır. Kazanan oyuncu diğerlerini yakalamaya çalışır. Bu sırada kimileri kaçarken kimileri kazanan oyuncuya saldırıp elindeki kırbaç alıp ebeye teslim ettiklerinde ona “serkeş” hitap ederler. Ebeye bu serkeşin kaçış sırasında dağda tutukladıklarını ve ona teslim etmeye getirdiklerini bildirirler. Ebe onu affeder ve oyun başka bir at adının seçimiyle devam eder.

4.3.4.1.7. Qārā qāçār (Beştaş) oyunu

Türkiye’de Beştaş oyunu olarak adlandırılan bu oyun, Kaşkay Türklerinde Karakaçar adıyla bilinmektedir. Karakaçar oyunu beş tane taş ile tek başına oynanan tek kişilik bir oyundur. Oyuncu taşların hepsini eline alır ve yere bırakır. Yere düşen taşlardan birini eline alıp havaya atar. Taş yere düşmeden yerdeki taşlardan birini daha eline alır ve düşen taşı da tutar. İlk yerden aldığı taşı elinde tutarak, daha önce attığı taşı tekrar havaya atar. Yerdeki taşlardan birini daha eline alarak attığı taş yere düşmeden tekrar yakalar. Yerdeki tüm taşlar bittikten sonra, taşları tekrar yere atar. Oyuncu aynı yöntemi kullanarak taşları bir defa daha toplar ama bu sefer yerdeki taşları birer birer değil ikişer ikişer eline alır. Üçüncü turda üç, dördüncü turda da dört taşı aynı anda toplamak hedeflenir. Beşinci turda ise dört taşı avucunda tutar ve taşlardan birini işaret ve başparmağının arasına koyar. Parmaklarının arasındaki taşı yukarı atarken, elindeki

taşları yere bırakır ve attığı taşı tutar. Taşı tekrar atar ve yerdeki tüm taşları toplayıp attığı taşı yere düşmeden tutar. Oyunun son turunda ise oyuncu bu sefer sol elinin işaret ve başparmağı ile köprü kurar. Son turda ise taşı havaya attıktan sonra yerdeki taşlardan birini köprüden geçirir. Önceki turlarla beraber köprüden tüm taşları geçirdikten sonra oyuncu oyunu kazanır.

Eğer oyun sırasında taşlardan biri düşer ya da yerden taş toplarken hata yapılırsa oyun kaybedilir ve sıra karşıdaki oyuncuya geçer. Ama kaybeden oyuncuya sıra tekrar geldiğinde oyuna baştan başlamaz, oyuna kaldığı yerden devam edebilir.

4.3.4.1.8. Ceyran ceyran oyunu

En az iki kişiyle oynanan bu oyunda kişi sayısında herhangi bir üst sınır yoktur. Oyunda kimin ebe olacağını tespit edebilmek için, herkesin birkaç parmağı öne doğru uzatılarak sayılır. elde edilen rakam, ilk oyuncudan itibaren sayılmaya başlanır. Rakam kime gelirse o oyuncu ebe olarak belirlenir ve ebenin gözleri bir bezle bağlanır. Ebe önceden belirlenen bir rakama kadar yüksek sesle sayar. Bu sırada diğer oyuncular saklanır. Ebe saymayı bitirince "ceyran, ceyran, ceyran!" diye bağırır ve diğer oyuncular ebeye yakalanmadan önceden belirlenen yere dokunmaya çalışırlar. Eğer ebeye yakalanırsa, ebe yakalanan oyuncunun sırtına biner. Oyunu kaybeden oyuncu ebeyi, dokunulması gereken yere kadar götürür ve bir sonraki oyunda ebe olur.

Bu oyunda ebeye yakalanmamak için oyuncular, ebeye daha yakın olanlar yakalansın diye ebeden çok uzak bir yerde saklanmaya çalışırlar veya tam tersine ebenin sesini duyar duymaz kimseye görünmeden, daha önceden belirlenen yere dokunmak için yakın bir yerde saklanırlar.

4.3.5. Parmak oyunları

“Parmak oyunları; küçük manzum öykü, tekerlemeler ya da şiirlerin el ve parmaklarla, bazen de bedenin kısımları ile canlandırılmasıdır.” (Öztürk, 2005: 29). Genellikle el ve parmakla oynanan, çocuğun (küçük kas, dil, us gücü, düş gücü, duygusal, sosyal vb.) gelişimine yardımcı olan oyunlara parmak oyunları denir (Seyrek, 1993).

Parmak oyunları küçük kas gelişimi, dil gelişimi, sosyal-duygusal gelişim, kavram gelişimi, bellek becerilerinin gelişimine büyük katkı sağlar (Cömert, 2005).

4.3.5.1. Parmak oyunları örnekleri

Cu, cu, cu

Bura bir kuş qondı. (sol el açılır, sağ elin işaret parmağı ile sol elin avucunun ortasına basılır.)

Bu tutdı. (Sağ elin baş ve işaret parmağı ile sol elin baş parmağı tutulur.)

Bu kăstı. (Aynı hareket yapılarak işaret parmağı tutulur.)

Bu bişirdı. (Orta parmak tutulur ve sallanır.)

Bu yede. (Yüzük parmak tutulur ve sallanır.)

Guli guliya qalmadı. (Serçe parmak tutularak sallanır.)

(Civ civ civ

Buraya bir kuş konmuş.

Bu tutmuş.

Bu kesmiş.

Bu pişirmiş.

Bu yemiş.

Bu da bana kalmamış demiş.)

4.3.6. Ninniler

Ninnileri halk bilim uzmanları şöyle tanımlamaktadır: “Ninniler iki üç aylıktan üç dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak veya ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o anki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir nevi türkülerdir.” (Çelebioğlu, 1987: 79).

Ninni, çocukla anne arasındaki ilk müzikal, şiirsel ve edebi ilişkidir. Annenin ayakları veya kendini sallamasıyla veya beşiğin hafif ve ufak ritmik hareketleriyle birleşip en derin uykuyu bebekte şekillendirir.

Ninnilerin içinde sevgi sözcükleri ve ezgisinde şefkat taşıması, sesin kazandığı pozitif enerjinin doğrudan çocuğa yansımaları sağlamakta ve gelişiminde son derece önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Yalçın, Aytaş, 2005: 142).

Eskiden anneler çoğunlukla, toplumun en özel parçası olan evin sorumluluğunu üstlenirmiş. Bu yüzden çocukların temel eğitimi topluma girmeden, anneler tarafından evde yapılmış. Bu durum göçebe toplumlarda, Kaşkay İli gibi, daha çok görülmektedir. Çocuk edebiyatının ürünlerinde de, özellikle sözlü olanlarında birçok eğitsel içerik bulunmaktadır. Ninniler, kültürel ve eğitsel işlevleriyle insanın karakterini oluşturmada inanılmaz bir etki yaratmaktadır.

4.3.6.1. Ninni metinleri

Aşağıdaki parçada görüldüğü üzere, Kaşkay ninnilerinde anneler genelde çocuklarının dayısından söz ederler ve dayılarının uzak yoldan gelmesini arzu ederler.

4.3.6.1.1. Ninni I

Hâr nâ baxdım sola sağa
 Belâ göz qârâsı döndü ağa
 Belâ nânâ lala lalay
 İki gözöm nânâ lalay
 Lala deram lalang gala
 Uzaq yoldan daying gala
 Belâ nânâ lala lalay
 Qaşang gülüm nânâ lalay
 (Her ne kadar sağa sola baktım
 Gözün siyahlığı beyaza döndü
 Annem ninni ninni
 İki gözüm annem ninni
 Ninni derim uykun gelsin
 Uzak yoldan dayın gelsin
 Annem ninni ninni
 Güzel oğlum ninni ninni

Ninni derim sen yat diye
 Büyüdüğünde ateş at diye
 Güzel gülüm ninni ninni
 Annem ninni ninni.)

4.3.6.1.2. Ninni II

Qalmışam daryaning arasında
 Ana mən sənə qurban ey
 Lala lala lalay lala lala lalay
 Ana mən sənə nə yazım
 Ana mən sənə nə diyəm
 Lala lala lalay lala lala lalay
 Nə ağlar üçə dağlar
 Daha ağlar üçə dağlar
 Sərvı sönböl qərə baqlar
 Lala lala lalay lala lala lalay
 (Denizin ortasında kaldım
 Anne ben sana kurban ey
 Ninni ninni ninni ninni
 Anne ben sana ne yazıyım
 Anne ben sana ne diyeyim
 Ninni ninni ninni ninni
 Ne ağlar yüce dağlar
 Daha ağlar yüce dağlar
 Serv-i sünbül kara dağlar
 Ninni ninni ninni ninni.)

4.3.6.1.3. Ninni III

Dedim hecran dilim yandı
 Dəftər yandı qələm yandı
 Bolbol oldom gülüm yandı

Sazım hara sözüm hara
 Gäl eylâ dârdımı çara
 Gäl gäl qızıl qülüm
 Gäl şeyda bülbülüm
 (Ayrılık dediğimde dilim yandı
 Ayrılık yazdığımda elim yandı
 Defter yandı, kalem yandı
 Bülbül oldum, gülüm yandı
 Sazım nerede, sözüm nerede
 Gel derdimi derman eyle
 Gel gel kızıl gülüm
 Gel aşıl çılgın bülbülüm.)

4.3.6.1.4. Ninni IV

Burada ise annenin çocuğunun dayısından söz ettiğini görebiliriz:

Lala derâm lalasına
 Aş qoyaram paylasına
 Paylası marmar daşıdır
 Dayısı xanlar yoldaşdır
 Dağlar başı qäräldi
 Duman başı dar oldı
 (Ninni derim ninnisine
 Aş koyarım kasesine
 Kasesi mermer taşıdır
 Dayısı büyüklerin yoldaşdır
 Dağların başı siyahlaştı
 Dumanın başı sıkıştı.)

4.3.6.1.5. Ninni V

Lala derâm balam yata
 Böyg ola töfäng ata

Balam lalay lalay lalay
 Oğlom lalay lalay lalay
 Lalası gül xärmanı sän
 Varı dârding dârmanı sän
 Gülüm lalay lalay lalay
 İki gözöm balam lalay
 (Ninni derim bebeğim yatsın
 Büyüdüğünde ateş etsin
 Bebeğim ninni ninni ninni
 Oğlum ninni ninni ninni
 Ninnisi, gül hasadısın
 Her derdin dermanısın
 Gülüm ninni ninni ninni
 İki gözüm ninni ninni.)

4.3.6.2. Destanlı ninniler

Kaşkayların musiki kültüründe bazı ninniler, farklı nedenlerle ünlü hale gelmiştir ve türe adını vermiştir. Bu ninniler genellikle Kaşkayların bilinen ailelerine aittir. Boyun büyüklüğü, bilinen bir savaşçı veya genç bir delikanlının ölümünde (yas ninnileri) söylenmiştir.

Ninniler, hoş sese sahip olan ve obanın bilinen hânendeleri tarafından kendilerine has teknikleri ve nağmeleriyle söylenen ve onlar adıyla anılan ninnilerdir. Örneğin Darğa Mâhperviz Ninnisi, Darğa Peri Ninnisi, Ma'sume Bibi Behmeni Ninnisi ve Pervin Behmeni Ninnisi.

4.3.6.2.1. Destanlı ninni metinleri

4.3.6.2.1.1. Havar bibi lalası (Ninnisi) ve şekillenmesinin destanı

Havar Bibinin eşi ve aynı zamanda amcasının oğlu, İbrahim Han, bir kazada vefat eder. Sesi güzel olan Havar Bibi, İbrahim Hanın yasında etkili bir ağıt yakar. Bu yakılan ağıt daha sonra benzer olaylarda da söylenegelerek ismi genellenir ve yas

ninnisi adını alır. Ağır hastalığı yüzünden vefat eden Allahyar adlı gencin ölümünde de bu ninniye rastlamamız buna örnektir.

Ninni I

Toylaring sāfası İbrahim xan'ım
 Gärdäging xälı'dır Allahyar can'ım
 Sän xanlaring xanı ämı oğlo can'ım
 Bişälär pälängı hay İbrahim xan'ım
 Dağlaring şerı İbrahim xan'ım
 Quşunlar şahı hay İbrahim xan'ım
 El xanlar xanı hay İbrahim xan'ım
 Elläring başı hay İbrahim xan'ım
 Dağlaring vafası İbrahim xan'ım
 Boyo uca igid hay Allahyar can'ım
 Säning nänäng ölaydı hay Allahyar can'ım
 Ämı qızı ölaydı hay İbrahim xan'ım
 (Toyların sefası İbrahim beyim
 Gerdeğın boştur Allahyar canım
 Sen beylerin büyüğü amcamın oğlu
 Çalılıkların parsı ey İbrahim beyim
 Dağların aslanı İbrahim beyim
 Boyun en büyüğü ey İbrahim beyim
 Boyun baş tacı ey İbrahim beyim
 Dağların vefası ey İbrahim beyim
 Boyu yüce yiğit ey Allahyar canım
 Senin annen ölseydi ey Allahyar canım
 Amcanın kızı ölseydi ey İbrahim beyim.)

4.3.6.2.1.2. Lala Bahman (Bahman ninnisi) ve şekillenmesinin destanı

Geçmiş yıllarda bir gece, Kaşkay boyunun geniş çöllerinde, kocaman bir siyah çadırda boyun büyük ailelerinden bir kadın doğum sancısına tutulmuş. Kadının

durumunun her an daha da kötüye gittiğini farkettilerinde boyun ebesine haber vermişler. Boyun ebesi bebek ve annesinin sağlıklı olması için elinden geleni yapmış. Zor anlardan sonra, güzel yüzlü ve heybetli bir oğlan dünyaya gelmiş fakat annenin durumu her an daha da kötüye gidiyormuş, ağrı ve kanamadan yüzünün rengi soluyormuş. Ebe herkese, çocuğun gayet sağlıklı olduğunu fakat Âl(al karısı)ın annesini almak istediğini, söylemiş ve gelin Âlı burdan kaçırılım diye bağırmış. Bebeğin anne ve babası çocukları oğlan olursa adını Bahman koyacaklarını önceden kararlaştırmış. Bahman'ın büyük annesi bebeği kucağına alıp çadırdaki gürültülerden uzaklaştırmak için dışarı çıkmış ve Âlı kaçırmaları için herkesten yardım istemiş. Gelenek ve göreneklere göre küçük çan ve çivi gibi gerekli olan bütün malzemeleri hazırlayıp, küçük çanlara vurmuşlar. Silahların tetiğini çekip ateş etmişler. Atları kişnemek için zorlamışlar. Herkes “ Kaç kara kaç! ” diye bağırmış. Fakat nihayetinde şeytan huylu Âl Bahman'ın annesini alıp gitmiş ve herkesi derin acılara bırakmış. Bahman'ın büyükannesi onu kucağına alıp onun cansız annesinin başında oturup ninni söylemeye başlamış. Ninni bebeğin doğumu ve kızının ölümü için söylenmiştir.

Bu ninni öyle bir acıyla söylenir ki bütün herkesi hüzünden ağlamaya boğar. Böyle bir trajedik durumda söylenen bu ninni herkesi etkiler ve bir eski musiki makamı gibi Kaşkayların arasında hala devam eder:

Ninni II

Lala bähmân lala bähmân
 Nanğ gedmiş daying gila
 Alladiram ananğ ölmöş
 Nänäning äzız yoldaşı
 Kakaying mähram qardaşı
 Kakam heydär, Kakam heydär
 Saranğ ölmüş kakam heydär
 Gärdağing biyaban qalmış
 Lala bähmân lala bähmân
 Säning äving qärä batmış
 Äving yanmış kakam heydär
 Sän gäl gedäg bizdä qalag

Säning söziñ bizdä yoxdor
 Balam bähmän balam bähmän
 (Ninni Bahman ninni Bahman
 Annen gitmiş dayın gile
 Kandırıyorum annen ölmüş
 Annenin eziz yoldaşı
 Babanın mahrem kardeşi
 Ağabeyim heydar, ağabeyim heydar
 Saran ölmüş ağabeyim heydar
 Gerdeğin boş kalmış lala bähmän lala bähmän
 Nanğ gedmiş dayıñ gila
 Alladiram ananğ ölmüş
 Nänäniñ äziz yoldaşı
 Kakayıñ mähram qardaşı
 Kakam heydär, Kakam heydär
 Saranğ ölmüş kakam heydär
 Gärdağıñ biyaban qalmış
 Lala bähmän lala bähmän
 Säning äviñ qärä batmış
 Äviñ yanmış kakam heydär
 Sän gäl gedäg bizdä qalag
 Säning söziñ bizdä yoxdor
 Balam bähmän balam bähmän
 (Ninni Bahman ninni Bahman
 Annen gitmiş dayın gile
 Kandırıyorum annen ölmüş
 Annenin eziz yoldaşı
 Babanın mahrem kardeşi
 Ağabeyim heydar, ağabeyim heydar
 Saran ölmüş ağabeyim heydar
 Gerdeğin boş kalmış
 Ninni Bahman ninni Bahman

Evin matem evine dönmüş
 Evin yanmış ağabeyim heydar
 Sen gel gidip bizde kalalım
 Senin sözün bizde yoktur
 Bebeğim Bahman bebeğim Bahman.)

4.4. Kaşkay Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kültürel Gelişimi Üzerindeki Etkisi

“Kültür”, toplumsal ortamın oluşumunda temel unsurdur ve insanoğlunun yaşam savaşında yaratmış olduklarının tümüdür. Kültür, insanın düşünsel, inançsal, duygusal etkinlikleri sonucunda ortaya çıkan yaratılar, değerler ve kuşaktan kuşağa aktarılan davranışlar bütünüdür. Kültür, en genel anlamıyla ikiye ayrılır: “Maddi kültür” ve “manevi kültür”. İnsanoğlunun yarattığı ve ürettiği her türlü madde, maddi kültürü oluşturur. İnançlar, değerler, kurallar, kısaca gelenek ve görenek dediğimiz topluma biçim veren davranış biçimleri, kültürün manevi bölümüdür. (Gümüştekin, 2009 :318,319).

Mehmet Kaplan, kültürü şöyle tanımlar: “Kültür, maddî ve manevî herşeyi geliştirmek ve işlemek demektir. Kültür, bir topluluğu, bir cemiyeti, bir milleti millet yapan ve onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin tümüdür” (Kaplan, 2010: 33). Toplumun ortak kültürel değerlerini geliştirmesine yardımcı olan kültür unsurlarını, başta “Dil” olmak üzere, “Din”, “Örf, Adet ve Gelenekler”, “Sanat ve Edebiyat”, “Düşünce ve Ahlak” şeklinde sıralayarak incelemeye çalıştık.

4.4.1. Dil

Dil biliminde “dil” için yapılan yüzlerce tanımlama arasında en yaygın kabul görenlerden birinde dil; “bir halka sözlü ve yazılı biçimde iletişim aracı olarak hizmet eden, sesler, kelimeler, onlara bağlanmış anlamlar ve kurallar sistemi” (Ülkü, 2005: 115) olarak tanımlanmaktadır.

Her millet dilini kendi ihtiyaçlarına, kültür ve medeniyet seviyesine, zevkine göre yaratır. Alman filozofu Heidegger’in dil hakkında derin mânâlı, güzel bir sözü

vardır: “Dil insanın evidir” der. Dil, tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır (Kaplan, 2002: 113).

Kültür deyince ilk akla gelen şey “dil” dir. “Dil”, millet denilen sosyal varlığı birleştiriyor. Onlar arasında duygu ve düşünce akımı vücuda getiriyor. Milletler duygu ve düşüncelerini yazıya geçirince, daha sağlam bir birlik meydana geliyor. Zira yazı sayesinde duygular ve düşünceler hem zaman, hem de mekân içinde yayılıyor (Kaplan, 2002: 22).

Ziya Gökalp, dili kültürün temel unsuru sayar. O, bu görüşünde haklıdır. Zira dil, duygu ve düşüncenin âdeta kabıdır. Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır. Yazı, dilin sesini kaydeden bir vasıta olarak dilin bir parçasıdır. Fakat kültür, söz ile bir millet arasına yayılır. Dil kültürün temeli olduğuna göre, bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey kültür kavramına girer (Kaplan, 2002: 139).

Dil, kültürün temel unsuru ve en etkili kültür aktarıcısıdır. Dil tek başına kültürü oluşturan bütün unsurların başında gelen bir milletin ses dünyasıdır. Her toplumda olduğu gibi Kaşkayların sözlü kültür ürünleri de dil aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktarılagelmiştir. Kaşkay sözlü edebiyat ürünlerinde kullanılan dil, atalarımızın yaşam biçimini ve içinde yaşadıkları toplumun kendine has özelliklerini bize tanıtmaktadır. Bütün bunları dil unsuru mümkün kılmaktadır.

Kaşkay Türkçesi, bir Oğuz şivesi olup yerli Türk halkınıninkinden daha pürüzsüzdür (Sümer, 1972: 16). Kaşkay dili, Batı Oğuz Türklerinin kullandığı dillerdendir. Azerbaycan ve İstanbul dilleri ile kökeni aynı olup yalnızca şiveleri yönünden farklıdır. Kaşkayların Nadir şah zamanına kadar kendi alfabeleri vardı. Bu alfabe 40 harfli idi (Kalafat, 2005: 33).

Derlenen masalların başında, ortasında ve sonunda verilen tekerlemeler kelime oyunları ile dilin mantıksal dizinini kavratır. Masalların başında söylenen “bir varmış bir yokmuş” veya “ bir varmış bir yokmuş, Allahtan başka kimse yokmuş.” dilin sembolleri ile çocuk dilinin matematiğini geliştirir. Örnek olarak “Aksak Ceyran” masalında, masal ortasında bir kaç yerde kullanılan tekerlemeler:

Adam adam ıssı gâler

Yağlı badam ıssı gâler

Adamizad burda nâ gâzâr
Sâlam vermäsâyding çäp qolingı gämırârdım,

Bibili can bibili can
İki bıçak keskinleşti
Kanım yere döküldü
Padişahın bir altın örülüsü bu dizim üstünde
Altın oğlu diğér dizim üstünde,

Aksak Ceyran'ın kanı
Kel Fatma'nın dermanı,

dil oyunları ile çocuğun dil sınırlarını genişletir ve diline egzersizler yaptırarak güçlendirir.

Tekerlemelerde seslerin tekrar edilmesi çocukların ritim duygusunu geliştirmekle beraber diğér çocuklara göre daha hızlı ve akıcı konuşmasını sağlamaktadır.

Aşağıda verilen örnek tekerlemenin birinci kısmında “â” sesinin tekrarı, ikinci kısmında ise “u” sesinin tekrarı yapılmış ve seslerin tekrarıyla ezber alışkanlığının kazandırılması amaçlanmıştır.

Mâtâl mâtâl mâtize
İki siçan qâçtı düzâ
Biri zardâ, biri çärmâ
Mindım zârdâ dâlnâ
Çatdım Hutan yolunâ
Hutan yolo dârvazâ
Ayıyı gördöm yer qazâ
Ayıyı gördöm yer qazâ
Ayıyı vurdum ağıladdım
Soğan verdem soğuddum
Alma verdim oğuddum.

Aşağıda verilen diğer bir tekerlemede “ı” sesinin tekrarı ve kullanılan sözcükler arasındaki uyumun yarattığı ritim, çocukların ritim duygusunu geliştirmesine yardımcı olarak dil becerilerinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır.

Qızım qızım qız xanı
Gündä toxir üz qalı
Qälisining qırağı
İmamzadä çırağı

4.4.2. Din

T.S. Eliot, din ile kültürü birbirinden ayrı iki vakıa olarak kabul etmekle beraber onlar arasında hayatî bir münasebet de buluyor. Ona göre din, kültürü aşan ve onu besleyen bir kaynaktır. Bir yerde şöyle diyor: “kültür aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş bir şeklidir.” (Kaplan, 2002: 15).

Din, basit olarak bir inançlar ve ibadetler mecmuasıdır diye tarif edilebilir. Fakat bu inançlar ve ibadetler, toplum hayatında gerçekleşirken, birbirini doğuran ve birbirine bağlı binbir şekil yaratır. (Kaplan, 2002: 15).

Kültür unsurları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Din, insanlığın başlangıcından bu yana insanla beraber var olan, içerdiği inanç ve ibadet ilkeleriyle daima kültürler üzerinde büyük etkisi olan bir olgudur (Güven, 2012: 933). Din unsuru yüzyıllarca diğer kültür unsurlarını gölgede bırakmıştır. Dinin bir milletin içerisindeki kültürel etkisi bugüne dek devam etmiştir ve dilimiz, edebiyatımız, sanatımız ve geleneklerimiz üzerindeki rolü inkâr edilemez. Derlenen Kaşkay masallarında islâm dininin inanç esasları, bariz bir şekilde görülmektedir. Masalların başında yazılan “bir varmış bir yokmuş, Tanrıdan ayrı kimse yokuş” cümlesi Kaşkayların benimsedikleri ve içinde yaşadıkları İslâmiyet ve Allah inancını ortaya koymaktadır. Destanlarda, destanın kahramanı veya diğer karakterler yardıma ihtiyaç duyduklarında Allahı, Allahın peygamberi; hazreti Muhamedî, Emirül Müminini veya hazreti Hüseyin kardeşi hazreti Ebulfezli çağırdıkları gözden kaçırılmaz. Genelde destanlarda karakterlerin düşlerinde Hazret-i Ali tarafından onlara ilhâm olunur ve gelecek ile ilgi haber verilir.

Kaşkay Türklerinin tekerlemeleri ise dinî ve milliî mesajı içermektedir. Bu dini mesajların kaynağı eski Türk inanç değerlerine dayanmaktadır. Derlenen tekerlemeler

arasında aşağıda verilen örnekte Kaşkay Türklerinin kadim inanç değerlerinin birisini görmek mümkündür:

Kaşkay Türklerinin eski inançlarına göre Allah herşeyi çift yaratmıştır. Çocuklar mantar bulduklarında onun çiftini ararlarmış ve İki taş arasına tükürüp bir yerde bırakırlarmış. inanışlarına göre böylece şeytanın gözü kapanır ve çocuklar böyle söylemiş:

Buldum buldum bud verdim
Yeddı qazan süd verdim
Täpängä vurdum tayingı ver
Tayingı buldum tayingı ver

Kaşkay Türklerinde yağmur yağması için üretilmiş tekerlemeler ise dini ve millî unsurlar içermektedir.

Yağış yağsın yağa yağa
Biz dä gedäg oynamaqa
Oynamaqing väqtıdır
Qızılgülıng bāxtıdır

4.4.3. Örf, adet ve gelenekler

İnsan topluluklarında, âdetler, örfler, görenekler ve gelenekler “kültür unsurları” olarak, insanların duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına doğrudan doğruya tesir ederler. Bu kültür unsurları sosyal gruplarda insanlar arası ilişkileri, sosyal etkileşim açısından, sosyal beklentilere ve daha üst düzeyde ise, sosyal kurumlar bakımından, insanlar arası ilişkileri sosyal kaidelere bağlarlar. Onlar, sosyal gruplardan benlik katan ve onları yaşatan özelliklere sahiptir (Nirun, Özönder, 1990: 252,253).

Eskiden Kaşkay Türklerinde babanın mesleğini oğlu devam ettirirdi ve bu bir gelenek haline gelmişti. Derlenen “Karadağın Alacanavarı” adlı masalımızda ise, oğlanın babasının mesleğini devam ettirmesi bu geleneğin bir göstergesidir. Kaşkay destanlarında, Kaşkay çadırlarına misafir gelindiğinde kocaman kazanlarda pilav

yapılması ve tepsiler halinde misafirlere ikram edilmesi Kaşkay Türklerinin yemek geleneğini ve Kaşkay kadınlarının konuksever özelliğini göstermektedir.

Derlenen metinlerde kardeşlerin birbirlerine düşkünlüğü ise dikkat çekmektedir. Kaşkay Türk kızlarının, erkek kardeşlerine aşırı düşkünlüğü derlenen metinlerde özellikle ninnilerde açıkça görülmektedir. Kaşkay ninnilerinde anneler sürekli çocuklarına dayılarından söz edip uzak yoldan gelmesini arzu ederler.

Lala derām lalang gälä
Uzaq yoldan daying gälä
Belä nänä lala lalay
Qaşang oğlom nänä lalay

Sözlü edebi metinlerinde bir toplumun gelenek ve göreneklerini görmek mümkündür. “Karadağın ala canavarı” masalında, yaşlı bir kadının kahramana yol göstermesi veya “Malek şah” masalında yaşlı bir adamın kahramana klavuzluk etmesi Kaşkay toplumunun bir geleneğine işaret etmektedir. Kaşkay göçebe Türklerinde, kadim zamanlarda her işin yapılması için aksakal denilen tayfanın büyüklerine danışılırdı.

4.4.4. Sanat ve edebiyat

Toplumda geçerli olan ve gelenek haline gelmiş olan dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşam etkinliklerinin tümünü kapsayan kültürün ana öğelerden biri de sanattır. Kimi değerlendirmelerde, kültürün bir sanat, diğeri töreler ve gelenekler olmak üzere iki temele dayandığı da öne sürülmüştür. Kimilerine göre de, kültürde ağırlık sanattadır. Bütün bunlar, sanatı içermeyen bir kültürün olamayacağını göstermektedir. Gerçekte de ister ulus, isterse kabile niteliğinde olsun, toplum ile sanat arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Hatta toplumun kendine özgü niteliklerini sanatından çıkarmak olanağı bulunmaktadır (Turan, 1990: 233).

Her kültürün olduğu gibi Kaşkay Türk kültürünün de kendine mahsus bir sanat anlayışı vardır ve bu anlayışla birçok sanat eseri vermiştir. Kaşkay Türk sanatı; hayat şartlarına uygun olarak doğanın vahşi ve sıradışı güzelliğinde yaşamının tesiri ile

meydana gelen Kaşkay halı, cacim⁴, gebbe ve kilimleri, merfeçleri⁵, çadırları ve sanat değeri yüksek diğer süs eşyaları doğadan ilhâm alınarak üretilen ürünlerdir.

Diğer taraftan Kaşkay Türklerinin göçebelik hayatı, kolay taşınmayı da zorunlu kıldığı için, günlük kullanıma yarayan ürünler dışında sanatla fazla uğraşma imkanı sağlamamıştır fakat bütün bunlara rağmen Kaşkayların halı ve kilim dokumacılığı dünya çapında bir üne sahip ve dış ülkelere ihraç edilecek kadar zengin bir kültür ve sanat hazinesine kavuşmuştur. Doğa renklerinden ilham alınarak dokunan Kaşkay halılarının en belirgin özelliği “Mahi der hem” denilen Kaşkay boyunun simgesini taşımasıdır.

Edebiyat millî kültürün başlıca unsurlarından biridir ve bir milletin geçmişte yaşamış, bugün yaşamakta olan ve gelecek kuşaklarını birbirlerine, süreklilik bilinci kazandırarak, bağlayan bir köprü sayılır. Bu bakımından edebiyatın diğer kültür unsurları arasında değerli ve önemli bir yeri vardır. Çünkü diğer kültür değerleri yanında, edebî eserlerin de yer alması, bir milletin var oluşunda başlıca etken ve tarih boyu sürekliliğinin en güçlü temeli, en büyük güvencesidir. Bu bakımdan dünya milletleri, diğer kültür değerleri arasında edebî eserlerine de seçkin bir yer ayırırlar. Hatta edebiyatı, insan, toplum, millet, bütün bir insanlık ve varlık âlemini en geniş, en zengin ve en renkli bir biçimde içine alması bakımından kültürün ta kendisi sayan yetkililer de vardır. Ancak edebiyat, hiç şüphesiz, en etkili ve sürekli bir kültür taşıyıcı olduğu kadar, başlı başına bir kültür unsurudur (Cunbur ve Parlatır, 1990: 20). Dili geliştiren, güzelleştiren ve zengenleştiren vasıta edebiyat olduğu için, edebî eserlerin millî kültür içinde vazgeçilmez bir yeri olduğu inkâr edilemez.

Kaşkay edebiyatının yazılı olmaması ve dilden dile aktarılarak günümüze ulaşması sebebiyle eserlerin elimizde olmayışı önemli bir sorundur. Kaşkay sözlü edebiyat ürünlerinden Kaşkay toplumunun var oluşu, geçmişte yaşadıkları ve âdetleri az dahi olsa anlaşılmaktadır. Kaşkay sözlü edebiyatı Kaşkayların tarihi ve gelenekleriyle ilgili birçok bilgiyi ortaya koymaktadır ve bu nedenle büyük bir önem arz etmektedir.

Kaşkay Türk topluluk hayatında müziğin mühim bir yeri vardır. Özellikle Kaşkay ninnilerine bakıldığında köklü bir geleneğin ürünü olduğu açıkça görülmektedir.

⁴ Cacim; doğal bitki renkleriyle oluşturulan iplerle dokunan bir tür kilim.

⁵ Merfeç; Elde dokunur ve büyük bir yün hurç gibi develerin üzerinde kullanılır. Son yıllarda daha küçük boyutta evlerde süs amaçlı kullanılmaktadır.

Kaşkayların hüznünlü tarihi sonucunda gam dolu ezgilerle beraber söylenen ninnilerinde, Kaşkayların köklü sanat unsurları görülmektedir.

4.4.5. Düşünce ve ahlak

Bir toplum ya da topluluğu oluşturan insanların tümünü kapsayan ve topluluk içindeki her bireyi aynı biçimde ifade eden, tek bir tanımın yapılmayacağı açıktır. Boy ya da kavim, milliyet ya da millet, niteliği ve büyüklüğünü ne olursa olsun tüm toplum biçimlerinde; bireyler arasında düşünce ve davranış farklılıkları, karşıtlıklar, başkalıklar elbette olacaktır. Sınıfsal farklılaşmalar bir yana, aynı soy ve aile içinde bile birbiriyle her zaman uyumlu olmayan davranışlar vardır. Katılımcılıkla baskıcılık, barışçılıkla, savaşçılık, paylaşımcılıkla bireysellik, yardımseverlikle bencillik gibi sayısız karşıtlık ya da birliktelik, toplumun bireylere verdiği özelliklerdir (Aydoğan, 2006: 87).

Kaşkay Türklerinin dikkat çekici ahlâkî bir özelliği “mütevazî” bir millet olmasıdır. Ünlü Türk bilgini Kâşgarlı Mahmut Divanı Lûgatit Türk adlı yapıtında Türkleri, “böbürlenme ve övünme huyları olmayan, büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman bile, bir olağanüstünlük yaptığından habersiz görünen” (Aydoğan, 2003: 182) toplum olarak tanımlamaktadır. Kaşkay Türkleri savaşçı, cesur, ahlaklı, azla yetinen ve millet sevgisine dayanan bir topluluktur.

Kaşkay Türklerinin at üzerine kurulu kendilerine has bir kültür ortaya koydukları bilinmektedir. Bu topluluğun adının kökenine ilişkin görüşlerden biri ise bu bağlamda yapılmıştır. Kaşkay Türklerinde eski yıllarda çocuklarına at eğitimi verilirdi ve çok iyi yetiştirilen Kaşkay atları dış ülkelere ihraç edilirdi. Bunlardan yola çıkarak Kaşkay Türklerinde “At”, temel motiflerin başında yer almaktadır.

“Kır at” masalında “At” kahraman’ın (padişahın oğlu) yardımcısı ve kahramandan sonra en sık bahsedilen motif olmuştur. Kahramanın çocuk çağında at yetiştirmesi ve ata binmesi Kaşkayların çocukken ata binme ve yetiştirme eğitimi almalarının bir göstergesidir.

“Kır at” masalında ahlâkî bir düşünce savunulmaktadır. Dürüstlük ve sadakati temsil eden Padişahın oğlu ve Kır at vasıtasıyla ahlâkî değerler anlatılmaktadır. Padişahın karısı, şehzadeye aşık olmuş fakat aşkına karşılık bulamayınca padişahın oğlunu öldürmeye çalışmıştır. Padişahın oğlu yetiştirdiği Kır atın yardımlarıyla üvey

annesinden kurtulmuştur. Masalın sonunda padişah, karısının kendisini aldattığını öğrendiğinde karısını öldürmüştür. Ahlâk dışı bir kural olarak bilinen ihanetin neticesinde, padişahın karısı ölüm ile cezalandırılmış ve ihanetin hazin sonu anlatılmıştır.

“Aksak ceyran” masalında padişah gelininin yardımcısı olan kel Fatma, padişah gelinini hileyle kuyuya atıp öldürmeye çalışmıştır fakat yaptığı hile işe yaramamıştır. Kel Fatma masalın sonunda yaptığı ahlâk dışı tavrı yüzünden bir ayağı aç ata diğer ayağı susamış ata bağlanmış ve çölde bırakılarak cezalandırılmıştır.

“Tilkiyle karga misafirliği” masalında tilki kurttan bir kıyafet örmesi karşılığında kırk kuzu getirmesini istemiş, kırk gün sonra kurt kıyafetini istediğinde tilki ona bir sepet göstermiş ve sepetin içine girmesini istemiş. Tilki sepetin başını üstüne koyup bağlamış ve çobanlara doğru itmiş. Köyün başında koyunları otlatan çobanlar, sepetin içinde bir kurt olduğunu görünce kurdu ölene kadar dövmüşlerdir. Tilki diğer arkadaşlarına da buna benzer hileler yapması sonucunda, değirmenci tarafından derisi soyularak ölüme terkedilmiştir. Bu masalda da diğer masallarda olduğu gibi ahlâkî bir değer savunulmaktadır ki masalımızda tilki bu kuralı çiğnediği için ölüm ile cezalandırılmıştır.

4.5. Kaşkay Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi

Duygu ve düşünceyi geliştiren ve şekillendiren şüphesiz dildir. Çocuklar dil edinimine biyolojik olarak yatkındırlar ve dili kullanmayı sağlayacak, genetik olarak önceden belirlenmiş bir yapıya sahiptirler. Ancak, insanoğlunun dil gelişimi için biyolojik bir eğilim sahibi olması, dil ediniminde çevresel faktörlerin önemli rol oynamadığı anlamına gelmez. Nihayetinde, dil sosyal bir ortamda edinilebilir. Çocuğun dil gelişiminde, insan beyninin biyolojik yapısı, hem düşünme sisteminin gelişimi hem de çevre ve çocuğun içinde bulunduğu kültür etkilidir (Ülgen, Fidan, 1997).

Derlenen metinlerin çocukların zihinsel faaliyetlerine önemli bir katkısı vardır. Derlenen Kaşkay çocuk edebiyatı ürünleri kafiyeli söyleyişleriyle konuşma yeteneğini ve dil becerisini geliştirir.

4.5.1. Masalların çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi

Çocuk, masallar sayesinde konuşma becerisini üst seviyeye ulaştırır. Vurgulama, tonlama ve duraklamalarla dili etkin bir şekilde kullanmayı öğrenir. Anlatılarda ki öge sıralanışı, sıfat, ünlem ve zarfların yerinde kullanılışı dili unsurlarıyla çocuğa öğretir. Masallar bu uygulamaların en canlı yaşandığı türlerdir.

Masalı dinleyen çocuk dinlediğini gerek birebir aktararak gerek yeni unsurlar ekleyerek başkalarına da anlatır. Bu sayede kültür taşıyıcısı konumunda olur. Bu uygulamalı eğitime bir örnektir. Boratav “çocuğa anadilinin bir işçi elindeki alet gibi nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konuşmayanlardan uzaklaştırıcı, onu konuşanlara yaklaştıracı duyguyu, ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanı başında ama her halde onlardan daha geniş ölçüde ilk aşıl原因an masallardır” der (Boratav, 1992: 14-15).

Boratav’ın ifadelerinden de açık bir şekilde anlaşıldığı gibi, masallar çocukların söz söyleme kabiliyetini geliştirir.

4.5.2. Tekerlemelerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi

Değişik sözcük oyunları çocukların dil gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Tekerlemeler çocukların zekâ, bilgi, ritim duygusu ve davranışlarını geliştirir ve çocukların ana dillerini daha doğru bir şekilde kavramasına sebep olarak onların dinleme ve konuşma becerisinin ve kelime dağarcığının gelişmesinde olumlu katkı sağlamaktadır. Çocuklara topluluk karşısında konuşabilme cesareti verir ve onları sosyal bakımdan güçlendirir.

Tekerleme toplumsal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Tekerlemeleri kullanan çocukların diğer çocuklara göre daha hızlı ve akıcı konuşabildikleri ve bu çocukların okuma ve anlama hızları arttığı için okulda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Tekerleme, masal, hikâye ve diğer çocuk edebiyatı ürünleri çocuklar için bir kültürel ve sosyal hazine niteliği taşımaktadır. İçerisindeki tekrarlar neticesinde kolay ezberlenebilen tekerlemeler bir çeşit anadil alıştırmasıdır ve çocukların ruhsal, kültürel ve dil gelişimine katkıda bulunmaktadır.

4.5.3. Bilmecelerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi

Bilmece sadece bir oyun veya eğlence aracı değildir. Keskin bir zekâ ürünü olarak ortaya çıkan, hazır cevaplılığı ve dikkati gerektiren bilmeceler; sözlü anlatımlarda da etkili bir yardımcı mesaj unsurudur (Yalçın, Aytaş, 2005: 131).

Bilmecelerin önemli fonksiyonlarından bir de, köklü medeniyetlere sahip topluluklarda dil becerilerinin, çevredeki eşya ve olayların iyi kavranması için kullanılan eğlenceli bir öğrenme yolu olmasıdır (Yalçın, Aytaş, 2005: 132).

Çocuğun dilin mantığını kavraması bakımından da bilmecelerin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bir bilgiyi dilin kendi iç mantığına dayalı olarak saklamak ve onun bulunmasını sağlamak, çocuklara büyük bir dil becerisi kazandırabilmektedir (Yalçın, Aytaş, 2005: 132).

Bilmeceler, çocukların zihinsel gelişimini hızlandırır. İpuçları kullanarak sonuca eğlenceli bir şekilde ulaştırır. Problem çözmeyi kolaylaştırır. Kavram ve varlıklar arasında ki ilişkileri keşfetmeyi sağlar. Zihinsel gelişimi hızlandırır. Varlıklarla kavramlar arasındaki gizli bağlantılar ve ilişkileri keşfetmeyi kolaylaştırır.

4.5.4. Ninnilerin çocuk dil gelişimi üzerinde etkisi

Ninni, çocukla anne arasındaki ilk müzikal, şiirsel ve edebi ilişkidir. Annenin ayakları veya kendini sallamasıyla veya beşiğin hafif ve ufak ritmik hareketleriyle birleşip en derin uykuyu bebekte şekillendirir.

Ninniler, çocukta dilin ses özelliklerini keşfetme, sesleri tanıma, hece ve sözcükleri fark etme becerilerini geliştirmektedir. Böylece dinleme, konuşma, anlama ve okuma becerilerine alt yapı oluşturmaktadır (Değirmencioğlu, 2010: 148; Güneş, 2010: 27; Toker, 2011: 25).

Örnek olarak; aşağıdaki ninnide anadili destekleyen sözcükler ve dil uyumunu sağlayan ölçü ve uyaklar yer almıştır.

Dedim hecran dilim yandı

Dâftâr yandı qālâm yandı

Bolbol oldom gülüm yandı

Sazım hara sözüm hara

Gäl eylä dârdımı çara
 Gäl gäl qızıl qülüm
 Gäl şeyda bülbulüm

Anadili öğretimi açısından düşünüldüğünde ise, çocuk duyduğu sözcüklerle yaşam arasında bağ kurmakta kelime hazinesine yeni sözcükler eklemektedir. Ayrıca çocuk, yaşadığı toplumun maddi manevi değerlerini öğrenmiş olur. Öğrendiği bu bilgileri de nesilden nesle aktarır. Ninniler, bebeklerin ve çocukların dil, bilişsel, sosyal-duygusal ve bedensel gelişimlerine önemli katkılar sağlar.

4.5.5. Kelime hazinesi

Çocuk edebiyatı metinlerinin dil gelişimini etkileme alanlarının başında kelime hazinesini geliştirme gelmektedir. Bunu sırasıyla; kendini ifade etme becerisi kazandırma, başkası okuduğunda etkili dinleme becerisi kazandırma, yazılı anlatım ve konuşma becerisini geliştirme, okuma alışkanlığı kazandırma, yaratıcı düşünme becerisini, hayal dünyasını ve kavramların anlam karşılığını tahmin etme becerisini geliştirme, estetik zevk kazandırma, dilini tanıma, dil eğitimi eğlenceli hâle getirme izlemektedir (Kolaç, Demir, Karadağ, 2012: 12).

Çocuğun ilerde üretken bir zihne sahip olabilmesi için geniş bir hayal gücüne sahip olması gereklidir ki bu da ancak çocuğun kelime hazinesinin genişliği ile mümkündür. Zira kişinin hayal gücü, kullandığı kelimelerin sayısıyla doğru orantılıdır (Akbaş, 2008: 1)

Derlenen çocuk edebiyatı metinleri, çocuğun seviyesine uygun olarak yazılmış ve onların ilgi duyduğu metinler bir araya getirilerek çocuğun Türkçe kelime hazinesinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Kaşkay çocuk edebiyatı, eğitim sistemimizde ne yazık ki yer almamaktadır. Fakat nesilden nesle aktarılacak bir kısmını koruyabilmiştir. Kaşkay çocuk edebiyatı ürünleri, çocukların kendi ana dillerinde konuşmalarını, ana dillerinde kullanılan kelime hazinesini geliştirmelerini sağlamakla beraber onları kendi öz kültürleriyle tanıştırmaktadır ve bu süreçte edindikleri becerileri yaşamboyu kullanmalarına fırsat sağlayan önemli edebi ürünlerdir.

Derlediğimiz Kaşkay Türk masallarında kullanılan ve tekrar edilen bazı sözcükler, çocukların bu kelimeleri kalıcı olarak öğrenmesini sağlamakta, kelime dağarcığının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Örneğin: “Kır at” masalında “ged daryadân qir ating qulununu (uşaqını) götür gäl böyg ed.” cümlesinde kullanılan “qulun” kelimesinin yanında “uşaq” kelimesinin verilmesi, çocuğa atın yavrusuna qulun dendiğini öğretir veya “Karadağın Alacanavarı” masalında, Aslanın oğlanın güvenini kazanmak için kullandığı “el ve başıma and olsun” cümlesi ve bunun gibi kullanılan birçok kelime ve cümle açıkladığı anlamlarıyla çocuğun kelime hazinesini geliştirmektedir.

“Karadağın Alacanavarı” masalında, babasının mesleğini öğrenmek isteyen oğluna, babasının Karadağ’ın alacanavarını vurmaya giden bir avcı olduğunu söylemek istemeyen annenin oğlunun bu soruyu her soruşunda yalan söyleyerek verdiği farklı cevaplar “koyun otlattığı, keçi otlattığı, inek otlattığı” çocuğun mesleklerle ilgili kelime dağarcığını geliştirmektedir.

Kaşkay Türkçesinde kullanılan asıl Türkçe kelimelerin derlenen eserlerde kullanılması çocukta dil birikimini sağlamaktadır. Örneğin “moräsäh hägär”⁶, “başayaymak”⁷, “nefesi uğramış”⁸, “oqan olanda”⁹, “dampur”¹⁰, “çilkürra madian daydoloji”¹¹, “mätläb hasel etmek”¹², “yazı açıländä”¹³ çocukların kelime dağarcığını geliştirmekte ve onların kelime hazinesine yeni kelimeler eklemektedir.

“Karadağın alacanavarı” masalında, Hasan karakterlerinin kullandıkları söylemler ise çocukların ilgisini çekmektedir. Az işeyen Hasanın pamuklar başında “seräm ke äkın başı üzü qolo göyärä, man da elä bir belä adam gäzirdim”¹⁴ demesi veya yolun biraz ilerisinde Hasan neyci, ney çaldığında keçinin boynuzu hayranlıktan kuyruğuna kadar eğilip yine kuyruğundan yukarı çıktığında Mirşekara “seräm ke gäçinin şaxı qurru qala, man da elä bir belä adam gäzirdim”¹⁵ söylemini kullanması ve

⁶ Eyer: binek hayvanların sırtına konulan araç.

⁷ Başından gitmesini temenni etmek.

⁸ Nefesi değiştiğinde.

⁹ Uyum sağlandığında.

¹⁰ Avda kullanılan bir tür silah.

¹¹ Dişi atın kırk yavrusu.

¹² Birinin arzusunu yerine getirmek.

¹³ Hava aydınlandıktan sonra

¹⁴ “Ektiklerim aşağıya doğru büyüse de ben senin gibi bir arkadaş arıyordum”

¹⁵ “Keçinin boynuzu hareketsiz kalsa da ben de senin gibi bir adam arıyordum”

yine masalın devamında değirmenin başında az harcayan Hasan öğütülen tahılların hepsini suya bandırıp ağzına koyduğunda mirşekara “serām ke dayırmaning barı üzü o üz olä, man da elä bir belä adam gäzirdim”¹⁶ gibi söylemlerin kullanılması çocukların kelime hazinesini geliştirebilir.

Aynı masalda vezirlerin avcı oğlanı ortadan kaldırmak için söyledikleri “qärä dağing alacanavarını vuran mirşekar oğlono bu işing qoloncınä yolliyäsig ta bälke daşını atag”¹⁷ kısmında onu ortadan kaldıralım yerine kullanılan “ta bälke daşını atag” mecazi anlamının verilmesi, çocuğu dilin bu sanatı ile tanıştırmaktadır.

4.5.6. Telaffuz

Konuşmada konu ve konunun nasıl anlatıldığı kadar konuşmanın ses tonu, diksiyonu, vurgulama ve telaffuzu da çok önemli hususlardır (Temizyürek, 2004: 2774).

Telaffuz meselesi, Kaşkay çocuklarında önemli dil problemleri arasında yer almaktadır. Kaşkay toplumunda çocuklar okulda Farsça eğitim gördükleri için gitgide anadillerinden uzak kalmakta kendi dillerindeki kelimeleri okumak ve telaffuz etmekte zorlanmaktadırlar.

Kaşkay Türkçesinde derlenen metinlerimizde, kelimelerin doğru tellafuzuyla yazılmasına büyük bir özen gösterilmiştir. Derlediğimiz çocuk edebiyatı metinleri, çocukların telaffuzunu geliştirmektedir. Özellikle tekerlemelerde değişik sözcük oyunlarının çocukların dil gelişimine olumlu katkısı vardır. Kendi anadilinde güzel konuşma becerisine sahip olan çocuklar, anadillerine güvenerek ileride sosyal hayatta daha emin adımlarla yürüyecektir. Kaşkay çocuk edebiyatı ürünleri çocuklar için bir kültürel ve sosyal hazine niteliği taşımaktadır ve çocuklar bu değerli miras vasıtasıyla kelimeleri doğru telaffuz ederek günlük yaşamda sözlü olarak kullanabilecektir.

4.5.7. Dinleme becerisi

Dinleme; konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir (Demirel, 1999: 35). Bu

¹⁶ “değirmenin bir ucu diğer ucuna gelse de ben de senin gibi bir adam arıyordum”

¹⁷ “Karadağın alacanavarını vuran avcıyı ortadan kaldırmak için bu işin peşine gönderelim”

görüŖe göre, dinleme sonunda tam bir anlamının oluŖabilmesi için, karŖı tarafa bunun herhangi bir tepkiyle iletilmesi zorunludur (Özbay, 2005: 55).

Dinleme Becerisinin GeliŖimi "İnsan, bebeklik çağında özellikle kendisine yapılan seslenmeler dışında Ŗuurlu olarak dinleme becerisine sahip değildir. Ama bazı sesleri de dinleyebilir. Yine baŖlangıçta çocuk, dinlerken dikkat kesildiği bir anda dıŖardan gelen ses, ıŖık, hareket gibi uyarıcıları etkisiyle dinlemeden çabucak vazgeçer. Dinlerken kendi düşüncelerini ifade etme konusunda son derece sabırsızdır. Çocuk büyüdükçe kendi deneyimleriyle dinledikleri arasında ilgi kurmaya ve konuşmalara katılmaya baŖlar. Bu aşamada çocuk, dinlediklerini soru ve yorumlarla iŖtirak edebilir. Çocuğun dinleme becerisindeki bu geliŖme ve algılama gücü 15–16 yaŖlarına kadar sürer. Bu yaŖların batıda 'mecburi eğitim yaŖının sonu' olduğuna da özellikle dikkat çekmek isteriz. Çocuğun küçük yaŖlardan itibaren tercih ettiği ve seçtiği sesler daha ziyade duygularına, tutkularına, hayal gücüne bağlı olarak algıladığı seslerdir. Bu, zamanla değişerek ayrıntılara, mantık ilgilerine, doğru anlamalara bağlı dinlemelere yönelir. Kendi düşüncelerini katarak ve eleŖtirerek dinleyebilme becerisine ancak ileri yaŖlara doğru ulaşabilir. Çocuğun bilgi ve algılama becerisiyle, dinleme becerisinin geliŖmesi arasında doğrudan bir ilgi vardır. Çocuk okul öncesi çağlarda kendisine verilen basit kurallar çerçevesinde dinlediklerini uygulamaya çalıŖır, zaman zaman da uygular" (Özbay, 2001: 11).

Derlediğimiz çocuk edebiyatı metinleri, temel dil becerilerini geliŖtirmektedir. Çocuklar ilgi duydukları metinleri okumakla okuma alışkanlığı kazanmakta, daha küçük yaŖlarda kendisine okunan metinleri dikkatle dinleyerek dinleme becerisini geliŖtirmektedir. Bu bağlamda kelime dağarcığının geliŖmesiyle birlikte bu kelimeleri günlük yaŖamda sözlü olarak kullanmaktadır.

Tekerleme, masal, hikâye ve bilmece gibi edebî türler de kafiyeli söyleyiŖleriyle konuşma yeteneğini ve dil becerisini geliŖtirir.

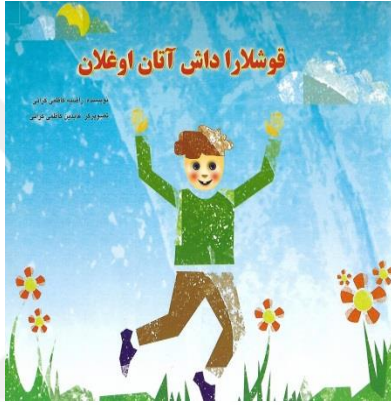
4.6. KaŖkay Türkçesinde Yazılan Çocuk Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme

4.6.1. KuŖlara taŖ atan oğlan

KaŖkay yayınları'ndan çıkan, Raziye Kazemi'nin yazıp Abedin Kazemi'nin

resimlediği “Kuşlara Taş Atan Oğlan” isimli kitabın incelenmesi:

Kitapta kuşlara taş atan, yuvalarını yıkıp kanatlarını yaralayan bir çocuğun öyküsü anlatılmaktadır. Ağaçtaki bütün kuşların kanatlarını devamlı taşla vuran çocuk daha sonra gece uyurken rüyasında bir kuşa dönüştüğünü ve küçük bir oğlan tarafından taşla kanatlarının yaralandığını görür ve uykusunda ağlamaya başlar fakat annesi ve babası onun sesini duymaz. Oğlan korkarak uyanır ve rüyasını hatırladığında kuşlara yaptıklarından pişman olup kuşlara zarar verdiği için üzülür. Kendisine kuşlara bir daha zarar vermemek üzere söz verir ve kafesteki kuşları da serbest bırakmaya karar verir.

Kitaptaki çocuk artık yaptığından pişman olmuş ve kuşlara yem verip onlarla şefkatle davranmaya başlamıştır. Kitabımızda olay bu şekilde sonuçlanırken en son cümle şudur: “Siz de bakın bu oğlana, taş atmayın kuşlara.”

Kitap çocukların hayvanlara zarar vermemesi gerektiğinden hareketle kurgulanmıştır. Çocuklara hayvanlara şefkatle davranılması gerektiği anne ve babalar tarafından anlatılmalıdır ve burdaki öyküde bu durum sezdirme yoluyla verilmiştir. Kitaptaki konu yaşına uygun ve ayrıca Kaşkay çocuklarının ana dilinde merak duygusu uyandıracak şekilde yazılmıştır.

Kitap 23x23 cm boyutundadır. Resimler sayfanın tamamını kapladığı için yazılar ya üzerinde ya sağında veya solunda yer almaktadır. Resimler açık, anlaşılır, konuya uygun ve çocukların hayal gücünü geliştirecek şekilde çizilmiştir.

Kitabın Muhammed Naderi tarafından yazılan önsözünde yazının amacından bahsedilmiştir. Muhammed Naderi önsözde “ insanlığın en önemli görevi çocuklarına doğru yolu öğretmektir ve çocuk anne ve babasının yaptığı, yazdığı ve okuduğundan

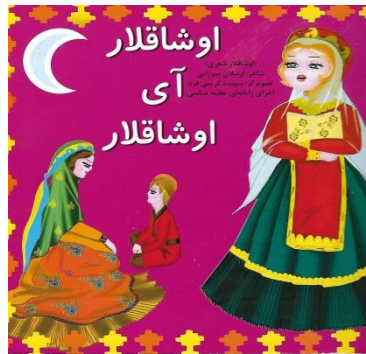
doğru yolu öğrenmektedir. Çocuk dilinde yazmak dünyada büyük bir hedeftir fakat ne yazık ki Kaşkay dilinde pek çalışılmamıştır” demiş. Devamında Muhammed Naderi bu işe ön koşan genç yazara teşekkürlerini sunup bu yolda ilerleyecek diğer gençler için Tanrıdan kolaylık dilemiştir.

Yazar kitabın hikâyesine geçmeden Kaşkay çocuklarına dillerine sahip çıkmalarını ve dillerini devam ettirmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Yeni nesil çocuklarına, eskiden çocuklar oynadıklarında bitki aradıklarında veya karga gördüklerinde söyledikleri parçaları armağan etmektedir ve bu parçanın sonunda çocuklara böyle seslenmiştir:

Uşaqlar ay uşaqlar (çocuklar ey çocuklar)
Galing ta bel bağliyağ (gelin beraber çabalayalım)
Özga dili yanında (diğer diller yanında)
Türkü dili saxliyağ (Türkçemizi koruyalım)

4.6.2. Uşaklar ay uşaklar

İnceleyeceğimiz ikinci kitap, Arsalan Mirzai'nin eseri Uşaqlar ay uşaqlar (çocuklar ey çocuklar) 'dır. Eseri resimleyen Sepide Kerimiferd'dir ve Kaşkay yayınları tarafından basılmıştır. Bu kitap çocukların yaşına uygun bir şiir kitabıdır ve birkaç başlık altında dördlükler ve beyitler halinde yazılmıştır. Yazılar resimlerin ya altında, ya sağında veya solunda yer almaktadır. Resimler açık, anlaşılır ve konuya uygun şekilde çizilmiştir.

Kitap, Kaşkay oğlu, Kaşkay kızı, kitap ve banyo başlığı altında Kaşkay Türk çocukları için derlenmiştir. ‘Kitap’ başlığı altındaki dördlüklerde, yazar, Kaşkay

çocuklarından kitap okumalarını ve başkasının dili yerine Türkçe dilinin korunmasını istemektedir. Çocuklara birkaç kelimenin Farsçası yerine öz Türkçesini şiir halinde öğretmesi de dikkat çekmektedir.

‘Banyo’ başlığı altındaki dördlüklerde ise çocuklara bir takım öğütler verilmekte ve yapmaları gerekenler öğretilmektedir.

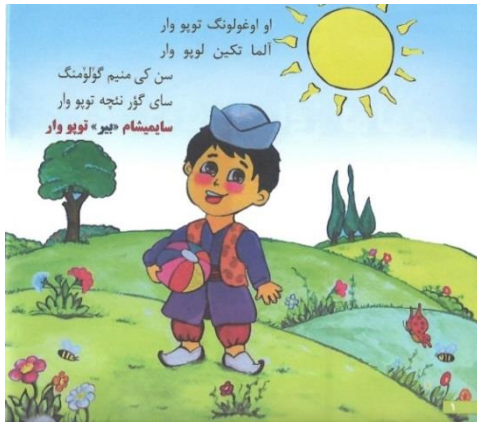
Beyitler halinde yazılan ‘Kaşkay oğlu’ parçasında, Kaşkay Türklerinin asaletinden ve geleneklerine bağlılığından söz edip, dili ve boyudan ayrı düşmemesinden, ana dili ve kültürünü korumasından bahsetmektedir.

‘Kaşkay kızı’ adında yazılan bölümde ise diline sahip çıkıp kültürünü koruyan bir kızı anlatmaktadır.

Kitabın sayfalarını numaralandırmak için, her sayfanın alt kısmında rakamların altında harflerle de yazılmıştır. Burada Kaşkay çocuklarının rakamları öğrenmesi ve kullanması hedeflenmiştir.

4.6.3. Ay gülüm say gülüm

İnceleyeceğimiz diğer kitap, Ay Gülüm Say Gülüm, Şevket Rezai'nin eseri, Arsalan Mirzai'nin editörlüğü ve Zeynep Rüstemi'nin resimlediği bir çocuk şiir kitabıdır. Kaşkay yayınları'ndan çıkan kitabın özelliği şiirlerle çocuklara sayı öğretmesidir.

Kitaptaki resimler sayfanın tamamını kaplamış şekilde ve açık, anlaşılır ve konuya uygun olarak çizilmiştir. Kitabın her sayfasında çocuklardan resimde gördüklerini saymaları istenmiştir.

Yazar kitabın son sayfasında, Türkçe dilinin korunması için kendi düşüncelerini ortaya koymuştur. Yazar “Bir dilin ortadan kaybolmasının işaretlerinden biri, o dilin rakamlarının ortadan kaybolmasıdır” demiş ve eklemiştir: “Ne yazık ki bu konu Kaşkay Türklerinin birçoğunda görülmektedir. Birçok kez birçok arkadaşım “keşke biri olsaydı...” demiş fakat hepimiz bir kahraman peşinde olmak yerine kendimizden başlamalıyız. Bu konuyu her düşündüğümde aklıma bu atasözümüz gelir.

‘Bir dübel bir eyeri, bir eyer bir atı, bir at bir kişiyi ve bir kişi bir boyu kurtarır.’

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

Çalışmamızda Fars eyaletinin merkezi olan Şiraz ve Firuzabad, Abade, Mervdeşt, Semirom şehirlerinin Kaşkay sahaları gezilerek kaynak kişiler tarafından söylenen sözlü edebiyat ürünleri derlenmeye çalışılmıştır.

Göçebe yaşam tarzını devam ettiren Kaşkay Türklerinin edebî ürünleri arasında halk hikâyesi, masal, bilmece, tekerleme ve çocuk oyunları gibi sözlü türlerin hâlihazırda doğal olarak yaşatılan bir gelenek içerisinde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Kaşkay Türkleri Oğuz boyuna mensup bir boydur ve Kaşkay Türkçesi Oğuz Türkçesinin bir ağı olup coğrafi olarak da Oğuzcanın en güneydeki kolunu temsil etmektedir. Göçebe kültürü sürdüren Kaşkayların adının bindikleri atların fiziksel özelliklerine istinaden verildiği öne sürülmektedir.

Kaşkay Türkleri, nüfus konusunda İran'da Azerbaycan Türklerinden sonra en kalabalık Türk topluluğudur. Bugün yerleşik hayata geçenler de dâhil olmak üzere Kaşkayların nüfusunun üç milyon civarın olduğu tahmin edilmektedir.

Günümüzde Kaşkaylarda yaşanan hızlı değişimin sonucunda ve yeni nesillerin şehirleşmesiyle birlikte Kaşkay Türklerinin törelerine bağlılığı ve geleneği asla eskisi gibi olamayacağı anlaşılmaktadır.

Kaşkay halkbilimcilerine göre, Kaşkay Türkçesi yazı diline sahip değildir ve bu nedenle Kaşkaylarda şifahî geleneğin anlatı türleri çok gelişmiştir.

Kaşkay sözlü edebiyatı içerisinde büyük önem taşıyan Kaşkay masalları, tekerlemeleri, bilmece ve oyunları çalışmamızın esasını oluşturmaktadır. Böylelikle Kaşkay sözlü çocuk edebiyatı ürünleri ilk defa bu çalışma ile Türkiye Türkçesine aktarıldığından hem alana hem de Kaşkay kültürüne bir nebze fayda sağlamak hedeflenmiştir.

Derlediğimiz Kaşkay tekerleme ve bilmecelerinin bazıları Türkiye Türkçesinde kullanılan tekerleme ve bilmecelerle benzerlik gösterir. Benzerlik gösteren Kaşkay bilmecelerinin bir kısmı Türkiye Türkçesinde kullanılan bilmecelerle birebir aynıdır veya birkaç kelime farklıdır.

Derlenen masalların konularının epik olduğu, masallardaki kahramanların cesaretinin ve gücünün çocukların kişiliklerini oluşturmaya yardımcı olduğu görülmektedir.

Günümüzde çocuklar birçok olumsuzluk nedeniyle kapalı alanlara mahkûm edilip teknoloji bağımlısı haline gelmektedir. Çocuklarımızın bu bağımlılıktan kurtulması için bu tür geleneksel malzemelerin çok işe yaradığını ve çocuk gelişimi üzerinde büyük bir etkisi olduğunu düşünmekteyiz.

Geleneksek malzemelerin sözlü kültür ürünlerinde bulunması ve her geçen gün biraz daha yitirilme tehlikesi altında olması nedeniyle bu ürünlerin kayıt altına alınması büyük önem arz etmektedir. Zira bu kıymetli kültür değerlerini bir daha üretmek ve ortaya koymak imkânsızdır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Onur (2012). *Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Edebiyatı’nın Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, s.1.
- Aydoğan, Metin (2003). *Bitmeyen Oyun*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, s.182.
- Aydoğan, Metin (2006). *Türk Uygarlığı*, İzmir: Umay Yayınları, s.87.
- Boratav, Perrev Naili (1969). *Az Gittik Düz Gittik*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Boratav, Perrev Naili (1978). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Perrev Naili (1987). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Perrev Naili (1998). *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Civaroğlu, Öner (2000). *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Esin Yayınevi, s.11.
- Cunbur, Müjgân ve Parlatır, İsmail (1990). “*Edebiyat*”, *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S46, s.20
- Çelebioğlu, Amil (1987). *Ninnilerimize Dair, Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, , İstanbul: Gökyüzü Yayınları, s.79.
- Çelik, Muhittin, (1997). *Kaşkay Türkçesi (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çelik, Muhittin, (1998). “İran’daki Kaşkay Türkleri” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 5, s. 204-213.
- Çıkla, Selçuk (2005). *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, S 104-105. s.2, 90-92, Ankara.
- Çocuk Ansiklopedisi (1927-1928). [Sertel], Mehmet Zekeriya-Faik Sabri [Duran]. İstanbul.
- Çocuk Kitapları Kataloğu (2006). İstanbul: Can Yayınları
- Çocuklarımız İçin (1949). İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (Doğan Kardeş d. eki).
- Çocuk Kitapları Kataloğu (1953). Milli Eğitim Vekâleti Milli Eğitim Şûrası İstanbul: Dokümanları Yayınları.

Çocuk Kitapları Kataloğu (2006). İstanbul: Can Yayınları.

Çocuk Kitapları Kataloğu (Mayıs 1990). (haz.) . İstanbul: Türkiye Yayıncılar Birliği.

Demirer, A. (Haziran 1978). *Çocuk Yılında Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Derleme*
Temel. Yapıt d. s. 3-8.

Demirel, Özcan. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, İstanbul: MEB
Basımevi. s.35.

Demirel, Şener (2010). *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayınevi, s
147.

Dundes, Alan. (1975). *Analytic Essays in Folklore*, The Houge Mouto. s 77.

Duymaz, Ali (2001). *Tekerleme Yazıları*, Balıkesir: Derlemeler ve İncelemeler I.

Duymaz, Ali (2002) *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, s
28.

Ergin, Muharrem (1963). Kaşkay Türkleri, *Türk kültürü dergisi*, S 6, s 55. Ankara.

Güven, M; (2012), Kültürün bir unsuru olarak din, *Yaşam Bilimleri*, S1, s 933. Batman.

Kafkasyalı, Ali (2002). *İran Türk Edebiyatı Antolojisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi
Yay.

Kafkasyalı, Ali (2009a). *İran Türkleri*, İstanbul: Bilgeoğuz Yay.

Kafkasyalı, Ali (2011). *İran Coğrafyasında Türkler*, , İstanbul: Bilgeoğuz Yay, s 77.

Kalafat, Yaşar (2005). *İran Türklüğü – Jeokültürel Boyut*, İstanbul: Yeditepe Yayınları,
s 33

Kaplan, Mehmet (2002). *Kültür ve Dil* (15. baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları. s 133.

Kaplan, Mehmet (2010). *Kültür ve Dil* (26. baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları. s 33.

Kaşgarlı Mahmut (2006). “*Dîvânü Lûgat-it-Türk*”, Çev: Besim Atalay, Ankara: TDK
Yayınları, C. I, s 426.

Kâzemikerâni, Râziyeh (2011). *Quşlara Daş Atan Oğlan*, Shiraz: Kaşkay Yay.

Keyânî, Menuçehr (2013). *Efsaneha ve Kışsayı İl-i Kaşkay*. (3.baskı). Shiraz: Kiyan
Yayınları.

- Keyânî, Menuçehr (2013). *Girayli*. (2. baskı). Shiraz: Kiyan Yayınları.
- Keyânî, Menuçehr (2009). *Siyehçadırha*. (4. Baskı). Shiraz: Kiyan Yayınları.
- Keyânî, Menuçehr (2010). *Tarih-i Mubarizat-ı Merdum-i İl-i Kaşkay Ez Sefeviye Ta Pehlevi*. (3. Baskı). Shiraz: Kiyan Yayınları.
- Köprülü, M, Fuad (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi* (5. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Merdanî Rahimî, Esedullah (2007). *Ferheng-i Lügat ve Istılahatı Türkî-i Kaşkayi*, Kum: Defter-i intişarat-ı Ensarî Yayınevi.
- Metin, Mustafa (2015). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (2.Baskı). Ankara: Ayrıntı Basım Yay. s 15, 339, 355.
- Mirazi, Arsalan (2011). *Uşaqqlar Ay Uşaqqlar*. (2.baskı). Shiraz: Kaşkay Yay.
- Mirazi, Arsalan (2009). *Uzak Yol*. Shiraz: Nigar Endişe Yay.
- Nirun, N. Özönder, C (1990). “Türk Sosyo-Kültür Yapısı içinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler”, *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S 46, s 252, 253.
- Özbay, Murat (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları. s 55.
- Özbay, Murat (2001). “Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisinin Geliştirme Yolları”. *Türk Dili Dergisi*: s 11, 55.
- Özgür, N. İbrahim (1979). *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul.
- Öztürk, A (2005). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Ana Dil Etkinlikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Blaga, Rafael (1997). *İran Halkları El Kitabı*, İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım, s 276.
- Rezayî, Şevket (2015). *Ay Gülüm Say Gülüm*, Shiraz: Kaşkay Yay.
- Sakaoğlu, Saim (1973). *Giimtişbane Masalları Afetin Toplama ve Tahlil*, Ankara: Atatürk Üniversitesi yayınları.
- Seyrek, Hilmi ve M. Sun (1993). *Okul Öncesi Eğitimde Oyun*. İzmir: M. E. Y. Yayınları.

- Sümer, Faruk (1972). “İran’da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar” *Türk Kültürü Dergisi*, S 120, s 16.
- Sümer, Faruk (2002) “Kaşkay” *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 25, s. 21.
- Şahin, A., Arıcı, A, F., Celepoğlu, A., Dursunoğlu, H., Toz, H., Erdal, K., Turan, L., Yılar, Ö., Kara, R., Kılıç, Y., Editörler: Ömer Yılar- Lokman Turan (2007). *Çocuk Edebiyatı*. (5. Baskı). . Ankara: Ayrıntı Basım Yayın.
- Şimşek, Tacettin (2007). *Çocuk Edebiyatı*, Konya: Suna Yayınlar.
- Tan, Nail (1997). *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları, s 79.
- Temizyürek, Fahri (2004). *Türkçe öğretiminde konuşma eğitiminin yeri ve önemi*. Ankara. s 2774.
- Turan, Şerafettin (1990): *Türk Kültür Tarihi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, s 233.
- Ülgen, G. ve Fidan, E (1997). *Çocuk Gelişimi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ülkü, Vural (2005): “Cumhuriyetten Günümüze Türk Dilinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, *V. Türk Kültürü Kongresi, 17-22 Aralık 2002*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s 115.
- Vygotsky, L.S (1998). *Düşünce ve Dil*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınlar, Çeviren S. Koray.
- Yalçın, Aytaş (2005). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. s 17, 131.
- Yanar, Şenay (2016). Kaşkay Aşiretinin Menşei ve Tarihi Hakkında Yaklaşımlar, *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S 2, s 156.
- Yörükoğlu, Atalay (1992). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayınları, s 13.

EKLER

EK 1. DERLEME FORMU

Derleme formunda derlemeler esnasında kaynak şahıslara yönlendirilen sorulara yer verilmiştir.

1. Kaşkay Türkleri nereden, ne zaman ve hangi bölgelerden İran'a gelmiş ve Fars eyaletine ne zaman göç etmiştir?
2. Kaşkay Türklerinin tarihi olayları nelerdir?
3. Kaşkay Türklerinde eğitim nasıl ve nerde verilirdi?
4. Kaşkaylarda hangi ninniler söylenirdi ve ninnilerde en çok neyden bahsedilirdi?
5. Destanlı ninniler nelerdir ve ilk kimler tarafından söylenmiştir?
6. Kaşkayların bilinen ninnileri kimler tarafından söylenmiştir?
7. Çocuklar arasında kullanılan tekerlemeler nelerdir?
8. Kaşkay Türklerinde hangi bilmeceler sorulmaktadır?
9. Bilmeceler genellikle nerede, kimler tarafından sorulup cevaplandırılmaktadır?
10. Kaşkaylarda anlatılan masallar hangileridir?
11. Çocukluğunuzda hangi oyunları daha çok oynanırdı?
12. Çocuklar kendi aralarında hangi oyunları oynuyorlar?
13. Oyun sırasında ilk başlayacak oyuncu nasıl belirleniyor?
14. Oyunu kaybeden ve kazananlara ne yapılıyor?
15. Büyüklerle birlikte oynanan çocuk oyunları nelerdir?
16. Çocuk şiiriyle ilgili yazdığınız kitap hangi amaçla yazılmıştır?
17. Kitabın konusu çocuğun yaşına uygun mudur?
18. Kitabın resimleri konuyla alakalı mıdır?
19. Kitapta çocuklara öğüt verilmiş midir? Verildiyse hangi konuda öğüt verilmiştir?

EK 2. FOTOĞRAFLAR

ÖZ GEÇMİŞ

Ghazal KHORSHİDİ, 13.06.1991 Şiraz doğumludur. İlk ve ortaöğrenimini Şiraz'da tamamladıktan sonra 2010 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'ne girmiş ve bu bölümde öğrenimini 2014 yılında tamamlamıştır. 2015 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tezli yüksek lisansa başlamıştır.

